

Samenleven met edelherten en wilde zwijnen: hoe bewoners van GrensPark KempenBroek dit ervaren



Een onderzoeksrapport voor een casestudy over hoe bewoners van GrensPark KempenBroek samenleven met edelherten en wilde zwijnen.

Marieke Boogaard
27 juni 2025



Samenleven met edelherten en wilde zwijnen: hoe bewoners van GrensPark KempenBroek dit ervaren

Een onderzoeksrapport voor een casestudy over hoe bewoners van GrensPark KempenBroek samenleven met edelherten en wilde zwijnen.

Door:
Marieke Boogaard – 000026142
27 juni 2025

Afstudeeropdracht aangeboden door:
Dr. Irma Arts
WildlifeNL

Begeleid door:
Marko Ruis
Hogeschool Van Hall Larenstein

Een onderzoeksrapport in het kader van de afstudeeropdracht voor module LDM430VNAO2 van de opleiding Diermanagement

Hogeschool Van Hall Larenstein
Leeuwarden
Juni 2025

Omslagfoto edelhert: Meijeboom, H. (2011, 20 december). *Verstoring of gewoon een hert dat een dekking verlaat?* [Foto]. Hetedelhert.nl. Geraadpleegd op 4 april 2025, van <https://www.hetedelhert.nl/belevenissen-wild/3121-verstoring-of-gewoon-een-hert-dat-een-dekking-verlaat>

Omslagfoto wild zwijn: Kleis, R. (2018, 28 september). *Mens en wild moeten leren samenleven*. Resource-online.nl Geraadpleegd op 4 april 2025, van <https://www.resource-online.nl/index.php/2018/09/28/mens-en-wild-moeten-leren-samenleven/>

Voorwoord

Dit onderzoeksrapport, 'Samenleven met edelherten en wilde zwijnen: hoe bewoners van GrensPark KempenBroek dit ervaren', is geschreven als afstudeerscriptie voor de bacheloropleiding Diermanagement aan Hogeschool Van Hall Larenstein. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van WildlifeNL en dient als eerste inzicht in de ervaringen die bewoners hebben met het edelhert en wilde zwijn.

Gedurende mijn afstudeerperiode heb ik, Marieke Boogaard, met veel enthousiasme en plezier aan dit interessante vraagstuk mogen werken. Tijdens deze periode heb ik advies en feedback mogen krijgen van afstudeerbegeleider Marko Ruis. Ik wil hem graag bedanken voor de fijne en behulpzame begeleiding. Vanuit WildlifeNL heb ik deze opdracht aangeboden gekregen van Irma Arts. Graag bedank ik haar voor haar hulp, vertrouwen en enthousiasme tijdens dit afstudeerproject.

Tot slot wil ik graag al mijn interview respondenten bedanken. De gastvrijheid, interesse en het enthousiasme wat ik van hen heb ervaren tijdens mijn dataverzameling, vormt het hoogtepunt van dit afstudeeronderzoek voor mij.

Marieke Boogaard
27 juni 2025
Leeuwarden

Abstract

In The Netherlands, the number of wild mammals has been increasing, leading to frequent encounters between humans and wildlife. These encounters can be positive but can also lead to increasing tensions between the differing interests of people and wildlife. Negative interactions can lead to challenges for the way we share the same spaces with wildlife. Research project WildlifeNL aims to investigate how people and wildlife can coexist in the same spaces, where they live together in harmony and both adapt their behaviours to one other. WildlifeNL conducts this research at two areas in The Netherlands, including Unesco Man & Biosphere reserve GrensPark KempenBroek, which is the research location of this current study. This study explores how residents of GrensPark KempenBroek behave during interactions with the red deer and wild boar and how they coexist with these two species. It also investigates factors influencing human behaviour during these interactions. This was done by semi structured in depth interviews with 16 residents of GrensPark KempenBroek. The interview questions were developed based on the research questions and the theoretical framework of this study. The interviews were deductively coded and analysed in qualitative data analysis software NVivo12.

The results show that the red deer is generally perceived positively. Although red deer have low abundance in the area, the way of living with this animal can be seen as acceptance or coexistence for most respondents. The wild boar has a higher abundance and experiences with the animal vary. The way people live together with the wild boar ranges from living separately to coexisting with the species. These clear differences between the two species show the need for a species specific approach in research and management. The results also showed that human behaviour during interactions with the red deer or wild boar is mainly influenced by risk perception, the animal itself and its behaviour. A few differences were observed between respondents with different levels of coexistence. For example, some people did not want to disturb wildlife, while others wanted to prevent damage. Both considerations influenced the behaviour of these people. Challenges for coexistence identified in this study were the perceived boundary people seemed to have between human and animal territory, as well as crop damage caused by the wild boar. To address these challenges, further research is needed into where and why people perceive these boundaries, and what causes the wild boar to roam to agricultural areas. Finally, the study identified opportunities to improve coexistence, like increasing knowledge about animal behaviour and encouraging or facilitating open dialogue about conflicts with wildlife. The report concludes with recommendations for WildlifeNL.

Samenvatting

Het aantal wilde zoogdieren in Nederland neemt toe, met het gevolg dat er steeds vaker ontmoetingen plaatsvinden tussen mensen en wilde dieren. Hoewel sommige ontmoetingen als positief ervaren kunnen worden, kunnen deze interacties ook tot spanningen leiden over de verschillende belangen van mens en dier. Negatieve interacties kunnen leiden tot uitdagingen voor hoe wij samenleven met deze wilde dieren. Onderzoeksproject WildlifeNL heeft daarom als doel om te onderzoeken hoe mensen en wilde dieren beter met elkaar kunnen samenleven. Hier streeft het project naar co-existentie als wijze van samenleven; waar mens en dier samen in gedeelde landschappen leven en zich aan elkaar aanpassen. Dit onderzoek doet WildlifeNL op twee verschillende locaties in Nederland, waaronder Unesco Mens & Biosfeergebied GrensPark KempenBroek. Dit onderzoek heeft het doel om in kaart te brengen hoe bewoners van GrensPark KempenBroek staan tegenover interacties en samenleven met het edelhert en het wilde zwijn. Ook geeft het inzicht in wat het gedrag van mensen tijdens interacties met deze twee diersoorten beïnvloedt. Dit is onderzocht door middel van semigestructureerde diepte-interviews met 16 bewoners van GrensPark KempenBroek. De interviewvragen zijn ontwikkeld aan de hand van de onderzoeksvragen en het theoretisch kader van het onderzoek. De interviews zijn deductief gecodeerd en geanalyseerd in kwalitatieve data-analyse software Nvivo12.

De resultaten laten zien dat het edelhert overwegend positief wordt ervaren. Hoewel het dier nog maar weinig voorkomt in GrensPark KempenBroek, kan de wijze van samenleven als acceptatie of co-existentie gezien worden voor de meeste respondenten. Het wilde zwijn komt al in grotere aantallen voor in de omgeving en de ervaringen en de wijze van samenleven met het dier was gevarieerd: van gescheiden leven tot samenleven. Deze duidelijke verschillen tussen de twee soorten laten het belang zien van een soort specifieke aanpak in onderzoek en natuurbeheer. De resultaten lieten ook zien dat menselijk gedrag tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn met name beïnvloed werd door risicoperceptie, het dier zelf en diergedrag. Er waren ook verschillen te zien tussen respondenten met verschillende wijzen van samenleven. Zo had ook het niet willen verstoren van een dier een rol bij sommige respondenten, evenals het willen voorkomen van schade bij anderen. Belangrijke knelpunten voor samenleven die naar voren kwamen waren; het onderscheid wat men maakte tussen menselijk en dierlijk gebied en schade aan landbouwgewassen door wilde zwijnen. Om deze knelpunten aan te pakken is verder onderzoek nodig naar waar en waarom deze scheiding bestaat, en wat de oorzaak is van de verplaatsing van het wilde zwijn naar de landbouw. Tot slot, zijn er in het onderzoek ook kansen naar voren gekomen die co-existentie kan bevorderen, zoals het versterken van kennis over diergedrag en het stimuleren of faciliteren van een open gesprek over conflicten die voorkomen met wilde dieren. Het rapport wordt afgesloten met aanbevelingen voor WildlifeNL welke onder andere betrekking hebben op deze knelpunten en kansen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Abstract	4
Samenvatting	5
Begrippenlijst	8
1 Inleiding	10
1.1 Onderzoeksdoel	14
1.2 Onderzoeksvragen	14
2 Theoretisch kader	16
2.1 Besluitvorming	16
2.2 Continuüm gescheiden tot samenleven	18
3 Materiaal en methode	19
3.1 Onderzoekslocatie	19
3.2 Onderzoekspopulatie	21
3.2.1 Steekproef	21
3.2.2 Steekproefgrootte	22
3.3 Dataverzamelmethode	22
3.4 Datapreparatie- en verwerking	24
3.5 Data-analyse	24
3.5.1 Codering a.d.h.v. theoretisch kader	24
3.5.2 Samenvatting in Framework Martix en gedrag overzicht	25
3.6 Waarborging betrouwbaarheid en validiteit	25
3.6.1 Dataverzamelmethode	25
3.6.2 Dataverwerking	26
3.7 Ethische overwegingen	26
3.7.1 Informed consent (Geïnformeerde toestemming)	27
3.7.2 Data opslaan en delen	27
4 Resultaten	28
4.1 Huidige ervaringen met en percepties over het edelhert en het wildzwijn	28
4.2 Totstandkoming menselijk gedrag	30
4.2.1 Interne factoren	30
4.2.2 Externe factoren	33
4.3 Huidige wijze van samenleven	36
4.3.1 Edelhert	36
4.3.2 Wild zwijn	39
4.4 Verschillende factoren bij verschillende wijzen van samenleven	41
4.5 Knelpunten en kansen voor co-existentie	43
4.5.1 Knelpunten	43
4.5.2 Kansen	44

5	Discussie	46
5.1	<i>Methode.....</i>	46
5.1.1	Demografie respondenten	46
5.1.2	Respondenten werving: sneeuwbalmethode	46
5.1.3	Gebruik van het COM-B model	46
5.1.4	Vertaling naar ander Living Lab.....	47
5.2	<i>Resultaten.....</i>	48
5.2.1	Soort specifieke percepties en wijzen van samenleven	48
5.2.2	Factoren met de meeste invloed op gedrag	49
5.2.3	Factoren zonder (grote) invloed op gedrag.....	51
5.2.4	Zorg- en knelpunten voor samenleven met edelhert en wilde zwijn.....	52
5.2.5	Kansen om samenleven met edelhert en wild zwijn te bevorderen	54
6	Conclusie	55
7	Aanbevelingen.....	56
	Literatuurlijst	58
	Bijlagen.....	i
	<i>Bijlage I: Interview vragen</i>	<i>ii</i>
	<i>Bijlage II: Coderingschema.....</i>	<i>vi</i>
	<i>Bijlage III: Informed consent formulier</i>	<i>viii</i>
	<i>Bijlage IV: Overzicht geïdentificeerde gedragingen</i>	<i>xii</i>

Begrippenlijst

Acceptatie	Bij acceptatie wordt de waarde van het dier erkend en is er een bereidheid om in een gedeelde omgeving met het dier te leven. Bij veranderingen of verstoringen in het landschap heeft dit echter eerder impact op de dieren dan op de mens. Dieren mogen in natuurgebieden leven, maar liever niet in persoonlijke tuinen (Fresco, 2024; Glikman et al., 2021).
Automatische Motivatie (COM-B)	Automatische gedachtenprocessen, zoals gevoelens, impulsen, gewoonten (Michie et al., 2011).
Co-existentie	Het WildlifeNL project definieert co-existentie in hun onderzoeksagenda als het volgende: Het begrip co-existentie verwijst naar een situatie waarin mensen en grote zoogdieren zich aanpassen aan een gezamenlijk leven in een gedeeld landschap. Het begrip is ontstaan als reactie op de sterke focus die er binnen de wetenschap lag op mens-dier conflicten, waarbij vooral de negatieve kanten van mens-dier interacties benadrukt werden. Met het begrip co-existentie wordt de aandacht gevestigd op de mogelijkheden om conflict-arm samen te leven in hetzelfde landschap. Als we binnen WildlifeNL spreken over co-existentie dan hebben we het over het duurzaam samenleven van mensen en dieren in een gedeeld landschap, waarbij zowel de mensen als de dieren zich aan elkaar aanpassen, elkaar ruimte geven om onnodige conflicten te voorkomen en er een open gesprek plaatsvindt over de manier hoe om te gaan met conflicten die niet voorkomen kunnen worden (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025).
Cognitieve bias	Cognitieve biases kunnen ook wel als onbewuste vooroordelen of vertekeningen beschreven worden. Het zijn denkfouten die rationele en objectieve denkvermogen beïnvloeden (Tijemeier, 2018).
COM-B	COM-B staat voor Capaciteit, Omgeving/Gelegenheid, Motivatie en Gedrag (vertaald van Capacity, Opportunity, Motivation en Behaviour). Deze vier onderdelen vormen het COM-B model ontwikkeld door Michie et al. (2011) om factoren te identificeren met invloed op gedrag en gedragsverandering (Michie et al., 2011).
Doel	Een mentale verbeelding van gewenste uitkomsten of eindstadia die iemand wil bereiken (Cane et al., 2012).
Fysieke Capaciteit (COM-B)	Het fysieke of lichamelijke kunnen wat iemand in staat stelt om gedrag uit te voeren. Ook fysieke vaardigheden die aangeleerd kunnen worden (Michie et al., 2011).
Fysieke Omgeving (COM-B)	Fysieke middelen en factoren in de omgeving die men in staat stellen gedrag uit te voeren of gedrag aanwakken (Michie et al., 2011).
Geen co-existentie	Geen co-existentie kan beschreven worden als wanneer de mens en het dier van elkaar gescheiden leven. De mens gebruikt land om hier persoonlijke, bedrijfsmatige of financiële voordelen uit te halen. Het dier wordt vaak gezien als overlast en het beheer is gefocust op het laaghouden of volledig elimineren (Fresco, 2024).
Gescheiden leven	Gescheiden leven, ofwel geen co-existentie, kan beschreven worden als wanneer de mens en het dier van elkaar gescheiden leven. De mens gebruikt land om hier persoonlijke, bedrijfsmatige of financiële voordelen uit te halen. Het dier wordt vaak gezien als overlast en het beheer is gefocust op het laaghouden of volledig elimineren (Fresco, 2024).
Grote grazers	In het wild levende, vaak door natuurbeheerders geïntroduceerde, runderen en paarden die ingezet worden voor natuurlijke begrazing van een natuurgebied. Deze dieren vervullen een ecologische rol en dragen bij aan het ontwikkelen en onderhouden van een gevarieerd landschap (Ark Rewilding, z.d.)

Heuristieken	Vuistregels of mentale snelkoppelingen die men kan gebruiken bij het maken van een snelle keuze of inschatting. Hierbij worden vergelijkingen getrokken met eerdere ervaringen of gebeurtenissen die iemand kan herinneren of bedenken (Teimeijer, 2011).
Identiteit	Het gevoel en beeld wat iemand heeft over wie die is. Bestaand uit fysieke, psychologische en persoonlijke eigenschappen, voorkeuren en sociale rollen. Ook waarden en persoonlijke interesse kunnen deel uitmaken van iemands identiteit (American Psychological Association, 2018-a; Heshmat, 2014).
Intentie	Een bewuste keuze om bepaald gedrag te vertonen of een besluit om op een bepaalde manier te handelen (Cane et al., 2012).
Living Labs	Gebieden die als proeftuin dienen. Hierbinnen wordt onderzoek gedaan en interventies getest en uitgevoerd (WildlifeNL, z.d.-c).
Mens-dier interactie	Wanneer mens en dier elkaar tegenkomen, wat bewust of onbewust kan gebeuren. Interacties kunnen direct zijn wanneer mens en dier elkaar gelijktijdig treffen. Ook kunnen interacties als indirect beschreven worden wanneer dit gaat om de gevolgen van een interactie of het vermijden van een interactie (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025)
Optimisme	Een houding van hoop of vertrouwen in de toekomst, in het succes van iets, of in het vervullen van dromen of doelen (American Psychological Association, 2018-b; Cane et al., 2012).
Psychologische Capaciteit (COM-B)	Psychologische processen die men in staat stelt om gedrag uit te voeren of om controle uit te voeren over gedrag. Bijvoorbeeld kennis, geheugen, aandacht en zelfcontrole (Michie et al., 2011).
Reflectieve Motivatie (COM-B)	Bewuste gedachten- en besluitvormingsprocessen. Het maken van overwegingen en reflecties over bijvoorbeeld doelen, drijfveren, intenties, consequenties, ect. (Cane et al., 2012; Michie et al., 2011).
Samenleven	Het gezamenlijk leven met elkaar (mensen en wilde dieren) in een gedeelde omgeving (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025).
Sociale Omgeving (COM-B)	Invloeden vanuit de sociale omgeving die men kan beïnvloeden om hun gedrag, meningen of gevoelens te veranderen (Michie et al., 2011).
Subjectieve norm	De sociale druk (ook wel sociale normen) die iemand vanuit de omgeving kan ervaren (Ajzen, 1991).
Tolerantie	Bij tolerantie wordt de aanwezigheid van het dier verdragen, maar wordt het dier en eventueel zijn gedrag in menselijke gebieden als overlast ervaren. Het kan gezien worden als een passieve staat waarbij er geen acties worden ondernomen (Fresco, 2024; Glikman et al., 2021).
UNESCO Mens en Biosfeergebied	Een gebied aangewezen door Unesco als proeflocatie voor duurzame ontwikkeling. Deze gebieden kenmerken zich doordat inwoners en lokale belanghebbers zich inzetten voor een evenwichtige samenleving tussen mens, dier en de omgeving in het gebied (Verriet, 2023).
Vooroordelen	Een mening of afkeer (oordeel) over iets of iemand zonder feitelijke waarneming of kennis vooraf (van Dale, z.d.).
Wildbeheer	Maatregelen met betrekking op het reguleren van de populaties wilde dieren. Onder andere de instandhouding van gewenste populatie groottes, het toewijzen en beschermen van leefgebieden en maatregelen treffen voor dieren die schade of overlast veroorzaken (Ensie, z.d.; Rijksoverheid, z.d.).

1 Inleiding

Het aantal zoogdieren in Nederland neemt toe. De populaties van 35 zoogdiersoorten in Nederland zijn met 45% toegenomen tussen 1995 en 2022 (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2023). Soorten worden geïntroduceerd (bijvoorbeeld de bever en otter), ingezet voor natuurbeheer (grote grazers zoals Schotse hooglanders en Konik paarden) en keren na uitsterving terug (bijvoorbeeld de wolf en goudjakhals) (WildlifeNL, z.d.-d). Maar ook soorten welke al in Nederland leven, zoals het wilde zwijn en edelhert, worden vaker waargenomen (Hamers, 2024; Vanhelden, 2024). Ondanks dat het aantal zoogdiersoorten is toegenomen, is het oppervlakte aan Nederlandse natuur juist afgenomen. In 2022 bestond Nederland voor bijna 16% uit natuur. Het grootste deel van het Nederlandse oppervlakte werd gebruikt voor landbouw (45%), gevolgd door bebouwing (20%) en water (19%). Voor de natuur betreft dit een afname van 2,5% in vergelijking tot de 10 jaar hiervoor. De bebouwde grond nam juist toe met 3,4% en agrarische gronden daalde ook met 0,9% (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024). Hoewel de toename van zoogdieren in Nederland gezien kan worden als een natuurbeschermingssucces, kan dit ook tot toenemende spanning leiden door toenemende interacties tussen mensen en wilde dieren (WildlifeNL, z.d.-d). Echter, niet alleen de toename van zoogdieren is de reden voor meer interacties, ook menselijke impact draagt hieraan bij, zoals de groeiende menselijke populatie, klimaatverandering, verstedelijking en habitatverlies (Pooley et al., 2021)

Hoe interacties met wilde zoogdieren ervaren worden, kan variëren positief tot neutraal tot negatief. Hoe dit ervaren wordt, kan verschillend zijn per stakeholder (Linnell et al., 2020). Stakeholders zijn de belanghebbende bij een situatie, welke elk in lage of hoge mate invloed hebben op, en belang hebben bij deze situatie (Grit, 2015). Neutrale interacties kunnen zich voordoen wanneer een interactie voor de betrokkenen geen negatieve gevolgen of positieve uitkomsten heeft (Harris et al., 2023). Negatieve interacties worden ook wel conflicten genoemd en doen zich voor wanneer wilde dieren en/of hun gedrag botsen met de belangen van de mens (Nyhus, 2016). Deze conflicten worden ook wel beschreven als direct of indirect. Directe conflicten gebeuren tussen mens en dier en kunnen negatieve impact hebben op de mens of zijn eigendommen die voortkomt uit de interactie, zoals schade aan gewassen of het oplopen van letsel door een aanval door een wild dier. Indirecte conflicten hebben betrekking op conflicten tussen mensen, welke kunnen ontstaan door verschillen in bijvoorbeeld sociale en culturele normen en waarden en natuurbehoud doelen (Bhatia et al., 2020; Western, 2018). Een welbekend voorbeeld hiervan was het conflict rondom de hoge sterfgevallen van grote grazers in de Oostvaardersplassen in de winter van 2018. Hierbij pleitten dierenliefhebbers en dierenwelzijnsorganisaties voor het bijvoeren van de dieren, terwijl de terreinbeheerder het sterven van de dieren als een natuurlijk proces zag (van der Plicht, 2018). Negatieve mens-dier interacties kunnen ook nadelige gevolgen hebben voor de betrokken dieren. Zo kan dit leiden tot een negatieve perceptie van diersoort wat nadelig kan zijn voor het soortbehoud. In sommige gevallen kan conflict ook leiden tot het bejagen van het betrokken dier of de diersoort in het algemeen, wat voor populatie afname kan zorgen en in extreme gevallen soorten met uitsterven kan bedreigen (Torres et al., 2018). Positieve interacties met wilde dieren kunnen bijdragen aan het welzijn en de mentale gezondheid van mensen (Buijs & Jacobs, 2021; Soulsbury & White, 2015).

Hierdoor trekken mensen bijvoorbeeld naar natuurgebieden toe om wilde dieren te zien (Buijs & Langers, 2014) of worden vogel voerplekken in de tuin gecreëerd (Soulsbury & White, 2015). Positieve interacties met wilde dieren lijken ook bij te dragen aan de houding van de mens tegenover natuur- of soortbehoud, wat weer voordelig is voor het dier (Soga & Gaston, 2024).

Directe interacties tussen mens en wild dier zijn vaak onvoorspelbare situaties omdat deze afhankelijk zijn van het gedrag van beide partijen. Dieren kunnen onverwachts reageren door bepaalde factoren waar de mens zich mogelijk niet bewust van is, zoals de aanwezigheid van jonge dieren of de hoeveelheid en afstand tot mensen (Wieczorek Hudenko, 2012). Er zijn verschillende theorieën over hoe het gedrag van de mens tot stand komt. Volgens de Theory of Planned Behaviour ontstaat de intentie om gedrag uit te voeren vanuit de houding tegenover het gedrag, subjectieve normen en de controle die iemand denkt te hebben over het gedrag. Deze intentie kan gezien worden als de bereidheid van iemand om dit gedrag te laten zien, maar of het gedrag daadwerkelijk wordt uitgevoerd is ook weer afhankelijk van de mate van controle die iemand hierover heeft (Ajzen, 1991). Echter, Wieczorek Hudenko (2012) stelt dat deze theorie enkel het rationele keuzeproces belicht en hierbij niet rekening houdt met onbewuste factoren die het keuzeproces kunnen beïnvloeden. Zeker in interacties met wilde dieren speelt de risicoperceptie en emotionele staat van de mens ook mee in het keuzeproces en kan dit beïnvloed worden door onbewuste vooroordelen. Zo kunnen onder andere eerdere ervaringen, verhalen uit de omgeving of van het nieuws en optimisme men onbewust een oordeel geven over de situatie, welke niet altijd geheel rationeel is. Zodoende kan iedereen anders reageren tijdens een interactie met een wild dier. Iemand kan bijvoorbeeld enthousiast worden van het zien van een wild dier en dichterbij proberen te komen voor het maken van een foto, terwijl een ander dit eerder beangstigend kan vinden en wegrent (Wieczorek Hudenko, 2012).

Hoe de mens interacties met wilde dieren en deze dieren zelf ervaart en welk gedrag de mens vertoont tijdens deze interacties of tegenover het dier, beïnvloedt de wijze waarop er met dit dier wordt samengeleefd. De wijze van samenleven kan ook wel beschreven worden in vier termen: gescheiden leven of geen co-existentie, tolerantie, acceptatie en co-existentie (Glikman et al., 2021). Gescheiden leven, ofwel geen co-existentie, kan beschreven worden als wanneer de mens en het dier van elkaar gescheiden leven. De mens gebruikt land om hier persoonlijke, bedrijfsmatige of financiële voordelen uit te halen. Het dier wordt vaak gezien als overlast en het beheer is gefocust op het laaghouden of volledig elimineren (Fresco, 2024). Tolerantie en acceptatie zijn meer passieve wijzen van samenleven. Bij tolerantie wordt de aanwezigheid van het dier verdragen, maar wordt het dier en eventueel zijn gedrag in menselijke gebieden als overlast ervaren. Bij acceptatie wordt de waarde van het dier erkend en is er een bereidheid om in een gedeelde omgeving met het dier te leven. Bij veranderingen of verstoringen in het landschap heeft dit echter eerder impact op de dieren dan op de mens. Dieren mogen in natuurgebieden leven, maar liever niet in persoonlijke tuinen. Bij co-existentie leven mens en dier in gedeelde landschappen, passen ze hun gedrag aan elkaar en aanvaarden elkaars aanwezigheid (Glikman et al., 2021, Fresco, 2024). Een preciezere en veel gebruikte definitie voor co-existentie is van Carter en Linell (2016); *“Een dynamische maar duurzame staat waarin mensen en wilde dieren zich samen*

aanpassen aan het leven in gedeelde landschappen en interacties met wilde dieren beheerd worden door effectieve instituties die populaties van wilde dieren, sociale legitimiteit en tolereerbare niveaus van risico waarborgen.” De precieze betekenis van deze vier termen kan verschillen voor diverse stakeholders gebaseerd op socio-culturele, politieke en economische factoren (Fiasco & Massarella, 2022; Glikman et al., 2021). De diverse betrokken organisaties van WildlifeNL hebben hier dus ook zo hun eigen beeld bij. Het WildlifeNL project definieert co-existentie in hun onderzoeksagenda als het volgende:

Het begrip co-existentie verwijst naar een situatie waarin mensen en grote zoogdieren zich aanpassen aan een gezamenlijk leven in een gedeeld landschap. Het begrip is ontstaan als reactie op de sterke focus die er binnen de wetenschap lag op mens-dier conflicten, waarbij vooral de negatieve kanten van mens-dier interacties benadrukt werden. Met het begrip co-existentie wordt de aandacht gevestigd op de mogelijkheden om conflict-arm samen te leven in hetzelfde landschap. Als we binnen WildlifeNL spreken over co-existentie dan hebben we het over het duurzaam samenleven van mensen en dieren in een gedeeld landschap, waarbij zowel de mensen als de dieren zich aan elkaar aanpassen, elkaar ruimte geven om onnodige conflicten te voorkomen en er een open gesprek plaatsvindt over de manier hoe om te gaan met conflicten die niet voorkomen kunnen worden (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025).

Hoe wij ons verhouden tot wilde dieren en hoe we hiermee omgaan is dan ook een complex vraagstuk (Jacobs et al., 2010). Waar een wild dier in een natuurgebied doorgaans geaccepteerd wordt, kan deze acceptatie verdwijnen wanneer hetzelfde dier overlast of schade veroorzaakt voor de mens (Langers et al., 2012). Mensen kunnen verschillende waarden hechten aan het belang van wilde dieren en de natuur. Zo wordt bij de materialistische, of instrumentele, waarde de mens boven de natuur gezien. De natuur is een middel wat een nut voor de mens kan dienen of juist de menselijke belangen kan hinderen. Anderzijds is er de mutualisme waardeoriëntatie, of intrinsieke waarde, waarbij dieren hun eigen waarde hebben los van het nut voor de mens. Dieren krijgen rechten toegekend krijgen en worden als onderdeel van de samenleving gezien (Himes et al., 2024; Jacobs et al., 2010; Vaske et al., 2011). Welk perspectief iemand heeft ten opzichte van natuur en wilde dieren, beïnvloedt diens besluitvorming, gedrag en relatie met natuur en wilde dieren (Vaske et al., 2011).

Hoewel er in Nederland onderzoek is gedaan naar hoe men natuur ziet (Buijs, 2009), welke waardeoriëntaties men heeft (Jacobs, 2007; Jacobs et al., 2017; Vaske et al., 2011), publieke opinies op wildbeheer (Buijs & Langers, 2014) en de percepties van natuur en carnivoren bij verschillende stakeholder groepen (van Heel et al., 2017), missen er nog inzichten over hoe Nederlanders samenleven met de natuur en hoe zij hierin hun keuzes maken. Mensen en wilde dieren treffen elkaar regelmatig in Nederland en tijdens deze ontmoetingen vindt een interactie plaats welke nog niet bekeken wordt in de huidige wildbeheer aanpak (WildlifeNL, z.d.-a).

Dit is waar onderzoeksorganisatie WildlifeNL meer inzicht in wil krijgen. WildlifeNL heeft als doel een nieuwe methode voor wildbeheer te ontwikkelen waarbij de mens een

integraal onderdeel is van de natuur (WildlifeNL, z.d.-a). Om hier te komen bestaat het project uit vier fasen gefocust op (1) het beschrijven van de huidige situatie, (2) het opdoen van nieuwe kennis, (3) hiermee innoveren en experimenteren en tot slot (4) de onderzoeksresultaten toepassen. Momenteel bevindt het project zich in de overgang van fase 1 naar fase 2 en wordt er geïnventariseerd hoe de huidige omgang met grote zoogdieren is in Nederland (WildlifeNL, z.d.-b). Hoewel WildlifeNL het onderzoek focust op heel Nederland, maakt het gebruik van twee Living Labs om onderzoek in uit te voeren interventies te testen: Nationaal Park Zuid-Kennemerland in Noord-Holland en Unesco Mens & Biosfeergebied GrensPark KempenBroek in Limburg en Noord-Brabant, op de grens van Nederland en België (WildlifeNL, z.d.-c). Living Lab GrensPark KempenBroek is één van de twee Unesco Mens & Biosfeergebieden in Nederland en biedt zich dus aan als een unieke onderzoek locatie. Een Unesco Mens- & Biosfeergebied kenmerkt zich doordat inwoners en lokale belanghebbers zich inzetten voor een evenwichtige samenleving tussen mens, dier en de omgeving in het gebied (Verriet, 2023).

De natuur in GrensPark KempenBroek bestaat uit zo'n 5.000 waargenomen plant- en diersoorten, waarvan 42 zoogdieren (KempenBoek, z.d.-a). Bijvoorbeeld het wilde zwijn en edelhert, maar ook grote grazers als Schotse hooglanders, Exmoor pony's en taurossen (WildlifeNL, z.d.-c). Deze grote grazers worden ingezet voor natuurbeheer in omheinde gebieden (Natuurmonumenten, z.d.) en ook het edelhert komt in een omheind gebied in het Weerterbos voor. Echter worden edelherten sporadisch ook buiten dit gebied gesignaleerd en is het nog onduidelijk of dit ontsnapte dieren zijn of dieren afkomstig uit het Belgische deel. Ook het wilde zwijn beweegt zich vrijuit door het gebied. Hoewel er in Nederland nulstandbeheer is voor het edelhert en wilde zwijn buiten aangewezen leefgebieden, komen de dieren zelfstandig via buurlanden zoals België en Duitsland de Nederlandse natuur in, zo ook in GrensPark KempenBroek. Doordat het gebied als geschikt wordt geacht voor edelherten en deze hier al omheind en vrij leven, is er de ambitie om in Limburg lerend beheer in te zetten waarbij gekeken zal worden welke ruimte er is voor deze dieren (Faunabeheereenheid Limburg, 2020). Hoewel het edelhert en wilde zwijn beide een ecologische rol vervullen in het ecosysteem (de Schaetzen, 2018; Hanley, 1996; Sandom, 2012), kunnen ze ook negatieve impact op hebben op hun omgeving wanneer ze in te grote aantallen voorkomen. Beide soorten kunnen nadelige gevolgen voor de natuur hebben, gewasschade aanbrengen en een risico voor de verkeersveiligheid vormen. Het wilde zwijn kan daarnaast ook een risico vormen voor de volksgezondheid door het verspreiden van ziekten (Faunabeheereenheid Limburg, 2020). Wat voor waarde aan deze twee soorten in Nederland gegeven wordt, is vaak context specifiek. Als bijvoorbeeld het wilde zwijn schade of overlast veroorzaakt, wordt er een meer materialistische waardeoriëntatie aan toegekend. Edelherten die lijden, zoals bijvoorbeeld in de Oostvaardersplassen in 2018, krijgen juist weer een mutualistische waardeoriëntatie (Vesters, 2025). Door de diverse menselijke en dierlijke bewoners van GrensPark KempenBroek en hun verschillende belangen, is het bereiken van een harmonieuze, ofwel co-existentiële, wijze van samenleven tussen mens en dier dus niet makkelijk.

Binnen het WildlifeNL project zijn de eerste stappen gezet om te onderzoeken wat de huidige wijze van samenleven met wilde dieren is bij verschillende stakeholders van het WildlifeNL project (Fresco, 2024). Ook zal de komende vier jaar hier verder naar gekeken worden door verschillende PhD onderzoekers (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025). Echter ligt hierbij de focus op stakeholders welke betrokken zijn bij WildlifeNL en wordt er dus nog maar weinig aandacht besteed aan de bewoners in en rondom de Living Labs van het project. Gezien Living Lab GrensPark KempenBroek een Unesco Mens & Biosfeergebied is en dus als doelstelling heeft een evenwichtige samenleving tussen mens, dier en de omgeving te waarborgen (Regionaal Landschap Kempen en Maasland, 2023), is het essentieel om te weten hoe de mensen in dit gebied (willen) samenleven met wilde dieren en hoe zij zich gedragen in interacties hiermee.

1.1 Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen hoe de bewoners van het Nederlandse deel van Unesco Mens & Biosfeergebied GrensPark KempenBroek staan tegenover interacties en samenleven met edelherten en wilde zwijnen.

Het onderzoek zal inzicht geven over de ervaringen die bewoners van GrensPark KempenBroek hebben met edelherten en wilde zwijnen en hoe hun gedrag in dit soort interacties tot stand komt. Deze inzichten worden gepresenteerd in een onderzoeksrapport. Factoren met invloed op het gedrag worden geïdentificeerd. Het gedrag en deze factoren geeft inzicht op de huidige wijze van samenleven tussen de bewoners en het edelhert en wilde zwijn in GrensPark KempenBroek. Met deze inzichten kan worden nagegaan welke factoren in de totstandkoming van gedrag kansen of belemmeringen vormen voor co-existentel gedrag.

1.2 Onderzoeksvragen

Om dit in kaart te brengen is de hoofdvraag van het onderzoek als volgt;
Hoe staan bewoners van het Nederlandse deel van Unesco Mens & Biosfeergebied GrensPark KempenBroek tegenover interacties en samenleven met edelherten en wilde zwijnen?

Om te helpen deze hoofdvraag te beantwoorden, zijn onderstaande deelvragen geformuleerd.

1. Welke ervaringen met het edelhert en het wildzwijn hebben bewoners van GrensPark KempenBroek?
2. Hoe komt het gedrag van de bewoners van GrensPark KempenBroek tot stand tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn?
 - a. Welke interne factoren beïnvloeden de totstandkoming van het gedrag van de bewoners tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn?
 - b. Welke externe factoren beïnvloeden de totstandkoming van het gedrag van de bewoners tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn?
3. Wat betekent het gedrag van bewoners van GrensPark KempenBroek tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn voor de wijze waarop zij samenleven met deze dieren?

4. In hoeverre verschillen de factoren met invloed op het gedrag tijdens interacties met het edelhert of wilde zwijn tussen bewoners bij verschillende wijzen van samenleven met deze twee diersoorten?
5. Welke factoren met invloed op de totstandkoming van gedrag van de bewoners tijdens interacties met het wilde zwijn en het edelhert;
 - a. vormen knelpunten voor co-existentie in de wijze van samenleven met het edelhert en het wildzwijn?
 - b. vormen kansen voor co-existentie in de wijze van samenleven met het edelhert en het wildzwijn?

2 Theoretisch kader

Dit hoofdstuk geeft een toelichting over de theoretische modellen welke in dit onderzoek gebruikt worden. Eerst wordt het COM-B model van Michie et al. (2011) toegelicht, welke inzicht geeft over de totstandkoming van gedrag en verschillende factoren die hierbij een rol spelen. Dit model wordt gebruikt om de factoren te identificeren welke invloed hebben op het gedrag van de bewoners van GrensPark KempenBroek tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn. Op basis van het gedrag van de bewoners en hun toelichting hierop zijn de bewoners vervolgens ingedeeld op het continuüm van gescheiden leven tot co-existentie en samenleven ontwikkeld door Fresco (2024).

2.1 Besluitvorming

Er werd lang gedacht dat men bij het maken van een keuze de voor- en nadelen van alle opties feitelijk afweegt en hier vervolgens die beste optie van kiest (Teimeijer, 2011; Wieczorek Hudenko, 2012). Wanneer het gaat om kiezen welk gedrag wij uitvoeren, is de Theory of Planned Behavior van Ajzen (1991) een bekend model. Dit model laat zien dat de intentie om bepaald gedrag uit te voeren, voortkomt uit de houding die iemand heeft tegenover het gedrag, subjectieve normen (wat anderen denken over dit gedrag) en de verwachte controle die iemand denkt te hebben over het gedrag. Voor deze factoren worden er voor- en nadelen afgewogen en vervolgens de keuze gemaakt om het gedrag wel of niet uit te voeren (Ajzen, 1991). Echter houdt dit model geen rekening met de invloed van onbewuste processen die ons brein doorloopt wanneer een keuze gemaakt dient te worden (Michie et al., 2011). De keuze om iets wel of niet te doen, gaat namelijk verder dan enkel ons bewuste denkproces (Michie et al., 2011; Teimeijer, 2011; Wieczorek Hudenko, 2012).

Er zijn twee processen die invloed hebben op informatieverwerking en besluitvorming, welke beschreven worden als systeem 1 en systeem 2. Systeem 1 wordt beschreven als het onbewuste en automatische systeem waar alle waargenomen stimuli verwerkt worden. Deze processen zijn snel en kosten weinig energie, maar zijn niet erg precies of flexibel. Systeem 2 daarentegen omvat processen die bewust en nauwkeurig doorlopen worden, waarbij men sturing kan geven. Van alle stimuli die systeem verwerkt, komen in dit systeem enkel de stimuli naar voren die bewust aandacht krijgen. Processen in systeem 2 kosten dan ook logischerwijs meer energie. Dit bewuste systeem stelt ons in staat om verder te kijken dan het hier en nu en kan ook het verleden en de toekomst overwegen. Door verder te kunnen denken dan de huidige situatie, maar ook denkbeeldige situaties voor te stellen, kan men reflecteren, redeneren en plannen maken (Kahneman, 2003). Deze bewuste denkprocessen maken het voor mensen mogelijk om zelfcontrole uit te oefenen; het tegengaan of aanpassen van interne, directe reacties die voortkomen uit een stimuli om zo ongewenst gedrag onder controle te krijgen (Teimeijer, 2011). Zo kan iemand bijvoorbeeld een kalf van een grote grazer zien, affectie voor het jonge dier voelen en het willen benaderen (systeem 1), maar realiseert hij/zij zich vervolgens dat moederdieren beschermend kunnen reageren en dus besluiten om afstand te nemen (systeem 2) (Wieczorek Hudenko, 2012). Dit bewuste denkproces kost veel energie. Dus ondanks dat men bewuste waarden, doelen of intenties kan hebben, komen hun keuzes of gedrag hier niet altijd mee overeen.

Het brein kan bijvoorbeeld vermoeid of afgeleid zijn en is gevoelig voor externe prikkels, impulsen en gewoonten (Teimeijer, 2011).

Het COM-B model, ontwikkeld door Michie et al. (2011), brengt de bewuste en onbewuste, en cognitieve en niet cognitieve factoren samen welke ten grondslag liggen aan menselijk gedrag. Het COM-B model vormt de basis van het Behavior Change Wheel (BCW), wat gericht is op gedragsverandering. COM-B wordt gebruikt om de factoren te identificeren welke het gedrag beïnvloeden en het BWC geeft op basis hiervan interventies die toegepast kunnen worden en bij welke beleidsvorm deze passen. COM-B staat voor Capability (Capaciteit), Opportunity (Gelegenheid of Omgeving), Motivation (Motivatie) en Behaviour (Gedrag). Capaciteit heeft betrekking op de fysieke en psychologische capaciteit die iemand heeft over zijn gedrag. Hieronder vallen bijvoorbeeld vaardigheden die iemand door oefening kan opdoen (fysieke capaciteit) en het geheugen en gedragsregulatie (psychologische capaciteit). Gelegenheid of Omgeving heeft betrekking op de factoren welke buiten een persoon liggen en gedrag beïnvloeden of aanwakkeren. Dit kan bijvoorbeeld de fysieke omgeving zijn, maar ook sociale invloeden. Motivatie betreft de bewuste en onbewuste denkprocessen welke gedrag aansturen. Dit gaat dus verder dan drijfveren en bewuste keuze of -reflectieprocessen, maar zijn ook onbewuste processen zoals gevoel en cognitieve bias. Capaciteit, omgeving en motivatie genereren gedrag en het gedrag heeft ook weer invloed op deze drie componenten (Michie et al., 2011). Het COM-B model kan worden aangevuld met het Theoretical Domain Framework (TDF). TDF brengt 14 theoretische gedrag constructies samen welke onder te verdelen zijn onder de zes componenten van het COM-B model en zo het model extra diepgang geven (Cane et al., 2012).



Figuur 2.1 COM-B model door Michie et al. (2011)

Tabel 1 TDF domeinen samen met COM-B (Cane et al., 2012)

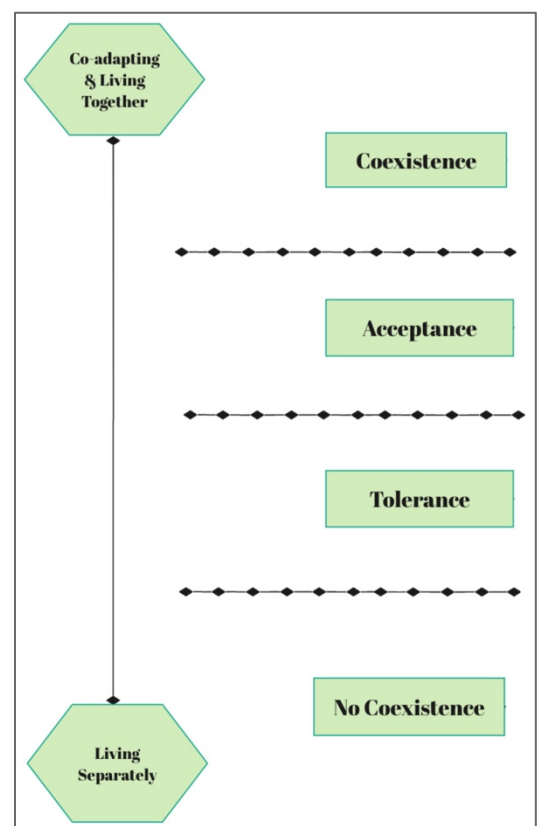
COM-B Component		TDF Domein
Capaciteit	Fysieke Capaciteit	Vaardigheden
	Psychologische Capaciteit	Kennis Vaardigheden Geheugen, aandacht en keuzeprocessen Gedragsregulatie
Omgeving/ Gelegenheid	Fysieke Omgeving	Omgevingscontext- en middelen
	Sociale Omgeving	Sociale invloeden
Motivatie	Reflectieve Motivatie	Sociale/professionele rol en identiteit Geloof in capaciteiten Optimisme Overtuiging over consequenties Intenties Doelen
	Automatische Motivatie	Sociale/professionele rol en identiteit Optimisme Versterking Emotie

Dit model vormt de basis voor vele, kwalitatieve onderzoeken naar (keuze)gedrag of gedragsverandering. Het model wordt veel toegepast in onderzoek naar gezondheid om barrières en kansen te identificeren voor bijvoorbeeld het opbreken van langdurig zitgedrag op kantoren (Ojo et al., 2019), deelname van ouderen in sport en beweging (Meredith et al., 2023) en een gezonde levensstijl voor vrouwen na zwangerschap (Makama et al., 2021). Maar ook in de veehouderij sector, zoals onderzoek van Farrell et al. (2023) naar het gedrag van dierenartsen bij het voorschrijven van specifieke medicatie voor melkvee, of van Buckel et al. (2024) naar factoren welke invloed hebben op het wel of niet invoeren van adaptaties voor bio veiligheid op klein pluimveebedrijven in Ghana. Ook in dit onderzoek vormt dit model de theoretische basis. Het model is gebruikt om interview vragen te ontwikkelen en in de data-analyse zijn de componenten van het model aangehouden en aangevuld met de TDF domeinen.

2.2 Continuüm gescheiden tot samenleven

De vier wijzen van samenleven die in de introductie zijn benoemd, worden door Fresco (2024) samen geplaatst op een continuüm. Dit continuüm weergeeft deze wijzen van gescheiden leven tot samenleven (zie figuur 2.2). Onderaan het continuüm staat geen co-existentie wat duidt op dat mens en dier gescheiden van elkaar leven. Hierna volgt tolerantie, waarbij sommige omgevingen met het dier gedeeld worden. Het dier wordt als overlast gezien, maar zijn aanwezigheid wordt verdragen. Acceptatie wordt gezien als een stap dichterbij co-existentie. De waarde van de soort wordt erkend en er is een bereidheid om samen te leven met de soort. Tot slot, staat bovenaan het continuüm co-existentie. Hierbij leven mensen en wilde dieren gezamenlijk in een gedeeld landschap en passen beide zich op elkaar aan (Fresco, 2024).

Het continuüm van Fresco (2024) zet geen co-existentie, acceptatie, tolerantie en co-existentie op een spectrum van gescheiden leven tot co-existentie en samenleven en dus niet als negatief tot positief. Dit model wordt in dit onderzoek aangehouden om de verschillende maten van samenleven met het edelhert en wilde zwijn aan te duiden. Op basis van de antwoorden uit de interviews en het gedrag van de respondenten, zijn ze ingedeeld op dit continuüm.



Figuur 2.2 Continuüm gescheiden leven tot samenleven door Fresco (2024)

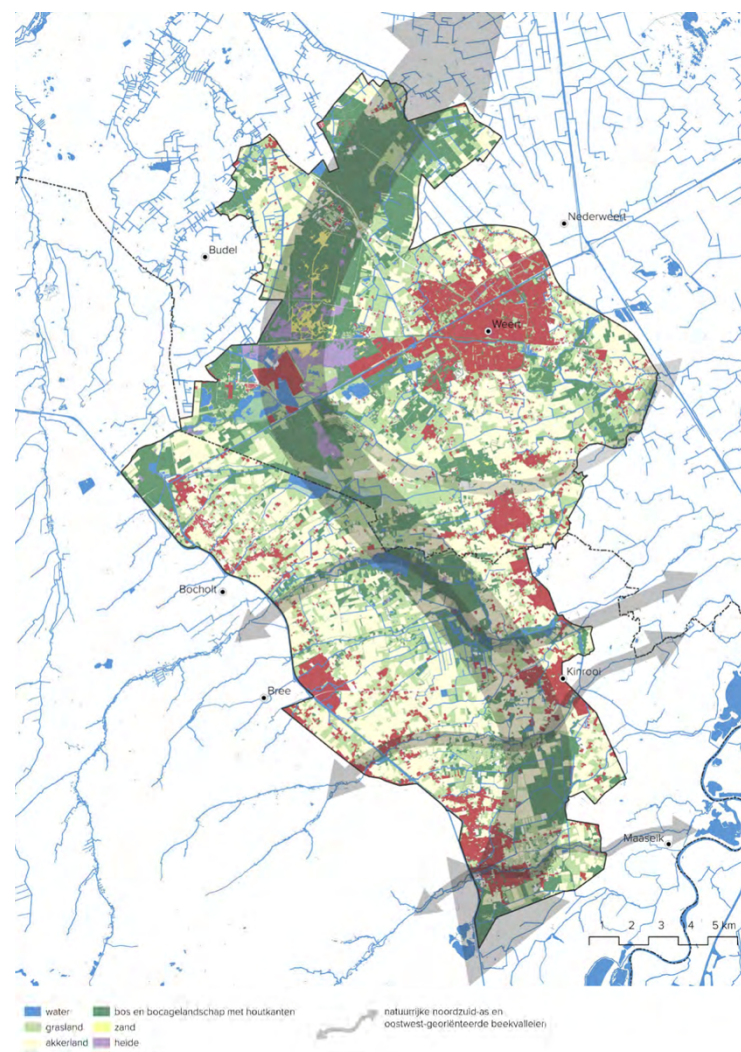
3 Materiaal en methode

Er is een kwalitatief, exploratief onderzoek uitgevoerd in de vorm van een casestudy. De casestudy richtte zich op het gedrag van bewoners tijdens interacties met edelherten en wilde zwijnen in Grenspark KempenBroek. Dit gebied vormt een unieke situatie gezien de status als Unesco Mens & Biosfeer gebied (hierover meer in 3.1 Onderzoekslocatie). In het gebied nemen de populaties van beide soorten toe en er liggen plannen voor lerend beheer van vrij levende edelherten (Faunabeheereenheid Limburg, 2020). Deze casestudy over dit gebied kan waardevolle inzichten geven over het gedrag van de mensen opzichte van het edelhert en wilde zwijn en de interacties die bewoners met deze dieren hebben.

Door de focus op de mens en zijn gedrag heeft dit onderzoek in zekere mate een antropologische wetenschapsopvatting. Hoewel in de antropologie menselijk gedrag met name geobserveerd wordt (Baarda, 2018), is dat in interacties met wilde dieren lastig te doen gezien het spontane karakter van dit soort interacties. Daarom is data verzameld middels semigestructureerd diepte-interviews waarin aandacht besteed is aan eerdere ervaringen van de respondent en denkbeeldige scenario's geschetst zijn.

3.1 Onderzoekslocatie

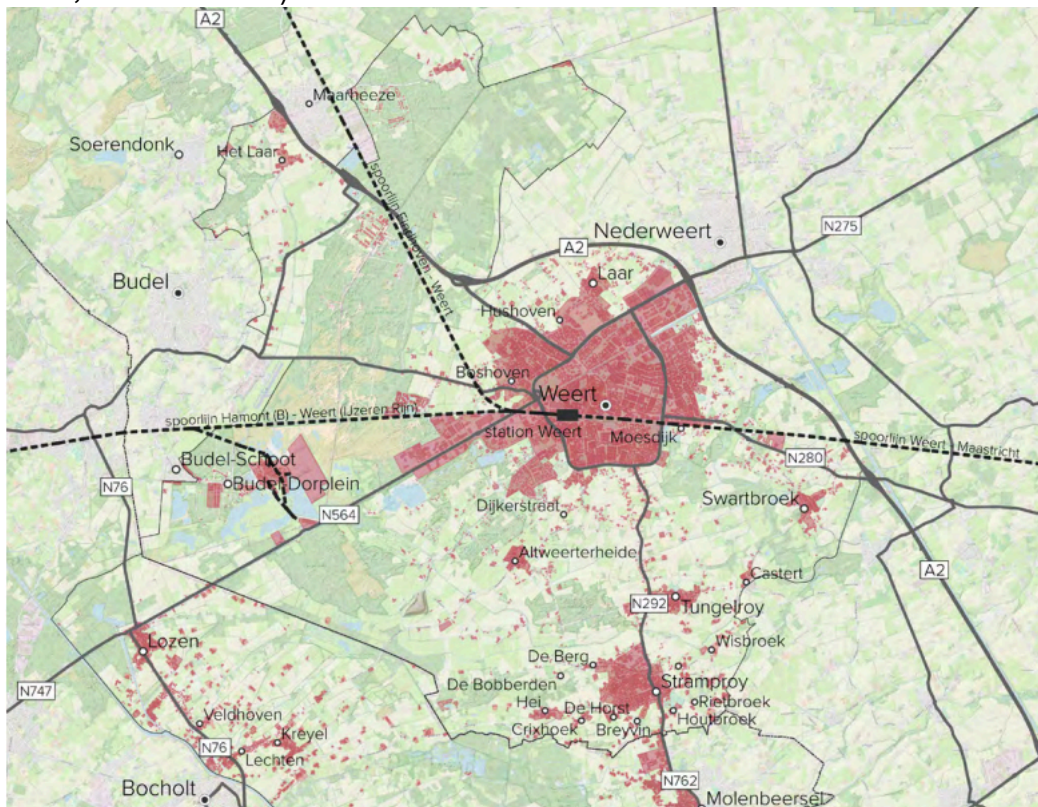
Unesco Mens & Biosfeergebied GrensPark KempenBroek bestrijkt een grensoverschrijdend gebied in Nederland en België en is 26.000 hectare groot, waarvan ongeveer 15.000 in Nederland. Het ligt de Belgische provincie Limburg en in Nederland de provincie Limburg en een klein deel in Noord-Brabant (Regionaal Landschap Kempen en Maasland, 2023). In 2024 kreeg GrensPark KempenBroek de status van Unesco Mens & Biosfeergebied (Verriet, 2023). Voor België is dit het eerste Unesco Mens & Biosfeergebied en voor Nederland de tweede (Mens & Biosfeergebied KempenBroek, z.d.). Unesco Mens & Biosfeergebieden zijn unieke gebieden die niet alleen de focus hebben op natuurbescherming, maar ook sociale en economische ontwikkeling. Dit wordt gewaarborgd met een zonesysteem, waarbij de biodiversiteit van het gebied in de kernzone wordt beschermd en in de buffer- en transitiezone is er ruimte voor maatschappelijke ontwikkeling. In de bufferzone moet deze ontwikkeling duurzaam zijn en bijdragen aan de natuur, terwijl de



Figuur 3.1 Grondgebruik kaart GrensPark KempenBroek (Regionaal Landschap Kempen & Maasland, 2023)

transitiezone al bestaande bewoning en economische activiteiten heeft maar werkt aan verduurzaming (Verriet, 2023).

Het landschap binnen een Unesco Mens & Biosfeergebied is dan ook erg divers (Verriet, 2023). In GrensPark KempenBroek is bos, grasland, heide, wetland, zand, akkerlanden, water en bebouwing te vinden, zie figuur 3.1. Van het gehele gebied is 43% toegewezen als Natura 2000-gebied en 39% van het Nederlandse deel behoort tot het Natuurnetwerk Nederland. Het Nederlandse deel van GrensPark KempenBroek heeft 56.600 inwoners. Menselijke invloeden en activiteiten in het gebied zijn onder meer terug te zien in de landbouw, wat gekenmerkt wordt door veeteelt (met name varkens, runderen en pluimvee) en de productie van voedingsgewassen en aan de Nederlandse kant ook bloembollen en snijbloemen. Ook kent het gebied beschermde cultuurhistorische landschappen, stads- en dorpsgezichten en erfgoed. Er ligt zo'n 1.128 kilometer aan routes door het gebied om te wandelen, fietsen, paardrijden en meer (Regionaal Landschap Kempen en Maasland, 2023). In het gehele Unesco Mens & Biosfeergebied GrensPark KempenBroek wonen er wonen zo'n 75.000 inwoners (Verriet, 2023). In Nederland ligt het grootste deel van GrensPark KempenBroek in de gemeente Weert en een klein deel in de gemeenten Nederweert en Cranendonck (Regionaal Landschap Kempen en Maasland, 2023). In GrensPark KempenBroek zijn de dorpen Tungelroy, Altweeterheide, Stramproy en Swartbroek te vinden, welke onderdeel uitmaken van het werkgebied van WildlifeNL (persoonlijke communicatie, 20 maart 2025, Erwin Christis).



Figuur 3.2 Bebouwd gebied in het Nederlandse deel van GrensPark KempenBroek (Regionaal Landschap Kempen & Maasland, 2023)

Altweeterheide ligt in het midden van het Nederlandse deel van GrensPark Kempenbroek. Swartbroek heeft een ligging in het oosten en Tungelroy is gelegen in het zuidoosten van het Nederlandse deel. Stamproy heeft een ligging op de grens met België

en heeft hierdoor een redelijk centrale ligging in het gehele GrensPark KempenBroek. Zie figuur 3.2 voor de ligging van de vier dorpen in het Nederlandse deel van GrensPark KempenBroek. Altweerterheide is het kleinste dorp van de vier met 595 inwoners (AlleCijfers, 2024-a), gevolgd door Tungelroy met 815 inwoners (AlleCijfers, 2024-b) en Swartbroek met 915 inwoners (AlleCijfers, 2024-c). Stramproy is het grootste dorp van de vier en telt 5.145 inwoners (AlleCijfers, 2024-d). De demografie in de dorpen komt redelijk overeen. De grootste leeftijdsgroep is 45 tot 65 jaar, gevolgd door de 65-plussers (AlleCijfers, 2024-a; AlleCijfers, 2024-b; AlleCijfers, 2024-c). Enkel in Stramproy is dit omgekeerd, maar is het verschil tussen de twee leeftijdscategorieën klein (AlleCijfers, 2024-d). Van alle dorpen hebben de meeste inwoners middelbaar opleidingsniveau. In de dorpen staan vooral vrijstaande woningen, gevolgd door twee-onder-een-kap woningen of geschakelde woningen (AlleCijfers, 2024-a; AlleCijfers, 2024-b; AlleCijfers, 2024-c; AlleCijfers, 2024-d). Rondom de dorpen is landbouw te vinden, maar ook natuur. Aan de buitenste rand van de dorpen vormen persoonlijke tuinen een verbinding voor de natuur. In of rondom alle dorpen worden verschillende soorten waargenomen, waaronder, met name kleine, zoogdieren. Het wilde zwijn is in alle dorpen waargenomen (Ons Duurzaam Weert, z.d.-a; Ons Duurzaam Weert, z.d.-b; Ons Duurzaam Weert, z.d.-c; Ons Duurzaam Weert, z.d.-d), maar het edelhert is slechts in de omgeving van Stramproy waargenomen (Faunabeheereenheid Limburg, 2020).

3.2 Onderzoekspopulatie

Het onderzoek richt zich op de bewoners van GrensPark KempenBroek. Zoals in voorgaande paragraaf is beschreven, zijn er geringe verschillen in demografische gegevens tussen de vier dorpen en is er een overeenkomende omgeving. Met deze reden zijn de bewoners van Stramproy als onderzoekspopulatie gekozen. Dit dorp heeft de meeste inwoners, wat verwacht werd meer kansen te bieden voor de selectie van respondenten. Daarnaast ligt dit dorp het dichtst bij de grens met België en is het dus mogelijk dat de inwoners van Stramproy eerder in aanraking kunnen komen met grensoverstekende dieren. Gezien het onderzoek inzicht wilde krijgen in het gedrag van mensen tijdens interacties met edelherten en/of wilde zwijnen, was er een voorkeur voor mensen die dit soort interacties meegemaakt hadden of dit mee zouden kunnen maken. Het meemaken van dit soort interacties kan bijvoorbeeld rondom eigen huis, vaak aan de buitenrand van het dorp, of doordat men de natuur in gaat voor bijvoorbeeld recreatie, sport of het uitlaten van de hond. Dit was echter geen vereiste. Ook mensen die geen interactie met edelherten en/of wilde zwijnen meegemaakt hebben, mochten deelnemen aan het onderzoek.

3.2.1 Steekproef

Er is gebruik gemaakt van een niet-gerichte, selecte steekproef in dit onderzoek. Dit betekent dat respondenten toevallig gekozen werden en een onbekende en ongelijke kans hadden om deel te nemen aan het onderzoek. De steekproef was niet gericht omdat er geen specifieke kenmerken waren waar de respondenten aan moesten voldoen om deel te kunnen nemen. Hoewel er een voorkeur was voor mensen met ervaring in interacties met edelherten en/of wilde zwijnen, was dit geen vereiste en richtte het onderzoek zich op bewoners van Stramproy in het algemeen. De steekproef

was select gezien niet iedereen kon deelnemen aan het onderzoek en er geen gelijke kans was op deelname. Er werd gebruik gemaakt van respondenten werving en doorverwijzingen en deelname aan het onderzoek was vrijwillig. Een vorm van selectie kon plaatsvinden doordat mensen met meer affiniteit voor het onderwerp of een uitgesproken mening zichzelf eerder kunnen aanmelden (Baarda, 2018). Er zijn twee steekproefmethoden gebruikt zodat het vinden van respondenten niet enkel afhankelijk was van eigen aanmelding.

Er is gebruik gemaakt van de sneeuwbalsteekproef; het vragen van doorverwijzingen naar andere, relevante mensen aan de bestaande respondenten. Een nadeel van deze methode was het risico om in een beperkte mensenkring te blijven hangen, wat ervoor kon zorgen dat opvattingen van mensen buiten deze kring misgelopen werden (Baarda, 2018). Als startpunt van deze methode zijn er in totaal zeven contacten benaderd van partner organisaties van WildlifeNL (6) en van de dorpsraad van Stramproy (1). Naast de sneeuwbalmethode werd er ook gebruik gemaakt van een vrijwillige steekproef, waarbij men zich vrijwillig kon aanmelden voor deelname in het onderzoek via een oproep (Newing et al., 2011; Scharwächter, 2023). Voor het verspreiden van deze oproep is de dorpsraad van Stramproy via email benaderd. De dorpsraad heeft de oproep gedeeld op hun website en Instagram pagina, maar hier zijn geen respondenten uit voort gekomen.

3.2.2 Steekproefgrootte

Hoe groot de steekproef moet zijn is bij kwalitatief onderzoek vaak van tevoren nog niet bekend (Baarda, 2018; Newing et al., 2011). In kwalitatief onderzoek wordt er gesproken van verzadiging in de data. Wanneer er geen nieuwe concepten of informatie meer naar voren komt in de interviews, is verzadiging bereikt en is er voldoende data verzameld. Dit betekent vaak dat pas in de loop van het onderzoek bekend wordt wat de steekproefgrootte wordt. De grootte van de steekproef hangt af van de heterogeniteit van de onderzoekseenheden en de complexiteit van het onderwerp. (Baarda, 2018). Hoewel er literatuur is welke aantoont dat verzadiging bereikt kan worden in zo'n 8 tot 17 interviews, houdt dit geen rekening met de eventuele invloed van factoren zoals bijvoorbeeld het de samenstelling van de onderzoekspopulatie, het datatype of steekproefmethode (Hennink & Kaiser, 2022).

Voor dit onderzoek zijn zestien bewoners van GrensPark KempenBroek geïnterviewd, waarvan de gemiddelde leeftijd is 60 jaar oud is. Negen van de respondenten wonen buiten de bebouwde kom en de andere zeven wonen binnen de bebouwde kom van een van de dorpen binnen GrensPark KempenBroek. Negen respondenten zijn gewone bewoners van KempenBroek en hebben geen specifieke (beroeps-)rol waarmee zij direct te maken krijgen met de natuur. Drie respondenten professionele boeren en vier geïnterviewden zijn vrijwilligers voor het beheer van grote grazers.

3.3 Dataverzamelingsmethoden

Er zijn semigestructureerde diepte-interviews afgenomen met bewoners van het Nederlandse deel van GrensPark KempenBroek. Het was de voorkeur om de interviews individueel en face-to-face af te nemen. Deze vorm is geschikt voor het vergaren van

diepgaande en gevoelige informatie. Ook vanwege de mogelijke invloed van sociale factoren op het keuzeproces en gedrag, was een een-op-een setting wenselijk. Door de semigestructureerde benadering konden er vervolgvragen gesteld worden op basis van de antwoorden van de respondent (Baarda et al., 2018). De interview vragen hadden betrekking op de houding en kennis tegenover het edelhert en wilde zwijn, eerdere ervaringen met deze dieren, het gedrag wat de respondent vertoonde in deze ervaringen en wat men zou doen in denkbeeldige scenario's met het edelhert en wilde zwijn. Er zijn veertien interviews face-to-face afgenomen, één telefonisch en één interview is schriftelijk beantwoord. Alle interviews zijn individueel afgenomen, op een na waarbij er twee respondenten aanwezig waren.

Van tevoren is er een interview handleiding opgesteld met interviewvragen en instructies. Deze is te vinden in bijlage I. Bij het opstellen van de interview vragen is er extra aandacht besteed aan het dekken van de verschillende componenten van het COM-B model. In de interview instructies is te zien welke interview vragen betrekking hebben op welke componenten van het COM-B model. De interviews hadden het doel om antwoord te geven op deelvragen 1 en 2: welke ervaringen hebben bewoners en welke factoren beïnvloeden het gedrag van bewoners in interacties met het edelhert en het wildzwijn. Zie ook onderstaand.

1. Welke ervaringen met het edelhert en het wildzwijn hebben bewoners van GrensPark KempenBroek?
2. Hoe komt het gedrag van de bewoners van GrensPark KempenBroek tot stand tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn?
 - a. Welke interne factoren beïnvloeden de totstandkoming van het gedrag van de bewoners tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn?
 - b. Welke externe factoren beïnvloeden de totstandkoming van het gedrag van de bewoners tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn?

Aan de hand van de antwoorden uit de interviews en de data-analyse, werden deelvragen 3, 4 en 5 beantwoord. Hierover meer in volgende paragraaf.

3. Wat betekent het gedrag van bewoners van GrensPark KempenBroek tijdens interacties met het edelhert en het wildzwijn voor de wijze waarop zij samenleven met deze dieren?
4. In hoeverre verschillen de factoren met invloed op het gedrag tijdens interacties met het edelhert of wilde zwijn tussen bewoners bij verschillende wijzen van samenleven met deze twee diersoorten?
5. Welke factoren met invloed op de totstandkoming van gedrag van de bewoners tijdens interacties met het wilde zwijn en het edelhert;
 - a. vormen knelpunten voor co-existentie in de wijze van samenleven met het edelhert en het wildzwijn?
 - b. vormen kansen voor co-existentie in de wijze van samenleven met het edelhert en het wildzwijn?

3.4 Datapreparatie- en verwerking

Tijdens de interviews zijn er audio opnames gemaakt, welke na afloop getranscribeerd zijn met behulp van transcriptie software TurboScribe. Deze software maakte een transcript van het geüploade audiobestand. In deze software zijn de documenten en gegevens vertrouwelijk en privé en worden niet gebruikt om AI of machine learning te trainen. Bestanden kunnen vanaf de software worden gedownload en eenmaal verwijderd uit de software is dit niet meer te herstellen (Foged, 2024). De transcriptie gemaakt door TurboScribe werd vervolgens gecontroleerd. Hierbij werd de audio opname beluisterd en gelijktijdig het transcript gelezen. Tijdens deze controle werd het transcript aangepast naar een letterlijk transcript. Hierbij werden aarzelingen, zoals 'uh', (Smits, 2019) en non-verbale communicatie welke te merken is in de audio-opname of onthouden uit het interview ook opgenomen, bijvoorbeeld emoties, stemverheffingen, zuchten of twijfel (Baarda, 2018). Hoewel letterlijke transcriptie het transcript lastiger te lezen maakte, is het zo minder gevoelig voor persoonlijke bias van de onderzoeker dan woordelijke transcriptie. De letterlijke transcriptie werd gedaan om de transparantie en betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen (Stuckey, 2014). In de analyse is niet speciaal gekeken naar de stopwoorden, aarzelingen of non-verbale communicatie. Hoe de transcripten en overige gegevens van de respondenten zijn opgeslagen is verder beschreven in paragraaf 3.7.2 Data opslaan en delen.

3.5 Data-analyse

Deze paragraaf geeft inzicht in de wijze van data-analyse. Voor de analyse is kwalitatieve data-analyse software NVivo12 gebruikt.

3.5.1 Codering a.d.h.v. theoretisch kader

De interviewtranscripten werden geïmporteerd in NVivo, waarna voor elke respondent een unieke case werd aangemaakt. Onder deze case werden alle gecodeerde tekstfragmenten van deze respondent samengebracht. Eerst werden de transcripten deductief gecodeerd aan de hand van de componenten van het COM-B model: Fysieke Capaciteit, Psychologische Capaciteit, Fysieke Omgeving, Sociale Omgeving, Automatische Motivatie, Reflectieve Motivatie en Gedrag. Hierbij werd het gedrag en de gegeven redenen en overwegingen hiervoor gecodeerd. Vervolgens werd er nog eens deductief gecodeerd, ditmaal volgens het continuüm van gescheiden leven tot samenleven: Geen Co-existentie, Tolerantie, Acceptatie en Co-existentie. Hierbij werd er niet enkel naar het gedrag gekeken, maar ook naar opvattingen en percepties. Zodoende zijn er twee boomstructuren gecreëerd op basis van de twee theoretische modellen. Het coderingschema en de boomstructuur is te vinden in bijlage II.

Nadat er deductief gecodeerd was, werd er voor de componenten van het COM-B model gekeken naar de gecodeerde tekstfragmenten. De tekstfragmenten van elk COM-B component werden onderverdeeld in nieuwe codes van de bijbehorende TDF domeinen. Voor de tekstfragmenten onder de componenten Fysieke Omgeving, Sociale Omgeving en Gedrag werden nieuwe thema's bepaald waar de tekstfragmenten in gecodeerd werden.

3.5.2 Samenvatting in Framework Matrix en gedrag overzicht

Nadat alle interviews gecodeerd waren, is er een Framework Matrix gemaakt waarin er per respondent een samenvatting is geschreven van de gecodeerde tekstfragmenten bij elk onderdeel van het COM-B model. Dit gaf een overzicht van welke onderdelen van het COM-B model veel naar voren kwamen en welke onderdelen minder. Vervolgens is er per COM-B component gekeken naar welke TDF domeinen of zelf aangemaakte thema's de grootste rol leken te spelen en zijn er voor deze factoren samenvattingen geschreven.

Een tweede Framework Matrix werd gemaakt voor de wijze van samenleven. Hierin werd per respondent een samenvatting geschreven van de gecodeerde tekstfragmenten bij de vier verschillende wijzen van samenleven. Op basis van deze samenvattingen is er per respondent bepaald welke positie deze krijgt in het continuüm van samenleven. Voor deze bepaling is er gerefereerd naar de beschrijvingen van de verschillende wijzen in het coderingsschema (bijlage II). Voor de visuele weergave van de posities van de verschillende respondenten op het continuüm van samenleven is een afbeelding in Adobe Photoshop gemaakt.

Er werd vervolgens een tabeloverzicht gemaakt van alle benoemde gedragingen. Per gedraging worden de invloed hebbende COM-B componenten, TDF domeinen en eventuele thema's benoemd en onderbouwd met citaten. Ook zijn hierin de respondentnummers aangegeven van de respondenten die dit hebben vermeld. Op basis van de toegewezen wijze van samenleven hebben deze nummers een kleur gekregen: groen voor respondenten met acceptatie of co-existentie voor beide soorten, paars voor respondenten met tolerantie of geen co-existentie voor beide soorten en zwart voor respondenten met acceptatie of co-existentie voor het edelhert, maar tolerantie of geen co-existentie voor het wilde zwijn. Uit dit tabel zijn factoren met invloed op het gedrag geïdentificeerd die verschillen bij de verschillende wijzen van samenleven.

3.6 Waarborging betrouwbaarheid en validiteit

Deze paragraaf beschrijft hoe de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek is gewaarborgd in de dataverzamelmethode en dataverwerking.

3.6.1 Dataverzamelmethode

Gedrag en iemands gedachtenprocessen zijn lastig te onderzoeken fenomenen. Veel gedrag gebeurt automatisch, maar men kan vaak wel beredeneren waarom die bepaald gedrag heeft gedaan. Echter zijn deze verklaringen niet altijd juist aangezien het brein onbewust beïnvloed kan worden (Nisbett & Wilson, 1977; Teimeijer, 2011). Wanneer de respondenten naar hun gedrag in bestaande ervaringen werd gevraagd, was dit dus gevoelig voor *self report bias*: wanneer mensen antwoorden geven die niet (volledig) juist of waar zijn, omdat ze het antwoord mogelijk niet weten of een sociaal wenselijk antwoord willen geven (American Psychological Association, 2018-c; Baarda, 2018). Bij een sociaal wenselijk antwoord kunnen respondenten hun antwoorden aanpassen op wat zij denken dat de interviewer wil horen of wat maatschappelijk van hen verwacht wordt (Hecker & Kalpokas, 2023). Ook bij gevoelige onderwerpen, zoals het overtreden

van regels of wetten, is er een risico dat men sociaal wenselijke antwoorden geeft (Gregori et al., 2023). Dit laatste zou van toepassing kunnen zijn omdat er in het interview gevraagd werd naar wat de respondent zou doen bij een afgesloten natuurgebied wat dus niet betreden mag worden (regel). Bij onderzoek naar gedrag wordt aangeraden om triangulatie toe te passen en niet alleen interviews te gebruiken, maar dit te combineren met literatuurstudie en observaties (Teimeijer, 2011). Echter zijn interacties tussen mensen en wilde dieren vaak spontaan, waardoor het gedrag tijdens zo'n interactie niet direct geobserveerd en vervolgens bevraagd kan worden. Daarom is er in dit onderzoek voor gekozen om te vragen naar waargebeurde ervaringen van de respondent en verschillende denkbeeldige, doch realistische, scenario's te schetsen. Om zo veel mogelijk te voorkomen dat men het gevoel had sociaal wenselijke antwoorden te geven, werd er benadrukt dat de interviews anoniem verwerkt worden, er geen goede of foute antwoorden zijn en dat de vragen om iemands persoonlijke ervaring of mening ging.

Daarnaast is er gebruik gemaakt van een bestaand theoretisch model (COM-B model, Michie et al., 2024) welke inzicht geeft over verschillende factoren met invloed op menselijk gedrag. Dit model is ontwikkeld op basis van uitgebreide bestaande literatuur en wordt wijd ingezet voor onderzoek naar gedrag in onder andere de gezondheidszorg en de landbouwsector. Het model wordt gebruikt in literatuuronderzoek (Makama et al., 2021; Meredith et al., 2023) en kwalitatieve onderzoeken die gebruik maken van (diepte)interviews (Buckel et al., 2024; Farrell et al., 2023; Ojo et al., 2019). Dit laat zien dat het model in staat is factoren te identificeren welke van invloed zijn op gedrag, zonder hier directe observaties voor te hoeven doen. Het gebruik van het model draagt bij aan de validiteit van het onderzoek.

3.6.2 Dataverwerking

Tijdens de dataverwerking zijn er letterlijke transcripten gemaakt van de audiobestanden van de interviews. Letterlijke transcripten zijn minder gevoelig voor persoonlijke bias van de onderzoeker dan woordelijke transcriptie (Stuckey, 2014). Voor dit onderzoek zijn de transcripten geanalyseerd door één enkele onderzoeker en deze analyse is in zekere mate afhankelijk van de interpretatie van de onderzoeker. Werken aan de hand van eerder benoemd model gaf houvast voor deze interpretatie. De letterlijke transcripten dragen bij aan de transparantie van het onderzoek en hierdoor kunnen andere onderzoekers van het WildlifeNL project zien op basis waarvan deze interpretaties gedaan zijn.

3.7 Ethische overwegingen

Deze paragraaf geeft inzicht over de ethische overwegingen genomen in dit onderzoek. Het gebruik van informed consent wordt toegelicht, evenals richtlijnen voor dataopslag en het delen van data.

3.7.1 Informed consent (Geïnformeerde toestemming)

In dit onderzoek werd gebruik gemaakt van informed consent. Dit betekent dat de respondenten voorafgaand om toestemming gevraagd werden voor het gebruiken van hun persoonlijke gegevens in het onderzoek. Het doel en de procedure van het onderzoek werden toegelicht en de respondent werd erop gewezen dat deelname vrijwillig is en hij/zij dus vragen kon overslaan of het interview kon beëindigen op elk moment. Ook werd er toelichting gegeven over hoe de data uit het interview wordt opgeslagen en gedeeld (Utrecht University, z.d.). Het informed consent formulier is in bijlage III te vinden. Voordat het interview begon is het informed consent formulier besproken en ondertekend.

3.7.2 Data opslaan en delen

Gedurende het onderzoek zijn databestanden, zoals interview transcripten, contactgegevens en Nvivo-werkbestanden, opgeslagen in een persoonlijke OneDrive binnen het Office 365 pakket van Hogeschool Van Hall Larenstein. Dit betekent dat al deze bestanden versleuteld zijn en enkel de onderzoeker (Marieke Boogaard) toegang had. De OneDrive is enkel toegankelijk met wachtwoord en tweestapsverificatie.

Na afloop van het onderzoek wordt de data uit het onderzoek geanonimiseerd opgeslagen in een beveiligde drive in de server van Universiteit Utrecht welke enkel toegankelijk is tot onderzoekers van WildlifeNL. De transcripten zijn geanonimiseerd door de namen en andere herkenbare variabelen uit het transcript te verwijderen. In de transcripten wordt enkel gerefereerd naar het respondent nummer. De namen en contactgegevens van de respondenten en hun toegewezen respondent nummers zijn opgeslagen in een lijst. Deze lijst is op een andere locatie opgeslagen dan de transcripten om de anonimiteit te waarborgen (Stuckey, 2014). In deze lijst staat ook aangegeven of de respondenten er wel of niet voor openstaan om eventueel in de toekomst nogmaals benaderd te worden door WildlifeNL. De audio-opnames zijn verwijderd nadat de transcriptie klaar was.

Dit onderzoek maakte deel uit van grootschalig onderzoeksproject WildlifeNL en de verkregen data kan dus interessant zijn voor (vervolg)onderzoek van het project. Zoals in voorgaande alinea beschreven, worden de transcripten opgeslagen in een beveiligde server van het WildlifeNL project. Andere onderzoekers van WildlifeNL hebben dan ook toegang tot deze transcripten. De respondent is in het informed consent formulier geïnformeerd over de opslag van de data en wie toegang hier toe hebben.

De resultaten uit het onderzoek zijn volledig geanonimiseerd verwerkt en gepresenteerd in dit onderzoeksrapport wat gepubliceerd kan worden in de database van Hogeschool Van Hall Larenstein en op de website van WildlifeNL.

4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Hoewel er in de onderzoeksvragen telkens gezamenlijk gesproken wordt van het edelhert en het wilde zwijn, worden in dit hoofdstuk de twee diersoorten individueel behandeld. Dit komt doordat de resultaten van beide diersoorten van elkaar verschillen.

4.1 Huidige ervaringen met en percepties over het edelhert en het wildzwijn

De ervaringen die bewoners van GrensPark KempenBroek hebben met het edelhert en het wilde zwijn worden in deze paragraaf beschreven. Ook worden de verschillende percepties van de respondenten over de twee diersoorten beschreven.

Edelhert

Het grootste deel van de respondenten hebben wel eens een of meerdere edelherten gezien. Niet al deze ervaringen gebeurde in regio KempenBroek. Sommige respondenten hebben enkel edelherten gezien in andere gebieden in Nederland. Er zijn enkele respondenten die nog geen ervaring hebben met edelherten. Dat het edelhert in KempenBroek voorkomt was ook niet bij alle respondenten bekend en sommige respondenten wisten ook niet precies wat het verschil is tussen het edelhert en andere herten, zoals reeën en damherten. Het edelhert wordt over het algemeen positief ervaren en het beeld wat respondenten van het edelhert hebben is een mooi dier, wat snel vlucht voor mensen en daardoor niet gevaarlijk is. Al zijn er wel twee respondenten die er hun twijfels bij hebben of het edelhert in Nederland thuishoort en een ander die denkt dat het dier nog wel eens gevaarlijk kan zijn door zijn grootte en gewei.

“Een edelhert doet in principe geen kwaad. Die zorgt dat de begrazing kaal blijft en voor de verder rest richten ze geen schade aan.”
– Respondent 6

De meeste ervaringen met het edelhert nam plaats in een natuurlijke omgeving en vaak worden de edelherten op een afstand gezien. Enkele respondenten hebben ook de ervaring dat edelherten het pad voor hen oversteken op een kortere afstand. Het tegenkomen van edelherten gebeurt vaak spontaan of onverwachts, maar er zijn ook enkele respondenten die edelherten opzoeken. Wanneer edelherten gespot worden, blijft men rustig stil staan om de dieren te kunnen bekijken en eventueel een foto te maken. Edelherten worden gezien als vlucht dieren dus goed stil blijven is belangrijk om het dier niet te verjagen, zeker als de afstand minder groot is. Het Weerterbos wordt meerdere keren genoemd als een van de locaties binnen KempenBroek waar het edelhert gezien wordt. Hier wordt wel vaak ook bij gezegd dat dit een afgezet gebied is en niet iedereen ziet dit als een wilde populatie edelherten.

“Ik weet een plek waar de edelherten geregeld staan, daar blijf ik dan rustig praat niet, zodat ik ze niet stoort.”
– Respondent 16

Drie respondenten, welke elk een landbouwbedrijf hebben of hadden, zijn edelherten ook op landbouwgronden tegengekomen. Deze situaties waren erg verschillend in gedrag van de respondenten en de uitkomsten. Zo bleef de een stilstaan om het dier niet te verjagen en te kunnen bewonderen, terwijl de ander een groep edelherten uit zijn perceel verjaagde met het gevolg dat de edelherten een groot deel van het perceel vertrapt hadden. Tot slot heeft een van de respondenten een edelhert tussen zijn vee gehad. Deze is verdoofd en verplaatst, maar de respondent vermoedt dat het dier iets had overgedragen aan zijn vee omdat deze later vreemde gezondheidsproblemen hadden.

“Van het edelhert heb ik persoonlijk niet zo heel veel last van. Die vreten ook niet zoveel aan, maar die hebben gewoon grote poten. Dus die lopen heel veel kapot en zeker als ze opgejaagd zijn.”
– Respondent 14

Wild zwijn

Hoewel er enkele respondenten waren die zelf nog geen wilde zwijnen zijn tegengekomen, hebben de meeste respondenten hier wel ervaring mee. De meningen over het wilde zwijn zijn verdeeld. Hoewel sommige respondenten het een mooi dier vinden en vinden dat de aanwezigheid van het dier bijdraagt aan de natuur en het ecosysteem, zijn er ook respondenten die minder positief tegenover het dier staan. Zo wordt het wilde zwijn ook als gevaarlijk ervaren en belemmert het sommige respondenten om de natuur te bezoeken. Ook wordt de schade die het wilde zwijn kan aanbrengen aan gewassen als nadeel ervaren. Wilde zwijnen worden onder andere tegengekomen wanneer men aan het wandelen of fietsen is. Soms worden wilde zwijnen in de verte gezien, waarbij de respondenten vaak stilstaan en blijven kijken. Meerdere respondenten zijn ook wel eens onverwachts een of meerdere wild zwijn tegen gekomen. Hierbij kwamen de wilde zwijnen plots tevoorschijn uit vegetatie of liepen respondenten een hoek om waarna ze het wilde zwijn aantroffen. Bij deze ervaringen was de afstand tussen de respondenten en wilde zwijnen kleiner. De reacties van de respondenten lopen uiteen bij dit soort onverwachtste interacties, maar het komt vaak neer op stilstaan of afstand nemen. Respondenten nemen ook graag foto's en video's wanneer zij wilde zwijnen tegenkomen ongeacht de afstand.

“Eén keer liep ik in het bos met de hond en hij begon opeens te trekken. Ik ging er achteraan dat bosje in, het pad af, en toen schoot er een wild zwijn weg. Ja, dan zit je hart in je keel.”
– Respondent 7

Wilde zwijnen worden ook aangetroffen op eigen terreinen van bewoners. Enkele respondenten zijn (hobby-)boeren waarbij het wilde zwijn eens of meerdere malen in de gewasvelden zijn aangetroffen. Hier richtten de wilde zwijnen schade aan door gewassen te eten, mais, of te wroeten. Deze bewoners plaatsen preventief of reactief hekken rondom hun gewassen of terrein ter bescherming. Deze hekken werken goed in het tegenhouden van wilde zwijnen volgens de professionele boeren, maar vergen onderhoud wat tijdsintensief kan zijn en kunnen als belemmerend ervaren worden in het werk op of rondom de gewasvelden.

“Wij hebben hier rondom hekwerk gezet. De overbuurman had schade en hij heeft alles af moeten rasteren met stroomdraad. Allemaal omdat het wilde zwijn hier rondloopt.”
– Respondent 11

Gespreksonderwerp

Wat voor het edelhert en wilde zwijn beide geldt, is dat zij regelmatig het gespreksonderwerp vormen van bewoners van KempenBroek. Hoewel niet iedereen deze dieren zelf al eens is tegengekomen, heeft bijna iedereen (op één respondent na) wel verhalen over de twee soorten in de omgeving gehoord. Zo zijn er gesprekken over wilde zwijnen op en rondom vakantiepark 't Vosseven en Areven, maar geven respondenten ook aan dat zij andere mensen informeren of waarschuwen wanneer ze een wild zwijn zijn tegengekomen. Wat betreft de edelherten, spelen de meeste verhalen die besproken worden zich af rondom landbouwgronden/-bedrijven.

“Zeker ook meer omdat er heel veel over het wilde zwijn gesproken wordt hier in het buitengebied. Die boerenmensen, ze moeten allemaal draadjes spannen om hun weilanden en akkerranden. Maar nu kan ik erover meepraten.”
– Respondent 8

4.2 Totstandkoming menselijk gedrag

De interacties die mensen hebben met het edelhert en wildzwijn kunnen erg verschillen per diersoort, maar ook van persoon tot persoon. Evenals het gedrag wat men vertoont en de factoren die dit gedrag beïnvloeden. Uit de antwoorden van alle respondenten kunnen ongeveer 30 verschillende gedragingen geïdentificeerd worden. Een overzicht met alle gedragingen is te vinden in bijlage IV. Op basis het COM-B model zijn verschillende factoren met invloed op deze gedragingen naar voren gekomen. Van het COM-B model kunnen Fysieke- en Psychologische Capaciteit en Automatische- en Reflectieve Motivatie gezien worden als interne factoren en Fysieke en Sociale Omgeving als externe factoren. De volgende twee paragrafen beschrijven welke interne en externe factoren invloed hebben op het gedrag en op wat voor manier.

4.2.1 Interne factoren

Wat betreft de interne factoren, lijkt de Reflectieve Motivatie met name van invloed te zijn op de totstandkoming van gedrag. De Automatische Motivatie is ook naar voren gekomen, maar in mindere mate en in bepaalde situaties. Wat betreft de Fysieke- en Psychologische Capaciteit, leken deze minder van invloed op het gedrag van de respondenten en deze factoren kwamen minimaal naar voren in de interviews. Volgende alinea's beschrijven van elk van deze factoren op wat voor manier deze van invloed zijn.

Reflectieve Motivatie

De Reflectieve Motivatie betreft de bewuste gedachte- en besluitvormingsprocessen die iemand kan doorlopen voor het vertonen van gedrag. Deze processen kunnen beïnvloed worden door onder andere iemands identiteit, doelen en welke consequenties verwacht worden bij bepaald gedrag.

Consequenties van gedrag

Tijdens interacties met edelherten en wilde zwijnen heeft de Reflectieve Motivatie met name veel invloed in de vorm van de overwegingen die men maakt over de consequenties of gevolgen van het gedrag. Hierbij denken de respondenten na over wat het effect van hun gedrag is op hun eigen veiligheid en dat van hun (huis)dieren, maar

ook het effect op eventuele schade. Zo geven respondenten aan hekken te zullen plaatsen om wroetschade van het wilde zwijn te voorkomen in hun tuin of perceel en wordt er afstand genomen van het wilde zwijn wanneer men deze tegenkomt. Daarnaast zijn er ook meerdere respondenten die in hun overwegingen juist denken aan in hoeverre hun gedrag het dier zal verstoren. Hierbij willen zij bijvoorbeeld zo min mogelijk het dier verstoren door bijvoorbeeld stil te staan of weg te lopen als ze een dier tegenkomen of niet een afgesloten gebied in te gaan om de dieren rust te geven.

“Als jij de hele tijd aan het praten bent, dan jaag je alles weg. Loop ik alleen, dan ben ik stil.”

– Respondent 4

Doelen en intenties

De overwegingen die gemaakt worden over de consequenties of uitkomsten van het gedrag lijken vaak in verband te staan met de doelen of intenties die een respondent heeft. Zo kan iemand de intentie hebben om een dier niet te willen verstoren of schaden en daardoor de overweging maken of zijn/haar gedrag dit als gevolg zou kunnen hebben. Deze intentie om het dier niet te verstoren, kan tot tot gedrag leiden als stilstaan en afstand nemen tijdens interacties, bepaalde natuurgebieden vermijden en rijgedrag aanpassen.

“Dus ik heb ook geen melding gemaakt van dat ik achterna ben gezeten (door een wild zwijn). Want dan denk ik altijd, ik wil niet dat door mijn melding een dier wordt afgeschoten.”

– Respondent 3

Andere intenties die door respondenten benoemd worden, zijn het zien van wilde dieren en hier foto's van maken. Om wilde dieren te zien wordt er stil in de natuur gelopen, sporen gevolgd en plekken bezocht waar de dieren eerder gespot zijn. Voor het maken van foto's blijven respondenten vaak staan of komen juist dichterbij.

Ook de intentie om schade te voorkomen in bijvoorbeeld een persoonlijke tuin of landbouwakker zorgt ervoor dat respondenten aangeven hekken te plaatsen of dit te overwegen. Ook het verjagen van dieren uit de tuin of akker wordt als gedrag benoemd. Een van de respondenten geeft ook aan altijd een melding te maken van de schade, zodat de provincie weet dat wilde zwijnen schade veroorzaken en dus ook jachtvergunningen blijft geven.

Identiteit

Iemands' identiteit kan ook een rol spelen bij de reflectieve motivatie. Het hebben van respect voor- en affiniteit met dier en natuur speelt bij meerdere respondenten een rol bij niet een afgesloten natuurgebied in willen gaan of hoe iemand zich gedraagt wanneer die zich in natuurgebieden bevindt.

“Je moet het in ieder geval met respect behandelen. Zowel een mens of dier, daar maak ik verder geen onderscheid in.”

– Respondent 1

Automatische Motivatie

De Automatische Motivatie zijn onbewuste factoren die menselijk gedrag kunnen beïnvloeden zonder dat iemand dit direct doorheeft. Zo kunnen emoties, regels en wetgeving en instinctieve reacties hier een onderdeel van zijn.

Emoties

Emoties zijn ook een factor die gedrag kunnen beïnvloeden als Automatische Motivatie. Drie respondenten gaven aan niet meer in bepaalde gebieden, op bepaalde tijdstippen of onder bepaalde weersomstandigheden in de natuur te durven wandelen uit angst voor het wilde zwijn. Bij het gepresenteerde scenario waar een edelhert planten uit de persoonlijke tuin eet, lijkt verbazing of verwondering een rol te spelen in het gedrag van de respondenten. Meerdere respondenten gaven aan dat zij in eerste instantie zouden toekijken, een familielid roepen of een foto maken omdat het een bijzondere situatie zou zijn. Pas later komt eventuele zorg voor de tuin.

“Ik denk dat het sowieso wel een zeldzaamheid zou zijn als een edelhert zo dicht bij huis komt. (...) Ik zou met open ogen staan te kijken en alle het beeldmateriaal verzamelen wat ik op dat moment kan.”
– Respondent 8

Regels en wetgeving

Automatische Motivatie kan ook een rol spelen in de vorm van het opvolgen van regels en wetgeving. Bij het scenario van het afgesloten natuurgebied vanwege wilde zwijnen met jongen, gaven meerdere respondenten aan dat het zien van een bord wat deze afsluiting aangeeft voor hen al voldoende is om er niet in te gaan. Men geeft aan dat het bord er met een reden staat. Hoewel sommige respondenten aangaven het overdreven te vinden dat een gebied afgesloten wordt, vinden ze alsnog dat ze dit wel moeten respecteren. Bij de afsluiting van een natuurgebied kwam vervolgens ook de Reflectieve Motivatie te spraken, waarbij sommige respondenten aangaven het gevaar niet op te willen zoeken en anderen juist zeiden het dier niet te willen verstoren. De respondenten gaven ook aan dat ze ergens anders heen zouden gaan omdat er voldoende andere natuurgebieden of wandelpaden in de omgeving zijn waar ze heen kunnen, wat aansluit bij de Fysieke Omgeving. Er waren slechts drie respondenten die aangaven zich niet aan de regels te houden en wel een afgesloten gebied in te gaan. Twee van hen gaven aan dat ze soms wel door bossen of gebieden heen moeten om van en naar hun huis te gaan en dat ze dat gewoon zouden blijven doen. In andere gebieden verder van huis zou het gevaar niet opgezocht worden. De derde respondent die ook wel een afgesloten natuurgebied in zou gaan, gaf aan dan gewoon extra waakzaam te zijn.

“Gewoon aan de regels houden. Dus het zal wel, ik draai me om.”
– Respondent 6

Fight-flight-freeze

Tijdens interacties met specifiek het wilde zwijn lijkt de automatische fight-flight-freeze-reactie bij sommige respondenten een rol te spelen. Met name wanneer het wilde zwijn onverwachts in beeld kwam (of zou komen), of wanneer het wild zwijn op de respondent af kwam (of zou komen), gaven respondenten aan stil te gaan staan (freeze) of weg te lopen of rennen (flight). Het verjagen van edelherten uit een landbouwperceel werd ook als instinctieve reactie benoemd door een van de respondenten.

“Ik zag de hond verstijven. Ik keek en uit reactie keerde ik mij gelijk om en liep ik terug. Later ga je pas processen. Dus toen ik terug ging lopen, dacht ik pas dat was een wild zwijn.”
– Respondent 15

Fysieke Capaciteit

Fysieke Capaciteit doelt op de invloed van het lichamelijk kunnen van een persoon, maar ook (fysieke) vaardigheden die aangeleerd kunnen worden vallen hieronder. De Fysieke Capaciteit kwam maar minimaal naar voren als een factor die het gedrag beïnvloed. Er zijn enkele respondenten die aangeven dat ze niet zouden wegrennen van een wild zwijn, omdat ze daar niet snel genoeg voor rennen. Daarnaast kan het spotten of zien van dieren als een vaardigheid gezien worden die invloed heeft op het gedrag. Zo is er een respondent die aangeeft dat je er oog voor moet hebben om wild te kunnen spotten en een ander die de weerspiegeling van de ogen van wilde dieren herkent in de koplampen tijdens het autorijden en hierop zijn rijgedrag aanpast.

“Je leest dat je dan niet moet gaan rennen. Dat verlies je toch.”

– Respondent 2

Psychologische Capaciteit

De Psychologische Capaciteit heeft betrekking op de psychologische invloed die iemand op zijn gedrag kan hebben, bijvoorbeeld door middel van geheugen, kennis of gedragsregulatie. Hiervan lijkt de kennis die men heeft van invloed te zijn op het gedrag van de respondenten. Kennis over het dier en het gedrag van dit dier kan een onderdeel spelen in de overwegingen die men maakt zoals beschreven bij Reflectieve Motivatie. De kennis dat wilde zwijnen tijdens de schemering actief zijn, zorgt ervoor dat een respondent niet meer op die tijdstippen de hond uitlaat. Er zijn ook respondenten die minder of geen kennis hebben over het dier en diergedrag en hoewel ook niet iedereen weet wat hij/zij zou moeten doen bij het tegenkomen van een wild zwijn of edelhert, zijn er geen respondenten die hierover meer informatie hebben opgezocht. Hiervoor hebben zij de noodzaak nog niet gevoeld, maar geven wel aan dat ze zich hier meer in zouden verdiepen als ze vaker wild tegen zouden komen.

“Ik denk als ik er wat meer van af zou weten of me daar verder in zou verdiepen, dat het wel makkelijker is dat je weet wat je moet doen.”

– Respondent 5

4.2.2 Externe factoren

Fysieke Omgeving

De Fysieke Omgeving kan alle middelen of factoren zijn die in de omgeving aanwezig zijn. Onderstaande alinea's beschrijven de verschillende omgevingsfactoren welke invloed hebben op menselijk gedrag tijdens interacties met het edelhert of wilde zwijn.

Het dier

In directe interacties heeft het dier zelf vaak veel invloed op wat iemand doet. Zo speelt de afstand tot het dier, het gedrag van het dier, de hoeveelheid dieren en de aanwezigheid van jongen een rol in hoe men zich gedraagt. Deze variabelen worden vaak meegenomen in de overweging om bepaald gedrag wel of niet uit te voeren, met name in overwegingen over de gevolgen die hun gedrag zou hebben voor hun eigen veiligheid, zoals eerder beschreven bij Reflectieve Motivatie. Zo was het bij meeste respondenten bekend dat een wildzwijn met jongen gevaarlijk kan zijn. Sommige respondenten gaven aan kennis te hebben van dieren en diergedrag doordat zij op een boerderij met vee zijn

opgegroeid en paste deze kennis ook toe in hun overwegingen. In dit soort directe interacties kwam gedrag als stilstaan, afstand nemen en het dier verjagen vaak voor.

“Je ziet het misschien aan het gedrag van het varken. Gaat hij weg of is hij echt van plan om dichterbij te komen? Daar zou ik het van laten afhangen denk ik.”
– Respondent 2

Locatie: natuur of eigen terrein

Ook heeft de locatie waar de interactie plaatsvindt, invloed op hoe men zich gedraagt. Een interactie in het bos of een natuurgebied, wordt vaak anders ervaren dan wanneer dit op eigen terrein, zoals een tuin of perceel, zou plaatsvinden. Als bijvoorbeeld een edelhert in een persoonlijke tuin zou staan eten, geven meerdere respondenten aan dat ze het dier wel zouden verjagen. Terwijl in natuurgebieden juist vaker geprobeerd wordt het dier niet te verjagen. Ook zijn er respondenten die dit niet zouden doen. Voor hen is het zien van een edelhert zo dicht bij huis juist bijzonder.

“Als edelherten in mijn wei komen staan, is alleen maar leuk. Maar als ze echt in je plantenperk staan, dan zou ik dat wel beter beschermen.”
– Respondent 3

Natuur in omgeving

Bij het scenario van het afgesloten natuurgebied geven meerdere respondenten aan dat er genoeg andere natuur en wandelpaden in de omgeving zijn, waardoor het voor hen geen probleem is om ergens anders heen te gaan. Als zij geen andere natuurgebieden of wandelpaden in de omgeving zouden hebben, zou een afgesloten natuurgebied als belemmerende ervaren worden.

“Dan pakken we gewoon een ander paadje. Kijk, als dat het enige paadje was, dan was een ander verhaal.”
– Respondent 10

Tijdstippen

Bepaalde tijdstippen hebben ook invloed op het gedrag van mensen. Met name de schemering wordt door de respondenten benoemd. Zo zijn er een aantal respondenten die aangeven niet meer tijdens de schemering te gaan wandelen en men let beter op tijdens het autorijden. Een aantal respondenten geeft ook aan specifiek vroeg in de ochtend op pad te gaan om wilde dieren te spotten.

“Je weet dat op bepaalde tijden op de dag de kans groter is dat die herten voorbijkomen.”
– Respondent 5

Beplanting

In het scenario waarbij een edelhert in de tuin van planten eet, speelt de beplanting die gegeten wordt door het edelhert een rol. Men geeft aan dat als het dier van bepaalde planten met waarde zou eten het dier eerder te verjagen dan wanneer het eet van iets minder belangrijks. Ook de hoeveelheid die gegeten wordt speelt een rol. Als het edelhert te veel zou eten, wordt verjagen ook als reactie benoemd. Enkele respondenten geven ook aan hierna te overwegen om de tuin (deels) te omheinen.

“Uiteindelijk misschien niet alles kaal laten vreten. Dat je zegt, nou is het wel goed. Ga maar wat anders eten.”
– Respondent 2

Informatieve- en verkeersborden

Borden in natuurgebieden lijken ook invloed te hebben op het gedrag van sommige respondenten. Met name borden met regels en/of adviezen lijken opgevolgd te worden. Zoals het aanlijnen van honden, bepaalde afstand houden van grote grazers en afgesloten gebieden niet in gaan. Eén respondent gaf aan zich minder strikt aan borden in de natuur te houden en alle regels overdreven te vinden. Sommige respondenten geven ook aan dat zij hun rijgedrag aanpassen wanneer zij verkeersborden zien die waarschuwen voor overstekend wild. Er wordt dan extra opgelet en enkele respondenten gaan minder snel rijden. Sommige respondenten geven ook aan extra op te letten tijdens het autorijden wanneer zij door gebieden rijden waarvan ze weten dat er wild is, waar de bosrand dicht langs de weg zit en 's nachts en tijdens de schemering. Informatieve- en verkeersborden kwamen niet in alle interviews ter sprake.

“Je hebt vaak in andere gebieden dat er een bord staat voor overstekend wild. Dan hou je daar ook rekening mee met je snelheid.”
– Respondent 15

Sociale Omgeving

De Sociale Omgeving duidt op de invloeden die kunnen voorkomen uit de sociale omgeving van de respondenten, zoals normen of verwachtingen. Dit lijkt een minder grote invloed te hebben op het gedrag tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn. Opvoeding en enkele normen kwamen naar voren in de interviews. Deze factoren vanuit de Sociale Omgeving lijken echter eerder een invloed te hebben op de andere onderdelen van het COM-B model, dan direct op het gedrag van de respondenten.

Opvoeding

Bij sommige respondenten draagt de opvoeding bij aan de kennis die zij hebben over dieren. Deze respondenten geven aan dat zij dit diergedrag goed kunnen aflezen en weten hoe ze daarop moeten reageren doordat zij tijdens hun opvoeding veel met dieren te maken hebben gehad, bijvoorbeeld op de boerderij. Tijdens hun opvoeding hebben zij dus kennis opgedaan welke zij nu soms inzetten tijdens interacties met wilde dieren. Kennis vormt een onderdeel van de Psychologische Capaciteit en kan ook invloed hebben op de Reflectieve Motivatie. Bij enkele respondenten heeft de opvoeding ook bijgedragen aan de affiniteit en/of respect die men voor natuur hebben. Door in hun jonge levensjaren veel de natuur bezocht te hebben is deze affiniteit en respect voor natuur onderdeel geworden van hun identiteit, wat een onderdeel is van de Reflectieve Motivatie.

“Ik ben op de boerderij opgegroeid. Als je klein bent, is zo'n paard een enorm beest. Maar daar leerde je wel mee om te gaan.”
– Respondent 10

Normen

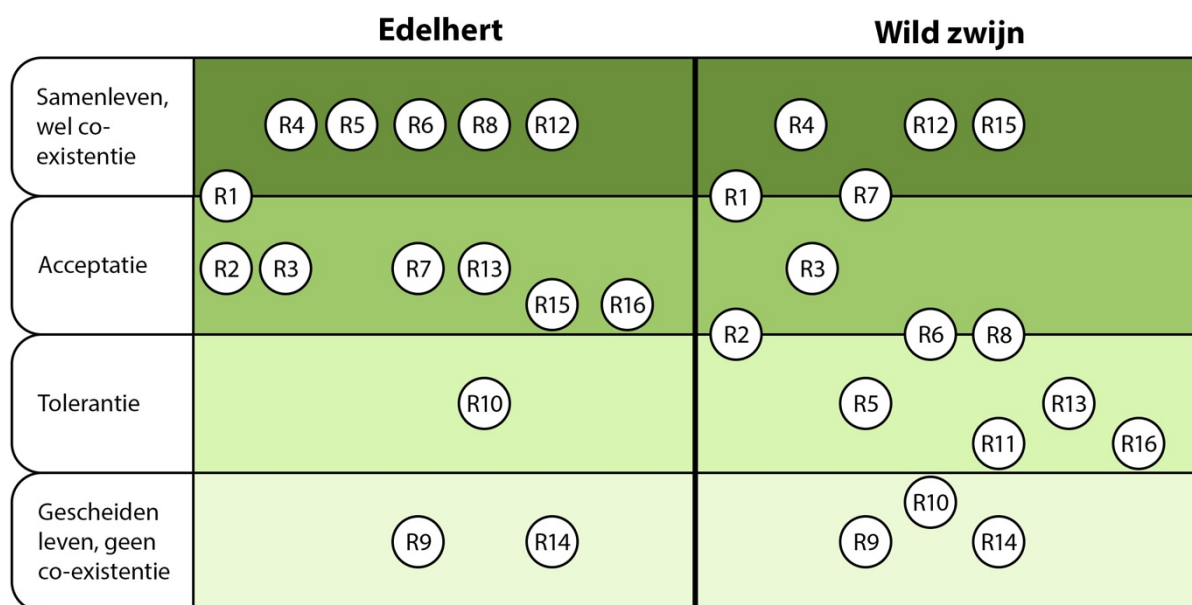
Normen kwamen niet naar voren als factor met invloed op gedrag bij directe interacties met het edelhert en/of wilde zwijn. Dit kwam wel enkele keren naar voren in situaties waar geen directe interactie was met het edelhert en/of wilde zwijn, maar deze dieren wel het onderwerp van de situatie was. Zo heeft bij een sluiting van een natuurgebied door de aanwezigheid van wilde zwijnen met jongen de sociale norm om je aan de regels te houden invloed op de keuze van respondenten om het gebied niet in te gaan. Dit leek

echter eerder als automatisch gedrag naar voren te komen, dan als een bewuste keuze vanuit hun normen. Deze zelfde norm spoort enkele respondenten ook aan om andere mensen aan te spreken wanneer zij zich niet aan regels in de natuur houden, zoals het niet aanlijnen van honden.

*“Wij zijn misschien nog een beetje van een generatie van het opvolgen van regels.”
– Respondent 2*

4.3 Huidige wijze van samenleven

De wijze waarop de respondenten samenleven met het edelhert en wildzwijn is bepaald aan de hand van de wijze waarop zij zich hebben gedragen of zouden gedragen in een interactie met deze dieren, en de houding die zij tegenover het dier hebben. Het figuur hieronder geeft visueel beeld op wat voor wijze de respondenten samenleven met het edelhert en het wilde zwijn. Zoals de figuur laat zien, kan dezelfde persoon verschillend geclassificeerd worden bij de twee diersoorten. De volgende paragrafen lichten per diersoort toe hoe de verschillende categorieën van samenleven eruitzien voor de respondenten. Respondent 11 is niet gepositioneerd omdat deze respondent geen uitspraken heeft gedaan over het edelhert. Deze respondent werd geïnterviewd samen met respondent 10, waarbij respondent 10 meer het woord nam.



Figuur 4.1 De wijze van samenleven met het edelhert en wilde zwijn is in dit figuur per respondent weergegeven.

4.3.1 Edelhert

Samenleven met het edelhert kan voor de meeste respondenten als acceptatie of co-existentie gezien worden. Hoewel de meeste respondenten wel een interactie met het edelhert gehad hebben, heeft niet iedereen deze interactie gehad in de omgeving van waar zij ook wonen. Daarnaast was het ook niet bij alle respondenten bekend dat het edelhert in de omgeving voor kwam. Voor deze mensen kan de wijze van samenleven gezien worden als een verwachte wijze van samenleven, aangezien er dus nog niet met deze dieren wordt samengeleefd.

Co-existentie

Vijf respondenten (R4, R5, R6, R8 en R12) kunnen gecategoriseerd worden als samenleven in hun wijze van samenleven met het edelhert. Van deze groep heeft de helft wel eens edelherten in de buurt van hun woonomgeving gezien en twee van de respondenten heeft ergens anders edelherten gezien. De respondenten die wel edelherten hebben gezien hebben, ervaren dit als mooie en bijzondere ervaringen. Ze blijven hierbij stilstaan om de dieren niet te verjagen en toekijken. Enkele respondenten benoemen ook de meerwaarde van het edelhert in het ecosysteem als een voordeel. Deze groep respondenten zou geen problemen hebben met een edelhert wat in de tuin van de beplanting aan het eten is. Dit zou als een bijzondere en unieke ervaring gezien worden. De respondenten zouden toekijken en foto's maken. Twee respondenten van heb geven zelfs aan dat ze extra voermogelijkheden voor het dier zouden plaatsen in de hoop dat ze het dier vaker op bezoek zouden krijgen. Een van deze twee respondenten geeft aan mogelijk een stukje moestuin af te schermen voor het edelhert, wat mogelijk meer bij acceptatie zou passen. Maar doordat de respondent het edelhert wel ander voer zou aanbieden en de ervaring juist prachtig zou vinden, is deze respondent alsnog als samenleven gecategoriseerd.

“We moeten proberen om met elkaar samen te leven, het wild en de mens. En de mens moet stoppen met het proberen te beheersen van de natuur.”
– Respondent 4

Acceptatie/samenleven

Een respondent heeft een positie op de grens tussen samenleven en acceptatie gekregen. Deze respondent wist niet wat het verschil was tussen het edelhert en andere hertachtigen, zoals de ree, en wist dus ook niet zeker of die wel eens een edelhert heeft gezien of dat dit een andere soort was. Deze respondent vindt het edelhert een mooi dier en geeft aan dat je hier respect voor moet hebben. Het zien van herten in het algemeen vindt de respondent een mooi ervaring en ziet dit als een voordeel, evenals dat de aanwezigheid van deze dieren bijdraagt aan de natuur. Een edelhert in de tuin zou in principe geen probleem zijn, maar als het dier echt heel vervelend zou zijn, zou de respondent het dier misschien toch proberen te verjagen. Hierbij benadrukt de respondent wel dit op een “normale” manier te doen zonder het dier te schade. De respondent verwacht dat even naar buiten gaan wel voldoende zou zijn. Hoewel het dier uit de tuin verjagen mogelijk meer bij acceptatie past dan samenleven, zou het dier in principe wel gewoon welkom zijn en zou verjagen enkel in het “ergste geval” gebeuren. Hierdoor, en door de algehele positieve houding van de respondent tegenover wilde dieren en natuur, is de respondent op de grens geplaatst.

“Het is een heel statig en mooi dier. Waar je respect voor moet hebben.”
– Respondent 1

Acceptatie

Er zijn zes respondenten (R2, R3, R7, R13, R15 en R16) die acceptatie toegewezen hebben gekregen als wijze van samenleven met het edelhert. Van deze respondenten hebben slechts twee respondenten een interactie gehad met het edelhert, waarvan een in een ander deel van Nederland. Deze interacties werden als positief ervaren en een van hen zoekt ook bewust de edelherten in de omgeving op. Bij het zien van edelherten

zouden de respondenten stilstaan, rustig blijven en toekijken. Het edelhert wordt als een niet gevaarlijk dier ervaren en vele respondenten geven aan dat het een vluchtdier is. De meeste respondenten ervaren geen nadelen van het edelhert en er wordt ook gedacht dat het edelhert niet veel schade veroorzaakt. Als een edelhert in de tuin van planten zou eten, zouden deze respondenten dit mooi en bijzonder vinden, maar uiteindelijk, na even toekijken, wel uit de tuin verjaagd worden wanneer het dier te veel of bijzondere planten zou eten.

“Ik vind het wel heel mooi om een edelhert te zien, omdat je het ziet weinig. Dat is toch wel mooi om zo'n groot dier te zien. Dat is niet echt iets alledaags.”
– Respondent 13

Er zijn twee respondenten welke een positionering dicht bij de grens met tolerantie hebben gekregen. Deze respondenten gaven aan dat als het edelhert regelmatig langs zou komen, dat er dan misschien toch een hek geplaatst zou worden. Het plaatsen van een hek sluit meer aan bij tolerantie, maar de respondenten zijn nog wel gepositioneerd in acceptatie aangezien dit enkel bij aanhoudende bezoeken zou zijn en de respondenten verder over het algemeen erg positief staan tegenover het edelhert.

Tolerantie

Een respondent heeft tolerantie als wijze van samenleven met het edelhert. Deze respondent heeft wel eens edelherten gezien in de omgeving tijdens het wandelen. Hoewel de respondent het dier er mooi uit vindt zien, maakt deze respondent zich wel zorgen over de aanwezigheid van het edelhert. Het edelhert wordt als gevaarlijker dan bijvoorbeeld reeën ervaren en de respondent denkt dat de populatie niet veel groter zou moeten worden. De respondent heeft al een hek om de tuin staan om dieren buiten te houden en zou dus als het edelhert in de tuin is het dier verjagen. De respondent geeft wel aan dat gras eten minder erg zou zijn dan bijvoorbeeld de moestuin.

“Ik denk ook dat edelherten een beetje gevaarlijker zijn.”
– Respondent 10

Gescheiden leven

Twee respondenten leven gescheiden van edelherten. Beide respondenten zijn actief in de landbouwsector en hebben wel eens schade ondervonden door het edelhert. Beide respondenten zien dit als nadeel van het dier en beide vinden dat het edelhert niet echt in Nederland thuishoort. Deze respondenten geven aan dat wilde dieren in de natuur horen en niet in de menselijke gebieden. Een van hen geeft ook aan dat hij idealiter had gewild dat er hekken rondom de natuur stonden, maar zegt daar wel bij dat natuur met hekken eromheen geen echte natuur is. De ander geeft aan dat de populatie edelherten niet te groot moet worden en dat deze dan beheerd moet worden door middel van jacht. Als er een edelhert op eigen terrein zou staan, zou dit direct verjaagd worden want het hoort daar niet te zijn. Er zouden ook eventueel hekken geplaatst worden als deze er nog niet stonden.

“Ik vind ze (edelherten) hier eigenlijk niet thuishoren.”
– Respondent 9

4.3.2 Wild zwijn

De huidige wijze van samenleven met het wilde zwijn van de respondenten is vrij divers, maar de meeste van hen vallen in de tolerantie of acceptatie categorie, of op de grens tussen de twee.

Samenleven

Er zijn drie respondenten (R4, R12 en R15) die gecategoriseerd zijn als samenleven, welke allemaal een ervaring met het wilde zwijn gehad. Twee van hen zochten hierbij toenadering door het volgen van sporen of voor het maken van een foto. De derde respondent had een onverwachtse interactie met het wilde zwijn, waarbij de respondent direct afstand nam en terugkeerde. De respondenten vinden de aanwezigheid van het wilde zwijn een voordeel omdat zij van de natuur houden en het leuk vinden om wilde dieren te zien. Het zien van wilde dieren wordt door twee van hen ook wel beschreven als cadeautjes. Ook waarderen deze respondenten de ecologische rol die het wilde zwijn vervult. Deze drie respondenten geven ook aan hun gedrag aan te passen aan wilde dieren. Zo geeft een respondent aan dat die meer informatie zou opzoeken over hoe je je moet gedragen als je een wild zwijn tegenkomt, omdat de respondent zelf wel instaat is om te schakelen en het wilde zwijn niet. Een ander geeft aan rekening te houden met de rust- en broedperiodes en gebieden van wilde dieren wanneer die op pad gaat in de natuur.

“Omdat ik dat indrukwekkend dieren vind, zou ik daar wel informatie over opzoeken over hoe ik me dan moet gedragen. Want ik kan schakelen en een dier niet.”
– Respondent 15

Acceptatie/samenleven

Twee respondenten (R1 en R7) zijn gepositioneerd op de grens van acceptatie en samenleven. Een van hen is nog geen wild zwijn tegengekomen, maar zou hier wel voor openstaan. Wel denkt deze respondent dat het wilde zwijn gevaarlijk kan zijn en zou die zich verstoppen wanneer die een wild zwijn tegen zou komen. De ander is onverwachts een wild zwijn tegengekomen en hoewel dit in het moment even schrikken was, werd het erna gezien als een mooie ervaring. Beide respondenten staan positief tegenover samenleven met wilde dieren en geven uitleg aan anderen over het belang van niet verstoren van wilde dieren. Dit is gedrag wat past bij samenleven. De respondenten zijn op de grens tussen acceptatie en samenleven geplaatst omdat een van hen dus nog geen ervaring heeft met het wilde zwijn en ook niet wist dat het wilde zwijn in de omgeving voor kwam. De andere respondent begrijpt dat boeren schade kunnen ervaren van het wilde zwijn en erkent dan Nederlands soms wat klein is. Deze respondent heeft aan dat het geen probleem is als het wilde zwijn in natuurgebieden zit en spreekt meerdere keren over de natuur als het gebied van de dieren, wat toch een scheiding tussen mens en dier kan indiceren.

“Ze zijn er nou eenmaal. Het is natuur en dat moet je gewoon respecteren.”
– Respondent 7

Acceptatie

Respondent 3 is in acceptatie geplaatst op het continuüm. De respondent heeft meerdere ervaringen met het wilde zwijn gehad, waaronder een interactie waarbij de respondent door een wild zwijn achternagerend werd. Hoewel de respondent deze

ervaring als beangstigend ervaren, geeft R3 ook aan dat die hier geen melding van heeft gemaakt omdat die niet wilde dat het dier hierdoor afgeschoten zou worden. De respondent kiest ervoor om niet meer tijdens bepaalde tijdstippen in de natuur te wandelen, omdat die dat niet meer durft door de aanwezigheid van wilde zwijnen. Het veilige gevoel is van belang tijdens interacties; het zien van een wild zwijn vanuit de auto is bijvoorbeeld een mooie en bijzondere ervaring, maar wanneer een wild zwijn onverwachts of dichtbij gezien wordt, is dit beangstigender.

“Ik heb ook geen melding gemaakt van dat ik achterna ben gezeten. Ik wil niet dat door mijn melding een dier wordt afgeschoten.”
– Respondent 3

Tolerantie/acceptatie

Drie respondenten (R2, R6 en R8) zijn op de grens van tolerantie en acceptatie geplaatst. Deze respondenten zijn hier geplaatst omdat de interacties die zij met het wilde zwijn gehad hebben als vrij neutraal of positief ervaren werden. Ook zien deze respondenten de waarde van het wilde zwijn in het ecosysteem, ervaren zij geen, of beperkte, last van het dier en vinden ze dat het wilde zwijn er best mag zijn. Dit past bij acceptatie bij wijze van samenleven, maar deze respondenten zijn op de grens met tolerantie geplaatst. Want ondanks deze vrij positieve opvattingen, vinden de respondenten ook dat het wilde zwijn veel schade aanbrengt en gevaarlijk kan zijn. Het wilde zwijn in menselijke omgeving wordt als overlast gezien en de respondenten vinden dat de populatie klein moet blijven door middel van jacht.

“Wie willen varkens lopen daar rond en kunnen problemen geven. Dat vind ik toch eigenlijk wel een probleem en een gevaar.”
– Respondent 6

Tolerantie

Vier respondenten (R5, R11, R13 en R16) zijn gecategoriseerd als tolerantie. Twee van hen zijn wel eens een wild zwijn tegengekomen en de andere twee nog niet. Deze laatste twee hebben beide wel verhalen van andere mensen gehoord over ervaringen met het wilde zwijn. Dit betreffen verhalen over mensen die door wilde zwijnen achtervolgd zijn of mensen die niet meer in bepaalde gebieden durven te komen door de aanwezigheid van het wilde zwijn. De respondenten die wel ervaring hebben met het wilde zwijn hadden dit als vrij neutraal en als eng ervaren. De respondenten uit deze categorie vinden het wilde zwijn een gevaarlijk dier wat zijn schuwheid lijkt te verliezen en steeds dichterbij mensen komt. Dit wordt als onnatuurlijk en nadelig ervaren. Deze respondenten zouden graag willen dat de populatie van het wilde zwijn beperkt blijft of helemaal weggaat.

“Ik zou liever hebben dat ze er niet waren, dan kon ik veel rustiger het bos in.”
– Respondent 11

Binnen tolerantie hebben twee respondenten (R11 en R16) een positie gekregen die dichterbij de grens met gescheiden leven staat dan de andere respondenten. Van deze groep respondenten hadden deze twee respondenten de meest negatieve houding naar het wilde zwijn. Zou gaf een van hen aan enkel nadelen te zien bij de aanwezigheid van het wilde zwijn en de ander had liever gewild dat ze er niet waren. Beide respondenten geven ook aan bepaalde gebieden te vermijden omdat ze hier niet meer durven te

wandelen door de aanwezigheid van het wilde zwijn. Naast het vermijden van deze gebieden ondernemen deze twee respondenten verder geen andere acties of maatregelen en zij hebben zich niet uitgesproken over het inkrimpen van de populatie.

Gescheiden leven

Drie respondenten (R9, R10 en R14) vallen in de categorie gescheiden leven wat betreft het wilde zwijn. Twee van hen hebben zelf al schade ondervonden van het wilde zwijn en vinden ook dat Nederland wat te klein is om samen te leven met wilde dieren. Alle drie de respondenten hebben hun eigen terrein afgeschermd met hekken om het wilde zwijn buiten te houden. Deze respondenten vinden dat wilde dieren in de natuur horen en niet daarbuiten. Twee van hen geven aan dat de jacht op het wilde zwijn strikter moet, zeker in de omgeving van landbouwgebieden.

*“Varkens die moeten echt strikt bejaagd worden en die worden ook wel een beetje bejaagd. Links en rechts is er toch aardig veel schade.”
– Respondent 10*

4.4 Verschillende factoren bij verschillende wijzen van samenleven

De factoren met invloed op gedrag van de respondenten en hun wijze van samenleven met het edelhert en wilde zwijn zijn geïdentificeerd. In deze paragraaf worden deze twee resultaten met elkaar gecombineerd. Onderdelen van het COM-B model welke de meeste invloed lijken te hebben op het gedrag van de respondenten zijn de Fysieke Omgeving, Reflectieve Motivatie, Automatische Motivatie en de Psychologische Capaciteit. Hoe deze onderdelen invloed hebben op het gedrag van de respondenten is in paragraaf 4.3 al beschreven. In deze paragraaf wordt toegelicht welke van deze factoren op verschillende manieren invloed hebben op respondenten met verschillende wijzen van samenleven.

Samenleven/acceptatie

Niet verstoren, wel fotograferen

Bij respondenten gecategoriseerd als acceptatie/samenleven komt de intentie om een dier niet te verstoren of schaden naar voren. Het niet willen verstoren van een dier kan verschillende redenen hebben. Zo zijn er respondenten die graag wilde dieren willen zien/bekijken of er een foto van maken, wat ook weer intenties zijn. Bij het tegenkomen van een dier maakte deze respondenten dus overwegingen over de consequenties van hun gedrag; hard praten of bewegen zou het dier kunnen verstoren en weggagen, dus bleven de respondenten stil. Ook kwam de intentie om dieren niet te verstoren voort uit hun identiteit bij sommige respondenten. Deze mensen gaven aan affiniteit met de natuur te hebben en dit te respecteren en vanuit deze overtuigingen niet dieren willen verstoren. Deze intenties, overwegingen over consequenties en de identiteit zijn onderdeel van de Reflectieve Motivatie.

*“Dan blijf ik even kijken en dan loop ik er ook weer van weg. Dus niet dat ik ze opjaag. Want dat is toch niet de bedoeling.”
– Respondent 6*

Regels zijn regels

Bij de respondenten met acceptatie/samenleven als wijze van samenleven leek de Automatische Motivatie in de vorm van regels meer een rol te spelen bij het

totstandkoming van gedrag dan bij de respondenten in tolerantie/gescheiden leven. Dit ging met name om regels opgesteld door natuurbeheer instanties over het gewenste gedrag in de natuur en het niet betreden van afgesloten natuurgebieden. Vele van hen hadden een automatische reactie op het eventuele bordje (Fysieke Omgeving) die deze regels aangaf, waarbij vaak aangegeven werd dat dat er vast niet voor niets stond.

Tolerantie/gescheiden leven

Schade voorkomen

Bij de respondenten in tolerantie/gescheiden leven kwam de Reflectieve Motivatie tot uiting als intentie om schade te voorkomen. Deze intentie werd ook meegenomen in de overwegingen over de consequenties van hun gedrag die men maakte; draagt het gedrag hieraan bij of juist niet. Deze intentie om schade te voorkomen was bijvoorbeeld een drijfveer voor het plaatsen van hekwerken. De overwegingen die men hierin maakte is dat de respondenten weten (kennis, Psychologische Capaciteit) dat hekken werken in het buitenhouden van het wilde zwijn, wat bijdraagt aan het vervullen van deze intentie. Dit weegt dan ook zwaarder dan het feit dat het plaatsen en onderhouden van een hekwerk veel tijd en geld kost (Fysieke Omgeving). Ook bij het verjagen van dieren werd de overweging gemaakt of het verjagen hiervan schade voorkwam of juist veroorzaakte. Zo gaf er een respondent aan dat door het verjagen van een groep edelherten, die juist meer schade had gekregen doordat die dieren een hoop hadden vertrapt. Deze respondent zou in het vervolg dus de dieren niet verjagen wanneer het in een perceel staat met gewassen wat het edelhert niet eet en wel verjagen uit een perceel met gewassen die het dier wel eet. Hierbij wordt de respondent beïnvloed door de fysieke omgeving in de vorm van het type gewas en om dit voornemen uit te kunnen voeren heeft de respondent kennis nodig van het dieet van het edelhert, wat onderdeel is van de psychologische capaciteit.

*“Vandaar eigenlijk het hekwerk; om het voor te zijn. Ik heb er nog geen schade van gehad.”
– Respondent 10*

Aanwezigheid dier in omgeving

Bij de respondenten gecategoriseerd als tolerantie/gescheiden leven waren er ook bepaalde factoren uit de Fysieke Omgeving die hun gedrag beïnvloedten. Zo was enkel de aanwezigheid van het wilde zwijn in de directe omgeving al een reden om het eigen terrein af te schermen met een hekwerk. Als een wild zwijn zich daadwerkelijk op een eigen landbouwperceel zou zitten, dan zouden de twee respondenten gecategoriseerd als gescheiden leven ook een jager inschakelen. Dit gebeurt vanwege de intentie om schade te voorkomen, zoals in vorige alinea beschreven. De Fysieke Omgeving lijkt ook invloed te hebben op het gedrag van de respondenten in de vorm van de locatie waar de interactie plaatsvindt. Zo zou een edelhert in een persoonlijke tuin direct verjaagd worden, op landbouwpercelen zou dit afhankelijk zijn van het type gewas en bij een interactie in de natuur werd er enkel toegekeken.

*“De populatie groeit harder als de jagers het bij kunnen houden. Dus je moet wat. Wat doe je dan? Je percelen afzetten.”
– Respondent 14*

4.5 Knelpunten en kansen voor co-existentie

Vanuit de totstandkoming van gedrag tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn zijn enkele knelpunten en kansen naar voren gekomen welke de wijze van samenleven zouden kunnen belemmeren of bevorderen.

4.5.1 Knelpunten

Er zijn drie zorgpunten geïdentificeerd welke een co-existentiële wijze van samenleven in de weg zou kunnen zitten. Deze zorgpunten gaan over een scheiding tussen menselijk en dierlijk gebied, schade door het wilde zwijn en angst voor het wilde zwijn. Deze knelpunten worden in de volgende alinea's verder toegelicht.

Menselijk gebied en gebieden van dieren

Waar interacties afspelen lijkt ook invloed te hebben op hoe men zich gedraagt in deze interacties en hoe deze interacties ervaren worden. Waar de meeste respondenten in een natuurgebied stil zal staan toekijken wanneer het een edelhert tegenkomt, is het dier minder welkom in mensen hun persoonlijke tuinen. Wanneer wilde zwijnen dichterbij menselijke gebieden komen, wordt dit vaak als een probleem ervaren. Zo geven enkele respondenten aan dat wilde dieren thuishoren in de natuur en niet op landbouwpercelen. Ook de aanwezigheid van wilde zwijnen op een recreatiepark werd als overlast ervaren.

Daarnaast lijken meerdere respondenten natuurgebieden te zien als het territorium van wilde dieren. Hoewel dit vaak in goedbedoelde context gezegd wordt, lijkt dit minder in lijn te staan met een 'gezamenlijk leven in een gedeeld landschap' zoals in de definitie van co-existentie is omschreven.

*"Jij betreedt hun territorium. Zo moet je het zien, hè. Jij bent de indringer."
– Respondent 4*

Gewasschade en hekwerken

De schade die wilde zwijnen kunnen aanbrengen aan landbouwgewassen is een nadeel wat door meerdere respondenten benoemd wordt. Met name voor de respondenten actief in de landbouwsector vormt dit een knelpunt voor co-existentie. Het plaatsen van hekken wordt door meerdere respondenten als een goede oplossing benoemd en de respondenten uit de landbouwsector geven ook aan dat dit inderdaad helpt. Echter is het aanschaffen van deze hekwerken een grote kostenpost en gaat er veel tijd en werk zitten in de hekken plaatsen en onderhouden. Ook geven deze respondenten aan dat ze hun werk minder efficiënt kunnen uitvoeren door de hekken.

*"Het is de moeite waard, maar het is wel financieel iets en het is gewoon onhandig. Ik kan normaal gesproken overal in perceel oprijden waar ik wil, maar nou kan ik nergens meer op want er staat hekwerk, dus dan moet ik door de poort."
– Respondent 14*

Daarnaast worden de hekwerken ook door enkele respondenten als minder mooi ervaren. Niet alleen hekwerken van boeren, maar ook dat van natuurbeheerorganisaties krijgen kritiek.

“Hij heeft er hier een hek omheen gezet om te voorkomen dat er opnieuw wilde zwijnen in gaan zitten. In zekere zin is dat ook weer wat minder mooi, want eerst was dat niet.”
– Respondent 13

Dus hoewel hekwerken helpen met het wilde zwijn buiten houden, kost het de boeren tijd, inspanning en geld en vinden sommige respondenten het visueel onaantrekkelijk. In het kader van samenleven tussen mensen en wilde dieren worden er door hekken grenzen getrokken en gebieden niet gedeeld tussen de twee.

Angst voor het wilde zwijn

Het wilde zwijn wordt door meerdere respondenten als een gevaarlijk dier beschreven. Er zijn drie respondenten die niet meer bepaalde gebieden in durven tijdens bepaalde tijdstippen of onder bepaalde weersomstandigheden. Deze respondenten horen dit ook van andere mensen en een respondent geeft aan dat die gemerkt heeft dat er minder gewandeld wordt in de natuur in diens directe woonomgeving.

“Ik zou liever hebben dat ze er niet waren, dan kon ik veel rustiger het bos in. Dan kon ik weer alleen wandelen. Dat deed ik eerst ook wel, maar sinds die zwijnen er zijn zeker niet.”
– Respondent 11

Voor twee van de respondenten wordt dit als nadelig ervaren, maar er is ook een respondent die het eerder lijkt te accepteren. Ondanks dat deze respondent negatieve ervaringen heeft gehad met het wilde zwijn, kan die de aanwezigheid van het dier nog wel waarderen en heeft de respondent diens gedrag aangepast.

“Ik zoek het niet op. Ik ga niet meer met schemering in mijn eentje in het bos lopen met de honden.”
– Respondent 3

Echter kan dit er ook voor zorgen dat mensen die bang zijn voor wilde zwijnen zich verder verwijderd voelen van de natuur, wat natuurlijk het tegenovergestelde is van samenleven. De angst voor het wilde zwijn of voor het tegenkomen van dit dier kan mensen dus meer naar gescheiden leven dan samenleven.

4.5.2 Kansen

Ook zijn er kansen die een co-existentiële wijze van samenleven juist kunnen bevorderen.

Gebrek aan kennis over diergedrag

Hoewel kennis over het dier en diergedrag door meerdere respondenten wordt meegenomen in hun overwegingen over hun gedrag, zijn er ook respondenten die hier geen kennis van hebben. Deze respondenten gaven aan niet te weten wat ze het beste zouden kunnen doen als ze een edelhert of wild zwijn tegen zouden komen. Sommige van hen hadden hier wel ideeën over of handelden instinctief, maar hier werden dus geen overwegingen gemaakt op basis van kennis. Deze mensen hebben zelf nog niet de noodzaak gevoeld om meer informatie hierover op te zoeken, maar enkele van hen geven wel aan behoefte te hebben om hier meer over te weten.

“Omdat ik dat indrukwekkend dieren vind, zou ik daar wel informatie over opzoeken hoe ik me dan moet gedragen. Want ik kan schakelen en een dier niet.”
– Respondent 15

Hier ligt dus de kans om deze respondenten en andere bewoners van GrensPark KempenBroek te informeren over hoe men zich het beste in interacties met edelherten en wilde zwijnen kan gedragen. Ook kennis over hoe men diergedrag kunnen aflezen en interpreteren, kan waardevol zijn. Met deze kennis kan iemand een betere inschatting maken van de situatie en weten hoe die hier het beste op kan reageren.

Sociale en communicatieve gemeenschap

Hoewel de Sociale Omgeving minder sterk naar voren kwam als factor die het gedrag van mensen beïnvloedt, kunnen hier wel kansen liggen om co-existentie te bevorderen. In de definitie van co-existentie spreekt WildlifeNL over het volgende; “... en er een open gesprek plaatsvindt over de manier hoe om te gaan met conflicten die niet voorkomen kunnen worden.” (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025). Zoals in paragraaf 4.2 beschreven wordt, zijn het edelhert, wilde zwijn en ervaringen met deze dieren al vaak het onderwerp van gesprek tussen bewoners van GrensPark KempenBroek. Hoewel dit vaak gaat over dieren die gezien zijn, wordt er ook om adviezen gevraagd of deze gegeven.

“Ik denk dat ik wel eens zou rondvragen van, ‘wat kan ik daar mee doen?’ (...) Ik denk dat ik een beetje rond zou vragen in de buurt.”
– Respondent 13

Naast dat er gesprekken gevoerd worden tussen bewoners onderling, zoeken mensen ook hulp of adviezen bij bepaalde vakmensen, zoals de boswachter of jager. Echter, niet iedereen weet wie ze moeten benaderen wanneer ze een vraag hebben of bijvoorbeeld een melding willen maken.

“Ik denk dat bijna elke bos een boswachter heeft, of zo iemand dan. Maar daar is totaal geen informatie van. (...) Dat zou ik echt moeten gaan zoeken. Want wie is de eigenaar, en wie voelt zich er ook verantwoordelijk voor, en bij wie moet ik dan iets zeggen?”
– Respondent 5

5 Discussie

Dit hoofdstuk reflecteert op en bespreekt de gebruikte methoden en de resultaten die hier zijn uitgekomen.

5.1 Methode

In deze paragraaf wordt gereflecteerd op enkele onderdelen van de methode. Zo worden de demografie van de respondenten en de steekproefmethode besproken. Ook wordt er gereflecteerd op het gebruik van het COM-B model als theoretisch kader en de generaliseerbaarheid van de resultaten naar het andere Living Lab van WildlifeNL

5.1.1 Demografie respondenten

Qua leeftijd is er een minder representatief beeld van de inwoners van Stramproy en omgeving. Ongeveer de helft van de respondenten is 65+ en de andere helft valt tussen de 45 en 60 wat betreft leeftijd. Hoewel de twee grootste leeftijd groepen in Stramproy 45 t/m 65 en 65+ zijn (28% en respectievelijk 29%), valt er ook een groot aantal inwoners in de leeftijdscategorie 25 tot 45 jaar (21%) en 0 tot 25 jaar (22%) (AlleCijfers, 2024-d). De jongere generatie inwoners van Stramproy wordt in dit onderzoek dus niet gerepresenteerd en de resultaten kunnen dus ook niet direct naar hen vertaald worden.

5.1.2 Respondenten werving: sneeuwbalmethode

Ondanks dat het gebruik van de sneeuwbalmethode niet ideaal is vanwege het risico om in eenzelfde groep mensen te blijven hangen (Baarda, 2018), lijkt dit geen effect te hebben op de onderzoeksresultaten. Hoewel er enkele respondenten elkaar onderling kenden, lijkt het niet alsof dit voor een eenzijdig beeld in de data heeft gezorgd. Er zijn verschillende perspectieven naar voren gekomen vanuit onder andere de landbouwsector, bewoners (vrijwillig) betrokken bij natuurbeheer en bewoners zonder specifieke (beroeps-)rol waarbij zij te maken hebben met natuur.

5.1.3 Gebruik van het COM-B model

Het COM-B model is oorspronkelijk ontwikkeld als onderdeel van een ander model (de Behaviour Change Wheel) gericht op gedragsverandering. Hierin vormt het COM-B model de kern van het gedragsverandering wiel en stelt dat gedrag beïnvloed wordt door zes onderdelen: Fysieke Capaciteit, Psychologische Capaciteit, Fysieke Omgeving (of Gelegenheid), Sociale Omgeving (of Gelegenheid), Reflectieve Motivatie en Automatische Motivatie. Deze factoren kunnen elkaar ook beïnvloeden en gedrag kan ook weer een invloed hebben op deze factoren (Michie et al., 2011). Dit onderzoek richt zich echter niet op het beïnvloeden van één specifiek soort gedrag, maar op het identificeren van factoren die gedrag tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn beïnvloeden. Tijdens dit soort interacties kunnen er verschillende type gedragingen komen. Ondanks dat het COM-B model ontwikkeld is voor het onderzoeken van de beïnvloeding van één type gedrag, was het model ook succesvol bij het identificeren van factoren met invloed op verschillende gedragingen binnen een specifieke situatie

(interactie met edelhert of wildzwijn). Zo kon met het model aangetoond worden dat Reflectieve Motivatie en Fysieke Omgeving invloed hadden op bij bijna alle gedragingen.

Een nadeel van het gebruik van het COM-B model om factoren met invloed op gedrag te identificeren, is dat het opzichzelfstaand weinig diepgang geeft in wat gedrag beïnvloedt. De zes onderdelen van het model (benoemd in voorgaande alinea) geven hoofdlijnen aan van wat gedrag beïnvloedt, maar het geeft bijvoorbeeld niet aan wat voor reflectief proces plaatsvindt binnen de Reflectieve Motivatie. Daarom is voor dit onderzoek het COM-B model gecombineerd met het Theoretical Domains Framework (TDF). Dit is een framework wat verschillende theorieën over gedrag en gedragsverandering samenbrengt en 14 theoretische gedrag constructies presenteert, welke onderverdeeld worden onder het COM-B model. Zo kan er dus bijvoorbeeld binnen Psychologische Capaciteit een onderscheid gemaakt worden tussen kennis en gedragsregulatie, en binnen Reflectieve Motivatie een verschil tussen intenties en identiteit. Onder de Fysieke Omgeving valt echter enkel ‘omgevingscontext en -middelen’ (Cane et al., 2012), wat een vrij minimaal beeld geeft van welke omgevingscontext of -middelen dan een invloed hebben. Aan de hand van thematisch coderen zijn hiervoor unieke categorieën gemaakt met de omgevingscontext en -middelen welke een rol speelde in het gedrag van de respondenten tijdens interacties met het edelhert en/of wilde zwijn. Door het COM-B model verder aan te vullen met TDF en eigen thematische codering, kon worden aangetoond dat binnen Reflectieve Motivatie de overwegingen die men maakt voor eigen veiligheid in veel gevallen van invloed was op het gedrag. Ook binnen Fysieke Omgeving kon een specifiekere factor geïdentificeerd worden, namelijk het dier zelf.

5.1.4 Vertaling naar ander Living Lab

Dit onderzoek geeft een eerste inzicht in hoe samenleven met het edelhert en wilde zwijn wordt ervaren in GrensPark KempenBroek, een van de twee Living Labs van WildlifeNL. Er wordt inzicht gegeven in welke factoren gedrag kunnen beïnvloeden wanneer bewoners van deze regio een interactie hebben met het edelhert en wilde zijn. Kijkend naar het andere Living Lab van WildlifeNL, Nationaal Park Zuid-Kennemerland, kunnen deze resultaten niet direct overgenomen worden. In Zuid-Kennemerland leven namelijk andere dieren waar mensen mee in contact kunnen komen, namelijk damherten, reeën en verschillende grote grazers (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025). Door de duidelijke verschillen tussen het edelhert en het wilde zwijn, laat dit onderzoek het belang zien van een soort specifieke benadering. Hoewel er in dit gebied eenzelfde soort interacties plaatsvinden, zoals het betreden van persoonlijke tuinen of verkeersongelukken, gebeurt dit met andere diersoorten zoals damherten en reeën (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025). Of er in deze interacties dezelfde factoren van invloed zijn zoals in dit onderzoek is benoemd, kan dus niet gezegd worden. Daarnaast wordt Nationaal Park Zuid-Kennemerland bezocht door een grote hoeveelheid recreanten (WildlifeNL, z.d.-c). Hoe natuur ervaren wordt, kan verschillend zijn voor bewoners van een gebied en bezoekende recreanten (Gundersen & Rybråten, 2022). Huidig onderzoek heeft enkel inzicht gegeven in de ervaringen van bewoners en niet van bezoekers. Of dezelfde factoren van invloed zijn bij interacties tussen wilde dieren en bezoekende recreanten kan dus niet gezegd worden. Ook de diersoorten die bezoekers met name tegen kunnen komen in dit gebied zijn anders, namelijk de diverse grote grazers die in

het gebied rondlopen (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025). Ook hiervoor geldt dat het niet zeker is of dezelfde factoren interacties met deze dieren beïnvloeden vanwege de verschillen per diersoort. De twee Living Labs van WildlifeNL zijn dus sterk verschillende gebieden en er kan dus niet vanuit gegaan worden dat menselijk gedrag tijdens interacties met wilde dieren in beide Living Labs door dezelfde factoren beïnvloed wordt. Het is al onderdeel van de onderzoeksagenda van WildlifeNL om ook in Living Lab Nationaal Park Zuid-Kennemerland onderzoek te doen naar de drijfveren van interacties tussen mensen en grote zoogdieren in het gebied (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025).

5.2 Resultaten

Deze paragraaf bespreekt de resultaten uit het onderzoek en brengt ze in verband met bestaande literatuur.

5.2.1 Soort specifieke percepties en wijzen van samenleven

Uit het onderzoek komt naar voren dat het edelhert en het wilde zwijn door de respondenten anders worden ervaren. De meeste respondenten vallen onder acceptatie of co-existentie voor het edelhert. Men vindt het dier mooi en ongevaarlijk en verwachten dat het dier geen of minimale schade aanbrengt. Het wilde zwijn daarentegen werd door een deel van de respondenten minder positief ervaren. Schade van het wroetgedrag werd met name nadelig ervaren en het dier zelf werd als groot, ruig en gevaarlijk beschreven. Respondenten die meer naar acceptatie of co-existentie neigden als wijze van samenleven benoemden soms de ecologische meerwaarde van het wroeten door het wilde zwijn. Deze verschillen kwamen ook naar voren uit onderzoek van Buijs en Langers (2014). Het edelhert werd positief ervaren en beschreven als mooi en imponerend. Het wilde zwijn werd veel beschreven met de termen ‘gevaarlijk’ en ‘overlast’, maar ook ‘mooi’ en ‘genieten’ werden benoemd (Buijs en Langers, 2014). Ook de media-analyse van Vesters (2025) laat verschillen zien tussen de twee soorten wat betreft de waarde die men toekent aan de soorten. Het edelhert kreeg met name intrinsieke waarde toegekend, wat betekent dat het dier eigen waarde heeft onafhankelijk van de waarde wat het voor de mens kan hebben (Himes et al., 2024). Het wilde zwijn kreeg vooral instrumentele waarde toegekend en dan met name op schade niveau (Vesters, 2025). Dit betekent dat de mens het dier ziet als middel en de waarde die het dier heeft, afhangt van het nut wat het dier dient voor de mens (Himes et al., 2024). Instrumentele waarde kan twee vormen aannemen; het dier kan nut hebben voor de mens (als bijvoorbeeld voedselbron), of juist schadelijk zijn (door bijvoorbeeld landbouwschade) (Vesters, 2025). Hoewel in dit onderzoek niet gekeken is naar de waarde die men toekent aan deze twee soorten, komen er wel vergelijkbare opvattingen naar voren.

Deze resultaten laten zien dat ondanks iemand co-existentie heeft als wijze van samenleven met het ene dier, dit niet direct betekent dat ook voor een andere diersoort geldt. Hoewel het edelhert en wilde zwijn in de onderzoeksvragen telkens samen behandeld werden, bleek al gauw dat de twee soorten op een andere manier ervaren werden door de meeste respondenten. Ondanks dat hier niet op geanticipeerd was in de onderzoeksvragen, is dit geen geheel onverwachts resultaat. Wanneer je kijkt naar een

van de vele modellen gericht op tolerantie of acceptatie richting een diersoort, speelt de diersoort zelf ook een rol. Zo kan het uiterlijk en gedrag van een dier en de affectie voor de soort een rol spelen in hoe de soort ervaren wordt (Bruskotter & Wilson, 2013; Kansky et al., 2016). Ook eerdere ervaringen met de soort en bijkomende voor- of nadelen beïnvloeden iemand perceptie op een diersoort (Kansky et al., 2016). Zoals in voorgaande alinea beschreven waren er duidelijke verschillen in het perspectief die de respondenten hadden over de twee soorten. Ook de ervaringen die men had verschilden per soort; ervaringen met het edelhert werden met name neutraal of positief beschreven en bij het wilde zwijn waren er ook meerdere negatieve ervaringen. Ook leek het edelhert over het algemeen minder gezien te worden dan het wilde zwijn. Door deze duidelijke verschillen, is het belangrijk dat er op soort specifiek niveau gekeken moet worden wanneer men de wijze van samenleven tussen mens en dier, in dit geval edelhert en wilde zwijn, wil verbeteren.

5.2.2 Factoren met de meeste invloed op gedrag

Er waren zowel interne als externe factoren van invloed op het gedrag. De interne factor met de veel invloed was de Reflectieve Motivatie wat duidt op bewuste gedachte- en besluitvormingsprocessen. Dit kwam tot uiting in de overwegingen die men maakt over hun eigen gedrag en welke gevolgen voor hun eigen veiligheid dit zou kunnen hebben. Als externe factor kwam het dier zelf en het diergedrag in de Fysieke Omgeving naar voren als factor met veel invloed. Deze twee factoren gelden voor vrijwel alle respondenten.

Er waren ook factoren met invloed die verschilden tussen respondenten met acceptatie of co-existentie als wijze van samenleven, en respondenten met tolerantie of geen co-existentie als wijze van samenleven. Deze groepen maakten namelijk naast de overwegingen over eigen veiligheid namelijk beiden ook nog andere overwegingen: het niet willen verstoren van een dier en het willen voorkomen van schade. Deze verschillen worden aan het eind van deze paragraaf toegelicht.

Risicoperceptie voor eigen veiligheid

De Reflectieve Motivatie had vooral invloed in de vorm van overwegingen die men maakt over de consequenties van hun gedrag, met name de eigen veiligheid was hierbij belangrijk. Men koos voor gedrag wat het risico op gevaar voor eigen veiligheid zou verlagen. Het daadwerkelijke risico en de risicoperceptie van mensen is echter niet altijd gelijk (Wilson & Bruskotter, 2009), en het is de risicoperceptie die het gedrag beïnvloed. De risicoperceptie kan door onbewuste factoren beïnvloed worden zoals emoties, vooroordelen en heuristieken. Angst voor een dier kan ervoor zorgen dat een risico hoger wordt ingeschat, evenals het hebben van eerdere negatieve ervaringen. Maar ook het horen van negatieve verhalen, in bijvoorbeeld het nieuws, kan ervoor zorgen dat de risicoperceptie groter is (Wieczorek Hudenko, 2012). Ook Teimeijer (2011) geeft aan dat ons keuzeprocess door vele factoren beïnvloed kan worden die wij zelf niet doorhebben. Hoewel wij mensen dus soms denken een rationele keuze te maken, hoeft dit dus niet altijd het geval te zijn. Na het maken van een keuze die onbewust is beïnvloedt, kan men hier vaak wel een rationele verklaring voor geven en deze verklaring zelf ook geloven, terwijl dit dus niet altijd de daadwerkelijke oorzaak is (Nisbett & Wilson, 1977).

De risicoperceptie, ofwel de overwegingen die iemand maakt over de consequenties die gedrag kan hebben op de eigen veiligheid, lijkt dus invloed te hebben op de totstandkoming van gedrag tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn. Dit onderzoek heeft echter niet verder gekeken naar hoe deze risicoperceptie ontstaat en het is dus niet bekend of er onbewuste emoties, vooroordelen of heuristieken hierin meespelen. Ook valt niet met zekerheid te zeggen of de overwegingen voor eigen veiligheid daadwerkelijk in het moment de reden was voor gedrag, of dat dit slechts een rationele verklaring achteraf was. Wel waren er enkele respondenten die aangaven in eerdere ervaringen instinctief of automatisch gereageerd te hebben, wat kan betekenen dat sommige mensen wel in staat zijn om dit te herkennen. Ongeacht of de overwegingen voor eigen veiligheid daadwerkelijk invloed had op gedrag of dat dit een verklaring achteraf was, toont dit resultaat wel aan dat eigen veiligheid belangrijk is voor de respondenten in interacties met het wilde zwijn en edelhert.

Diergedrag

Het dier zelf en zijn gedrag tijdens een interactie kwam het meeste terug als factor uit de Fysieke Omgeving met invloed op het gedrag van de mens. Deze factor lijkt in verband te staan met de overwegingen die men maakt voor de eigen veiligheid (Reflectieve Motivatie), evenals met de kennis die iemand heeft over het dier of diergedrag. Wat een dier doet en wat voor houding het aanneemt, zijn enkele manieren van hoe dieren kunnen communiceren. Zo kan een dier bijvoorbeeld zichzelf groot maken en grommen wanneer het reageert op een voor hem gevaarlijke prikkel (Darwin, 1897). Wanneer een wildzwijn alert of nieuwsgierig is, zal het de prikkel - bijvoorbeeld de mens - direct aankijken. Tijdens deze staat kan het dier af en toe weg kijken en bepaalt het of de prikkel een gevaar is of niet. Een gevaarlijke prikkel kan agressie oproepen bij het wilde zwijn waarbij nekharen overeind kunnen staan, oren naar voren gericht worden en het dier kan grommen. Bij aanhoudende dreiging kan het wilde zwijn de stimuli zelf proberen te verjagen met een dreigaanval, waarbij het dier op de stimuli af komt rennen en spontaan tot halt komt (Mayer, 2009). Een mens kan niet alleen een gevaarlijke prikkel zijn voor een dier, maar ook neutraal of juist positief (Goumas et al., 2020). Het gedrag interpreteren van een wild dier kan echter lastig zijn en wanneer men hier geen of weinig kennis heeft, kan dit tot foute interpretaties leiden (Mitchell & Hamm, 1997).

Kans: gebrek aan kennis onder respondenten

Hoewel het dier en diergedrag dus een invloed lijkt te hebben op het gedrag van de respondenten, waren er meerdere respondenten die aangaven geen specifieke kennis te hebben over het edelhert en/of wilde zwijn of het gedrag van deze dieren. Hoewel men hier dus wel op reageert, weet niet iedereen wat het gedrag kan betekenen. Dit kan betekenen dat deze respondenten in dit soort situaties instinctief of automatisch handelen. Zoals in voorgaande alinea beschreven, is het hebben van kennis over diergedrag belangrijk bij het maken van de juiste interpretaties (Mitchell & Hamm, 1997). Hieruit is dan ook de kans (beschreven in paragraaf 4.6.2) ontstaan om bewoners van Grenspark KempenBroek te informeren over dierlijk gedrag en verstandige reacties hierop. Ondanks dat interacties met wilde dieren emotioneel geladen ervaringen kunnen zijn en dat het menselijk gedrag door onbewuste factoren beïnvloed kan worden (Wieczorek Hudenko, 2012), kan het bijbrengen van kennis waardevol zijn. Iemand die

geen enkele kennis heeft over dierlijk gedrag en verstandige reacties hierop, kan dit dan ook niet gebruiken wanneer hij/zij wel een rationele overweging kan of wil maken.

Verschillende overwegingen

Naast de overweging die men maakt voor de eigen veiligheid, werden er ook nog andere overwegingen gemaakt. Zo overwogen respondenten met acceptatie of co-existentie als wijze van samenleven of hun gedrag een dier zou verstoren of niet. Dit wilden zij namelijk voorkomen. Respondenten met tolerantie of geen co-existentie maakten ook nog een specifieke overweging, namelijk of hun gedrag zou bijdragen aan het voorkomen van schade. Dat deze verschillende overwegingen naar voren komen bij verschillende wijzen van samenleven is wellicht niet zo gek. Er zijn vele modellen die inzicht geven in hoe deze verschillende wijzen van samenleven beïnvloed worden, bijvoorbeeld het Hazard-Acceptance model van Bruskotter en Wilson (2013) en het Wildlife Tolerance Model van Kansky et al. (2016).

Beide modellen laten de invloed van voordelen zien. Het niet verstoren of verjagen van een wild dier brengt voor deze respondenten het voordeel dat ze het dier kunnen bekijken of misschien wel fotograferen. Het Wildlife Tolerance Model van Kansky et al. (2016) kijkt nog wat dieper naar factoren die de mens intern beïnvloeden en benoemt ook empathie, interesse in dieren in het algemeen en waardeoriëntaties. Wat ook in beide modellen terugkomt is de invloed van nadelen of kosten door wilde dieren. Schade aan gewassen door het wilde zwijn wordt door de tolerantie/geen co-existentie respondenten als zo'n nadeel gezien wat ook kosten met zich meebrengt. Dit soort negatieve ervaringen kan ook voor een negatief beeld van het dier zorgen, wat bij deze respondenten ook het geval was, en de bereidheid om samenleven te verlagen.

5.2.3 Factoren zonder (grote) invloed op gedrag

Er waren ook enkele onderdelen van het COM-B model welke minder of geen invloed lijken te hebben op de totstandkoming van het gedrag. Dit gaat om de Fysieke Capaciteit en de Sociale Omgeving en factoren deze worden in de volgende alinea's verder toegelicht.

Wild zwijn is sneller

Fysieke Capaciteit kwam vrij weinig naar voren als een invloed hebbende factor. Fysieke Capaciteit doelt op de invloed van het lichamelijk kunnen van een persoon, maar ook (fysieke) vaardigheden die aangeleerd kunnen worden vallen hieronder. Enkele respondenten gaven aan niet sterk of snel genoeg te zijn vergeleken met een wild zwijn en daardoor niet weg zouden rennen en het dier niet zouden uitdagen. De inschatting van de respondenten dat het wilde zwijn sneller is dan hen, komt ook overeen met adviezen gegeven op het internet (Provincie Limburg, z.d.). Hoewel de Fysieke Capaciteit niet sterk naar voren kwam, lijkt het voor in ieder geval deze respondenten dat zij hun eigen Fysieke Capaciteit inschatten onder dat van het wilde zwijn.

Opvoeding

Ook de Sociale Omgeving leek weinig directe invloed te hebben op het gedrag van de respondenten in interacties met het edelhert of wilde zwijn. Wel kwam naar voren dat de

Sociale Omgeving invloed had op andere factoren die gedrag kunnen beïnvloeden. Zo werd aangegeven dat voor sommige respondenten opvoeding heeft bijgedragen aan kennis over diergedrag of aan de affiniteit voor natuur (identiteit). Opvoeding zou dus mogelijk wel invloed kunnen hebben op percepties of gedrag in de toekomst. Volgens Boeve-de Pauw et al. (2015) zullen kinderen die opgroeien met belevenissen in de natuur, zich later milieubewuster gedragen. Volgens Yan et al. (2025) hebben enkel natuur ervaringen uit de jeugd echter geen direct effect op milieubewust gedrag in de toekomst, maar gaat dit samen met emoties uit de jeugd tegenover natuur en de hoeveelheid natuurbezoeken als volwassenen. Ondanks dat opvoeding geen directe invloed lijkt te hebben op menselijk gedrag in interactie met het edelhert of wilde zwijn, is er de mogelijkheid dat dit wel invloed kan hebben op hoe jongere generaties in de toekomst tegen dit soort interacties aankijken en de kennis die zij hierover hebben.

5.2.4 Zorg- en knelpunten voor samenleven met edelhert en wilde zwijn

De zorg- of knelpunten die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen worden in deze paragraaf verder toegelicht.

Gescheiden leefwerelden

Een van de knelpunten die naar voren is gekomen uit het onderzoek is het onderscheid tussen menselijke gebieden en gebieden van de dieren. Of men een dier in een natuurgebied treft of dichterbij menselijke gebieden, heeft vaak invloed op hoe men zich gedraagt en hoe deze interactie ervaren wordt. Met name de aanwezigheid van het wilde zwijn in menselijke gebieden werd als negatief ervaren. Dat mensen het wilde zwijn liever niet in menselijke gebieden zag, kwam ook terug in onderzoek van Moesch et al., (2024) in Duitsland en van Basak et al. (2022) in Krakow, Polen. Onderzoek van Sweet et al. (2024) liet zien dat inwoners van München zoogdieren positief ervoeren, maar deze liever buiten de stad zagen leven en niet in hun tuinen of wijken. Ook respondenten die co-existentie hebben gekregen als wijze van samenleven, zagen een scheiding in gebied van de mens en van de natuur. Deze respondenten beschreven de natuur vaak als het gebied van de dieren waar de mens te gast is. Hoewel dit positief bedoeld is en de rol als 'gast' een vorm van aanpassing kan indiceren, lijken de respondenten deze gebieden dus niet als gedeeld te zien.

Deze resultaten laten zien dat mensen een beeld hebben van welke gebieden voor mensen bedoeld zijn en welke voor dieren. Om co-existentie, en dus het samenleven in gedeelde landschappen, te bevorderen is het belangrijk om te weten waar de grenzen van deze gebieden bevinden voor deze mensen.

Schade als zorgpunt

De schade die wilde zwijnen kunnen aanbrengen aan landbouwgewassen is een nadeel wat door meerdere respondenten benoemd wordt. Met name voor de respondenten actief in de landbouwsector vormt dit een knelpunt voor co-existentie. Het plaatsen van hekken lijkt over het algemeen het wilde zwijn goed buitenhoudt, maar ze vragen veel onderhoudstijd van de boeren en zorgen ervoor dat boeren hun werk minder efficiënt kunnen uitvoeren.

Kijkend naar de definitie van co-existentie, kan de vraag naar voren komen wat hekken betekenen voor co-existentie. Zo kunnen hekken namelijk gezien worden als een fysieke barrière en scheiding tussen de mens en natuur (Drenthen, 2020) wat tegen het idee van 'gezamenlijk leven in een gedeeld landschap' in gaat. Het plaatsen van hekken is echter wel een methode om schade te voorkomen, wat gezien kan worden als een aanpassing van de mens op de aanwezigheid van wilde zwijnen. De respondenten die bewust hekken plaatsen tegen wilde zwijnen hebben tolerantie of geen co-existentie toegewezen gekregen als wijze van samenleven met deze dieren. Dit kan betekenen dat enkel het plaatsen van hekken om schade te voorkomen niet voldoende is om de wijze van samenleven te verbeteren.

Ondanks dat hekken vaak het gewenste effect lijken te hebben in het buiten houden van het wilde zwijn, gebeurt dit niet altijd. Ook Drenthen (2020) geeft aan dat wilde dieren zich lang niet altijd houden aan deze scheiding bedacht door de mens. Wilde dieren kunnen echter wel leren dat hekken een signaal afgeven dat dat zij ergens niet mogen komen, stelt Drenthen (2021) in het geval van de wolf. Wanneer schapenhouders hun vee consistent beschermen met wolf werende hekken, leert de wolf dat het lastig is om deze barrières te passeren en het daardoor makkelijker is om wilde prooidieren te jagen. Wanneer jongere wolven dit weer van hun ouders leren, zullen ook zij vee vermijden (Drenthen, 2021). Ook Von Essen et al. (2023) geeft aan dat wilde dieren kunnen leren bepaalde gebieden te vermijden wanneer hier signalen afgegeven worden die angst of afkeer bij het specifieke dier oproepen. Het is hiervoor echter wel essentieel om te weten wat de precieze reden is dat het dier zich naar een bepaald gebied wilt verplaatsen (Von Essen et al., 2023). De respondenten hebben verschillende ideeën voor de reden van de verplaatsing van wilde zwijnen in en rondom GrensPark KempenBroek naar landbouwgronden. De hoeveelheid beschikbaar voedsel in de natuur wordt als reden benoemd. Zo wordt aangegeven dat er het ene jaar meer eikels van de eikenbomen vallen, wat als voedsel kan dienen, dan het andere jaar. Ook wordt er gezegd dat er niet voldoende voedsel is in de natuur voor de wilde zwijnen, omdat de populatie te snel groeit en daardoor te groot is. Respondenten die zelf landbouwgronden hebben en mais verbouwen, geven aan dat het wilde zwijn komt wanneer de mais net in de grond zit of als de kolf erin zit en de korrels hiervan zacht zijn. Dat zijn de momenten wanneer de wilde zwijnen van de mais willen eten. Ook hekwerken geplaatst door natuurbeheerders en boeren worden als reden genoemd dat wilde zwijnen uit de natuur gedreven worden.

Het plaatsen van hekwerken door boeren om schade van het wilde zwijn te voorkomen, lijkt dus nog niet bij de dragen aan een meer co-existentiële wijze van samenleven voor deze respondenten. Hoewel hekken kunnen werken als middel om wilde dieren te leren buiten een bepaald gebied te blijven, vraagt dit wel om een effectieve uitvoering en kennis over waarom het dier zich wil verplaatsen naar dit gebied. Hoewel er verschillende ideeën hierover zijn, is het belangrijk om dit verder te onderzoeken en mee te nemen in de aanpak om schade te voorkomen.

5.2.5 Kansen om samenleven met edelhert en wild zwijn te bevorderen

Eerder werd al de kans benoemd van de beperkte dierkennis onder een deel van de respondenten (zie 5.2.2 bij diergedrag). Ook ligt er nog een andere kans om co-existentie te bevorderen.

Sociale en communicatieve gemeenschap

Ondanks dat de Sociale Omgeving minder van invloed leek op het gedrag, werd er door de respondenten wel veel gepraat in hun sociale omgeving over wilde dieren. GrensPark KempenBroek is een landelijk gebied (Regionaal Landschap Kempen en Maasland, 2023) en plattelandsgebieden kennen vaak een sterkere sociale samenhang dan in de stad. Mensen kennen elkaar, weten beter wie waar woont en weten meer van elkaar (Vermeij & Mollenhorst, 2008). Er lijkt een sociale en communicatieve gemeenschap te heersen in GrensPark KempenBroek wat bevorderlijk kan zijn voor co-existentie.

Onderdeel van co-existentie is namelijk het voeren van open gesprekken over hoe om te gaan met conflicten (Arts & WildlifeNL Consortium, 2025). Om dit soort open dialogen te voeren is het echter wel belangrijk dat er vertrouwen is tussen de verschillende betrokken partijen en dat afspraken nageleefd worden (Anthony, 2021). Ook transparantie over ieders positie, doelen en waarden is van belang. Deze transparantie geldt ook voor wetenschappers betrokken bij dit soort dialogen, die hieraan kunnen bijdragen met kennis over bijvoorbeeld de redenen van conflict of mogelijke maatregelen hiervoor. Vertrouwen vanuit de verschillende stakeholders in objectieve input van wetenschappers is belangrijk (Redpath, 2013). Gezien er al veel gesproken wordt over wilde dieren in GrensPark KempenBroek ligt er de kans om als onafhankelijke partij open gesprekken over de omgang met conflicten te stimuleren of faciliteren.

6 Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om in kaart te brengen hoe de bewoners van GrensPark KempenBroek staan tegen over interacties en samenleven met het edelhert en het wilde zwijn. Dit onderzoek biedt een eerste inzicht in hoe deze bewoners het ervaren om te leven met het edelhert en wilde zwijn in hun omgeving.

Er is een duidelijk verschil tussen hoe het edelhert en wilde zwijn worden ervaren. Hoewel de ervaringen met het edelhert nog aan de lage kant zijn, werd dit over het algemeen positief ervaren. De meeste mensen hadden acceptatie of co-existentie als wijze van samenleven met het edelhert. Voor het wilde zwijn was dit gevarieerder en werden de respondenten van dit onderzoek over het gehele continuüm van samenleven verdeeld. De interacties die men met het wilde zwijn had, waren divers en werden ook verschillend ervaren: van positief tot neutraal tot negatief.

Tijdens interacties met het edelhert en wilde zwijn kwamen een hoop verschillende gedragingen voor, maar voor al deze gedragingen waren er enkele overkoepelende factoren met invloed op het gedrag. Het waarborgen van de eigen veiligheid was belangrijk en het dier zelf en zijn gedrag hadden vaak invloed op hoe iemand reageert. Mensen met acceptatie of co-existentie als wijze van samenleven zorgden er ook voor dat hun gedrag de wilde dieren niet zou verstoren. Bij mensen met tolerantie of geen co-existentie als wijze van samenleven speelde het willen voorkomen van schade ook een rol in het gedrag.

Deze schade aangebracht door het wilde zwijn lijkt ook een zorgpunt voor co-existentie. Daarnaast lijkt er nog een scheiding te zijn in welk gebied als menselijk of dierlijk gezien wordt, wat ook niet bijdraagt aan het gezamenlijk leven in een gedeelde omgeving. Wat hier wel aan zou kunnen bijdragen, is de mogelijkheid om de bewoners kennis bij te brengen over diergedrag en gepaste reacties in interacties met wilde dieren. Ook heerst er een sociale en communicatieve gemeenschap in GrensPark KempenBroek, wat kansen biedt voor het stimuleren van open dialogen.

Samenvattend laat dit onderzoek zien dat de bewoners van GrensPark KempenBroek momenteel positief staan tegenover het edelhert en samenleven met deze soort, ondanks dat deze er nog niet veel voorkomt. Voor het wilde zwijn is hier meer verdeeldheid over. Met name landbouwschade zorgt voor een negatief beeld over de soort en minder bereidheid om samen te leven met het dier. Hoewel er enkele knelpunten zijn die vooral het samenleven met het wilde zwijn kunnen belemmeren, zijn er ook kansen die een co-existentiële wijze van samenleven kan bevorderen.

7 Aanbevelingen

Er zijn enkele aanbevelingen geformuleerd op basis van de inzichten uit dit onderzoeksrapport.

Soort specifieke aanpak

Uit het onderzoek zijn duidelijke verschillen naar voren gekomen in de ervaringen met het edelhert en wilde zwijn. Ook de percepties die men van het dier heeft, verschillen sterk. Een soort specifieke aanpak is daarom essentieel gedurende het gehele project. Het wordt geadviseerd om op soort specifiek niveau te kijken nemen wanneer er bijvoorbeeld onderzoek wordt gedaan, interventies worden ontwikkeld of gecommuniceerd wordt naar betrokkenen.

Scheidingen tussen mens en dier in beeld brengen

Er lijkt nog veel gesproken te worden over gebieden van de mens en gebieden waar wilde dieren mogen leven. Dit onderzoek heeft echter niet gekeken naar waar de bewoners van GrensPark KempenBroek vinden dat deze grenzen liggen. Ook is het niet bekend waarom deze gebieden als menselijk of dierlijk gezien worden en wat men vindt wat wel en wat niet mag of kan binnen deze gebieden. Gezien WildlifeNL onderzoek doet naar hoe mens en dier beter samen kunnen leven, is het waardevol om te weten waar momenteel de grenzen liggen en waarom deze zo ervaren worden. Verder onderzoek naar dit soort percepties over de scheiding tussen menselijk en dierlijk gebied wordt daarom aangeraden.

Inzicht krijgen in de beweegreden van het wilde zwijn naar landbouwpercelen

De schade die wilde zwijnen kunnen aanbrengen in landbouwpercelen wordt als nadeel van de soort ervaren en vormt een belemmering voor het samenleven met dit dier. Om hier een geschikte oplossing voor te vinden of passende mitigerende maatregelen te treffen, is het belangrijk om te weten waarom het wilde zwijn naar deze landbouwpercelen toe trekt. Daarom wordt er aanbevolen onderzoek te doen naar wat de oorzaken kunnen zijn van deze verplaatsing van het wilde zwijn.

In beeld brengen perspectieven jongere generaties

In dit onderzoek zijn enkel perspectieven naar voren gekomen van de oudere generaties in GrensPark KempenBroek en dit onderzoek schetst dus geen beeld voor de bewoners van KempenBroek onder de 45 jaar. Het is belangrijk om te weten hoe ook deze jongere generaties staan tegenover samenleven met het edelhert en wilde zwijn aangezien zij ook deel uitmaken van de gemeenschap. Het wordt daarom aanbevolen om verder onderzoek uit te voeren naar de percepties van de jongere generaties in GrensPark KempenBroek.

Stimuleren of faciliteren open dialoog

Voor co-existentie als wijze van samenleven, wordt het belang van het voeren van open gesprekken over conflicten en hoe hier mee om te gaan benoemd. In GrensPark KempenBroek lijkt al een sociale en communicatie samenleving te heersen. Er ligt hier dus de kans om dit open dialoog te stimuleren of zelfs te faciliteren. Bij het faciliteren van dit soort open dialogen is onafhankelijkheid en onpartijdigheid essentieel.

WildlifeNL kan deze onafhankelijke partij zijn. Het wordt aanbevolen om de bewoners van GrensPark KempenBroek te stimuleren en helpen bij het opzetten van mogelijkheden om open dialogen te voeren over wild en conflicten.

Dierkennis versterken bij bewoners

Het is naar voren gekomen uit dit onderzoek dat hoewel men kennis gebruikt in hun overwegingen om bepaald gedrag wel of niet te vertonen, niet iedereen kennis heeft over de wilde dieren die in de omgeving wonen. Kennis hebben over diergedrag kan helpen bij het interpreteren van interacties met wilde dieren, wat bij kan dragen in op een juiste manier reageren. Het wordt dus geadviseerd om methoden te onderzoeken en ontwikkelen die kunnen helpen bij het bijbrengen van kennis bij bewoners over wilde dieren.

Literatuurlijst

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. doi:10.1016/0749-5978(91)90020-t

AlleCijfers. (2024-a). *Buurt Altweerderheide (gemeente Weert) in cijfers en grafieken*. AlleCijfers.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van [https://allecijfers.nl/buurt/altweerderheide-weert/#:~:text=Het%20aantal%20inwoners%20in%20de,inwoner%20\(%2D0%2C29%25\)](https://allecijfers.nl/buurt/altweerderheide-weert/#:~:text=Het%20aantal%20inwoners%20in%20de,inwoner%20(%2D0%2C29%25))

AlleCijfers. (2024-b). *Buurt Tungelroy (gemeente Weert) in cijfers en grafieken*. AlleCijfers.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://allecijfers.nl/buurt/tungelroy-weert/#:~:text=Het%20aantal%20inwoners%20blijft%20710,2013%20tot%20en%20me>

AlleCijfers. (2024-c). *Wijk 33 Swartbroek (gemeente Weert) in cijfers en grafieken*. AlleCijfers.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://allecijfers.nl/wijk/swartbroek-weert/>

AlleCijfers. (2024-d). *Woonplaats Stramproy (gemeente Weert) in cijfers en grafieken*. AlleCijfers.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://allecijfers.nl/woonplaats/stramproy/>

Anthony, B. P. (2021). Paying for the Past: The Importance of Fulfilling Promises as a Key Component to Resolving Human–Wildlife Conflict. *Sustainability*, 13(13), 7407; <https://doi.org/10.3390/su13137407>

American Psychological Association. (2018-a, 19 juni). *Identity*. Dictionary.apa.org. Geraadpleegd op 18 juni 2025, van <https://dictionary.apa.org/identity>

American Psychological Association. (2018-b, 19 juni). *Optimism*. Dictionary.apa.org. Geraadpleegd op 25 maart 2025, van <https://dictionary.apa.org/optimism>

American Psychological Association. (2018-c, 19 april). *Self-report bias*. Dictionary.apa.org. Geraadpleegd op 25 maart 2025, van <https://dictionary.apa.org/self-report-bias>

Ark Rewilding. (z.d.). *Hoe zien we grazers?* Geraadpleegd op 2 april, 2025 van <https://arkrewilding.nl/hoe-zien-we-grazers>

Arts, I. & WildlifeNL Consortium. (2025, maart). *WildlifeNL - Onderzoeksagenda*. WildlifeNL. Geraadpleegd op 19 juni 2025, van http://wildlifenl.nl/images/PUBLICATIONS/WildlifeNL-_Onderzoeksagenda_-_Final_version_March_2025.pdf

Basak, S. M., Hossain, Md. S., O'Mahony, D. T., Okarma, H., Widera, E., & Wierzbowska, I. A. (2022). Public perceptions and attitudes toward urban wildlife encounters – A

decade of change. *Science of The Total Environment*, 834, 155603.

<https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.155603>

Bhatia, S., Redpath, S. M., Suryawanshi, K., & Mishra, C. (2020). Beyond conflict: Exploring the spectrum of human-wildlife interactions and their underlying mechanisms. *ORYX*, 54(5). <https://doi.org/10.1017/S003060531800159X>

Boeve-de Pauw, J., Fivez, L., Pape, J., Pinxten, R. & Van Petegem, P. (2015). Natuur- en milieueducatie voor duurzame ontwikkeling: van theorie naar praktijk. In VOB - Jaarboek 2015 (pp. 199–201). <https://repository.uantwerpen.be/docman/irua/ee7a7b/138822.pdf>

Bruskotter, J. T., & Wilson, R. S. (2014). Determining Where the Wild Things will be: Using Psychological Theory to Find Tolerance for Large Carnivores. *Conservation Letters*, 7(3), 158-165. <https://doi.org/10.1111/conl.12072>

Buckel, A., Afakye, K., Koka, E., Price, C., Kabali, E., & Caudell, M. A. (2024). Understanding the factors influencing biosecurity adoption on smallholder poultry farms in Ghana: A qualitative analysis using the COM-B model and Theoretical Domains Framework. *Frontiers in Veterinary Science*, 11, 1324233. <https://doi.org/10.3389/fvets.2024.1324233>

Buijs, A. (2009). Lay People's Images of Nature: Comprehensive Frameworks of Values, Beliefs, and Value Orientations. *Society & Natural Resources*, 22(5), 417-432. <https://doi.org/10.1080/08941920801901335>

Buijs, A., & Jacobs, M. (2021). Avoiding negativity bias: Towards a positive psychology of human-wildlife relationships. *Ambio*, 50(2), 281-288. <https://doi.org/10.1007/s13280-020-01394-w>

Buijs, A.E. & Langers, F. (2014). *Publieke visies op het beheer van wilde dieren*. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2502.

Carter, N. H., & Linnell, J. D. C. (2016). Co-Adaptation Is Key to Coexisting with Large Carnivores. *Trends in Ecology & Evolution*, 31(8), 575–578. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2016.05.006>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023, 30 oktober). *Toename meeste zoogdieren sinds 1995, afname onder beschermde soorten na 2011*. Cbs.nl. Geraadpleegd op 13 februari 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/44/toename-meeste-zoogdieren-sinds-1995-afname-onder-beschermde-soorten-na-2011>

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024, 3 mei). *Minder natuur- en bosgebied in Nederland*. Cbs.nl. Geraadpleegd op 18 februari 2025, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/18/minder-natuur-en-bosgebied-in-nederland>

Darwin, C. (1965), *The Expression of Emotions in Man and Animals*. The University of Chicago Press, p 50-51.

De Schaetzen, F., Van Langevelde, F., & WallisDeVries, M. F. (2018). The influence of wild boar (*Sus scrofa*) on microhabitat quality for the endangered butterfly *Pyrgus malvae* in the Netherlands. *Journal of Insect Conservation*, 22(1), 51-59.

<https://doi.org/10.1007/s10841-017-0037-5>

Drenthen, M. (2020). Het bos heeft duizend ogen. Over wolven en de noodzaak van intersoortelijke communicatie. *Zoogdier*, 31(30), 6-9

Drenthen, M. (2021). Coexisting with wolves in cultural landscapes: fences as communicative devices. In A. Bovenkerk, B. and Keulartz, J. (Red.), *Animals in our midst: the challenges of co-existing with animals in the Anthropocene* (pp. 425–444.) Springer International Publishing,

Ensie. (z.d.). *Wat is de betekenis van wildbeheer?* Ensie.nl. Geraadpleegd op 3 april 2025, van <https://www.ensie.nl/betekenis/wildbeheer>

Farrell, S., Benson, T., McKernan, C., Regan, Á., Burrell, A. M. G., & Dean, M. (2023). Exploring veterinarians' behaviour relating to antibiotic use stewardship on Irish dairy farms using the COM-B model of behaviour change. *Research in Veterinary Science*, 156, 45-53. <https://doi.org/10.1016/j.rvsc.2023.01.019>

Faunabeheereenheid Limburg. (2020, oktober). *Faunabeheerplan Limburg 2020-2026*. Geraadpleegd op 13 maart 2025, van https://limburg.faunabeheereenheid.com/wp-content/uploads/sites/8/2021/09/Faunabeheerplan-Limburg-2020-2026-INGEDIEND-16-okt-2020-Lage-Resolutie_Deel1.pdf

Felstead, W. (2023, 16 juli). *Human behaviour, emotions, and perceptions during human-wildlife interactions in the netherlands: a mobile app based approach* [master thesis]. Universiteit Utrecht.

Fiasco, V., & Massarella, K. (2022). Human-Wildlife Coexistence: Business as Usual Conservation or an Opportunity for Transformative Change? *Conservation and Society*, 20(2), 167–178. https://doi.org/10.4103/cs.cs_26_21

Foged, L. (2024, 22 jul). *Beveiliging en privacy: veelgestelde vragen*. Turboscribe.ai. Geraadpleegd op 25 maart 2025, van <https://turboscribe.ai/nl/blog/security-and-privacy-faq>

Goumas, M., Lee, V. E., Boogert, N. J., Kelley, L. A., & Thornton, A. (2020). The Role of Animal Cognition in Human-Wildlife Interactions. *Frontiers in Psychology*, 11, 589978. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.589978>

Gregori, M., De Jong, M. G., & Pieters, R. (2023). Response Aggregation to Obtain Truthful Answers to Sensitive Questions: Estimating the Prevalence of Illegal Purchases of Prescription Drugs. *Journal Of Marketing Research*, 61(5), 821–838. <https://doi.org/10.1177/00222437231205252>

Grit, R. (2015, januari). *Projectmanagement* (7^e druk). Noordhoff Uitgevers.

Gundersen, V., & Rybråten, S. (2022). Differing perceptions and tensions among tourists and locals concerning a national park region in Norway. *Journal of Rural Studies*, 94, 477-487. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.07.017>

Hamers, J. (2024, 11 oktober). *Gemeente Meerssen: 'Opvallend meer meldingen over wilde zwijnen'*. L1nieuws.nl. Geraadpleegd op 25 maart 2025, van <https://www.l1nieuws.nl/nieuws/2770300/gemeente-meerssen-opvallend-meer-meldingen-over-wilde-zwijnen>

Hanley, T. A. (1996). Potential role of deer (Cervidae) as ecological indicators of forest management. *Forest Ecology and Management*, 88(1-2), 199-204. doi:10.1016/s0378-1127(96)03803-0

Harris, N. C., Wilkinson, C. E., Fleury, G., & Nhleko, Z. N. (2023). Responsibility, equity, justice, and inclusion in dynamic human-wildlife interactions. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 21(8), 380-387. <https://doi.org/10.1002/fee.2603>

Heshmat, S. (2014, 8 december). Basics of Identity. Psychologytoday.com. Geraadpleegd op 18 juni 2025, van <https://www.psychologytoday.com/us/blog/science-choice/201412/basics-identity>

Himes, A., Muraca, B., Anderson, C. B., Athayde, S., Beery, T., Cantú-Fernández, M., GonzálezJiménez, D., Gould, R. K., Hejnowicz, A. P., Kenter, J., Lenzi, D., Murali, R., Pascual, U., Raymond, C., Ring, A., Russo, K., Samakov, A., Stålhammar, S., Thorén, H., & Zent, E. (2024). Why nature matters: A systematic review of intrinsic, instrumental, and relational values. *BioScience* 74, 25-43. <https://doi.org/10.1093/biosci/biad109>

Jacobs, M. H. (2007). Wildlife Value Orientations in the Netherlands. *Human Dimensions of Wildlife*, 12(5), 359-365. doi:10.1080/10871200701555345

Jacobs, M., Sijtsma, M., & Vaske, J. (2010, juli). Publieke acceptatie van beheermaatregelen voor wilde dieren. *De Levende Natuur*, 111(4), 178-181.

Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 58(9), 697-720. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.9.697>

Kalpukas, N., & Hecker, J. (2023). *The Guide to Interview Analysis*. ATLAS.ti Research Hub. <https://atlasti.com/guides/interview-analysis-guide>

Kansky, R., Kidd, M., & Knight, A. T. (2016). A wildlife tolerance model and case study for understanding human wildlife conflicts. *Biological Conservation*, 201, 137-145. doi:10.1016/j.biocon.2016.07.002

Klostermann, J. (2021, 15 december). *Praktische handleiding* interviewen [Handleiding]. Wageningen University & Research

Makama, M., Awoke, M. A., Skouteris, H., Moran, L. J., & Lim, S. (2021). Barriers and facilitators to a healthy lifestyle in postpartum women: A systematic review of qualitative

and quantitative studies in postpartum women and healthcare providers. *Obesity Reviews*, 22(4), e13167. <https://doi.org/10.1111/obr.13167>

Mayer, J.J. (2009). Wild Pig Behavior. In J. J. Mayer & I. Brisbin (Red), *Wild Pigs Biology, damage, control techniques and management* (pp. 77-104).
<https://doi.org/10.2172/975099>

Mens & Biosdfeergebied KempenBroek. (z.d.). *Wat is een Mens & Biosfeergebied?* Kempenbroekunesco.eu. Geraadpleegd op 17 maart 2025, van
<https://kempenbroekunesco.eu/wat-is-een-mens-en-biosfeergebied/>

Meredith, S.J., Cox, N.J., Ibrahim, K., Higson, J., McNiff, J., Mitchell, S., Rutherford, M., Wijayendran, A., Shenkin, S.D., Kilgour, A.H.M. & Lim, S.E.R. (2023, 17 augustus). Factors that influence older adults' participation in physical activity: a systematic review of qualitative studies, *Age and Ageing*, Volume 52, Issue 8,
<https://doi.org/10.1093/ageing/afad145>

Mitchell, R. W., & Hamm, M. (1997). The Interpretation of Animal Psychology: Anthropomorphism or Behavior Reading? *Behaviour*, 134(3), 173–204.
doi:10.1163/156853997x00449

Michie, S., Van Stralen, M. M., & West, R. (2011). The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. *Implementation Science*, 6(1), 42. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-6-42>

Moesch, S. S., Straka, T. M., Jeschke, J. M., Haase, D., & Kramer-Schadt, S. (2024). The good, the bad, and the unseen: Wild mammal encounters influence wildlife preferences of residents across socio-demographic gradients. *Ecology and Society*, 29(3).
<https://doi.org/10.5751/ES-15211-290306>

Nationaal Park Zuid-Kennemerland. (z.d.). Dieren in de Duinen. [Excursie Handleiding]. Geraadpleegd op 26 juni 2025, van <https://www.np-zuidkennemerland.nl/download/NPZUIDKENNEMERLAND08239.pdf>

Natuurmonumenten. (z.d.). *Sociale kuddes van KempenBroek*. Natuurmonumenten.nl. Geraadpleegd op 17 maart 2025, van
<https://www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/kempenbroek/natuurbeheer/sociale-kuddes-van-kempenbroek>

Newing, H., Eagle, C.M., Puri, R.K. & Watson, C.W. (2011). *Conducting Research in Conservation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203846452>

Nisbett, R. E. & Wilson, T. D. (1977). Telling more than we can know: verbal reports on mental processes. *Psychological Review*, 84, 231–259

Nyhus, P. J. (2016). Human–Wildlife Conflict and Coexistence. *Annual Review of Environment and Resources*, 41(1), 143-171. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-110615-085634>

Ojo, S.O., Bailey, D.P., Hewson, D.J. & Chater, A.M. (2019). Perceived Barriers and Facilitators to Breaking Up Sitting Time among Desk-Based Office Workers: A Qualitative Investigation Using the TDF and COM-B. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2019, 16(16), 2903; <https://doi.org/10.3390/ijerph16162903>

Ons Duurzaam Weert. (z.d.-a). *Biodiversiteitkaart 03 Altweeterheide bebouwde kom*. Onsdurzaamweert.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://www.onsduurzaamweert.nl/Duurzaam%20Weert/Downloads/Biodiversiteitkaart/Biodiversiteitkaart%2003%20Altweeterheide%20bebouwde%20kom.pdf>

Ons Duurzaam Weert. (z.d.-b). *Biodiversiteitkaart 08 Stramproy kern*. Onsdurzaamweert.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://www.onsduurzaamweert.nl/Duurzaam%20Weert/Downloads/Biodiversiteitkaart/Biodiversiteitkaart%2008%20Stramproy%20kern.pdf>

Ons Duurzaam Weert. (z.d.-c). *Biodiversiteitkaart 33 Swartbroek e.o. kern*. Onsdurzaamweert.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://www.onsduurzaamweert.nl/Duurzaam%20Weert/Downloads/Biodiversiteitkaart/Biodiversiteitkaart%2033%20Swartbroek%20e.o.%20kern.pdf>

Ons Duurzaam Weert. (z.d.-d) *Biodiversiteitkaart 35 Tungelroy e.o. kern*. Onsdurzaamweert.nl. Geraadpleegd op 23 maart 2025, van <https://www.onsduurzaamweert.nl/Duurzaam%20Weert/Downloads/Biodiversiteitkaart/Biodiversiteitkaart%2035%20Tungelroy%20e.o.%20kern.pdf>

Pooley, S., Bhatia, S., & Vasava, A. (2021). Rethinking the study of human–wildlife coexistence. *Conservation Biology*, 35(3), 784–793. <https://doi.org/10.1111/cobi.13653>

Provincie Limburg. (z.d.). *Wild zwijn*. Limburg.nl. Geraadpleegd op 23 juni 2025, van <https://www.limburg.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/wilde-dieren-planten/faunabeheer/wild-zwijn/>

Redpath, S. M., Young, J., Evely, A., Adams, W. M., Sutherland, W. J., Whitehouse, A., Amar, A., Lambert, R. A., Linnell, J. D. C., Watt, A., & Gutiérrez, R. J. (2013). Understanding and managing conservation conflicts. *Trends in Ecology & Evolution*, 28(2), 100-109. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2012.08.021>

Regionaal Landschap Kempen en Maasland. (2023). *Landschapsbiografie*. Kempenbroek.eu. Geraadpleegd op 12 maart 2025, van https://rlkm.be/wp-content/uploads/2023/08/20230821_Landschapsbiografie_KempenBroek_web.pdf

Rijksoverheid. (z.d.). *Wat zijn de regels voor de jacht?* Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 3 april 2025, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-regels-voor-de-jacht#:~:text=van%20de%20provincie-,Wildbeheer,het%20beheren%20van%20het%20wild.>

Sandom, C. J., Hughes, J., & Macdonald, D. W. (2012). Rooting for Rewilding: Quantifying Wild Boar's *Sus scrofa* Rooting Rate in the Scottish Highlands. *Restoration Ecology*, 21(3), 329–335. doi:10.1111/j.1526-100x.2012.00904.x

Scharwächter, V. (2023). *Selecte Steekproef (Non-Probability Sampling) | Betekenis & Voorbeelden*. Scribbr.nl. Geraadpleegd op 26 maart 2025, van [https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/selecte-steekproef/#:~:text=Bij%20een%20quotumsteekproef%20\(ook%20quota,niet%2Dwillekeurige%20manier%20worden%20geselecteerd.](https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/selecte-steekproef/#:~:text=Bij%20een%20quotumsteekproef%20(ook%20quota,niet%2Dwillekeurige%20manier%20worden%20geselecteerd.)

Smits, L. (2019, 8 oktober). *Hoe transcribeer je een interview? | Voorbeelden & software*. Scribbr.nl. Geraadpleegd op 11 maart 2025, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/interview-transcriberen/>

Soga, M., & Gaston, K. J. (2024). Do people who experience more nature act more to protect it? A meta-analysis. *Biological Conservation*, 289, 110417. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2023.110417>

Soulsbury, C. D., & White, P. C. L. (2015). Human–wildlife interactions in urban areas: A review of conflicts, benefits and opportunities. *Wildlife Research*, 42(7), 541. <https://doi.org/10.1071/WR14229>

Stichting dorpsraad Stramproy. (z.d.). *Wat doet de Dorpsraad van Stramproy*. Dorpsraad-stramproy.nl. Geraadpleegd op 25 maart 2025, van <https://dorpsraad-stramproy.nl/dorpsraad/>

Stuckey, H.L. (2014). The first step in Data Analysis: Transcribing and managing qualitative research data. *J Soc Health Diabetes* 2014;2:6-8.

Sweet, F. S. T., Mimet, A., Shumon, M. N. U., Schirra, L. P., Schäffler, J., Haubitz, S. C., Noack, P., Hauck, T. E., & Weisser, W. W. (2024). There is a place for every animal, but not in my back yard: a survey on attitudes towards urban animals and where people want them to live. *Journal Of Urban Ecology*, 10(1). <https://doi.org/10.1093/jue/juae006>

Teimeijer, W. L. (2011). *Hoe mensen keuzes maken: De psychologie van het beslissen*. Amsterdam University Press.

Torres, D. F., Oliveira, E. S., & Alves, R. R. N. (2018). Understanding Human–Wildlife Conflicts and Their Implications. In *Ethnozoology* (pp. 421-445). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809913-1.00022-3>

Utrecht University. (z.d.). *How to write an informed consent form*. Uu.nl. Geraadpleegd op 26 maart 2025, van <https://www.uu.nl/en/research/research-data-management/guides/legal-considerations/how-to-write-an-informed-consent-form>

Van Dale. (z.d.). *Betekenis vooroordeel*. Vandale.nl. Geraadpleegd op 25 juni 2025, van <https://www.vandale.nl/pages/gratis-woordenboek/vooroordeel>

- van der Plicht, J. (2018, 6 april). *Bijvoeren of niet: Wat is er aan de hand in de Oostvaardersplassen?* Nu.nl. Geraadpleegd op 11 maart 2025, van <https://www.nu.nl/weekend/5210066/bijvoeren-of-niet-er-hand-in-oostvaardersplassen.html?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Van Heel, B. F., Boerboom, A. M., Fliervoet, J. M., Lenders, H. J. R., & Van Den Born, R. J. G. (2017). Analysing stakeholders' perceptions of wolf, lynx and fox in a Dutch riverine area. *Biodiversity and Conservation*, 26(7), 1723-1743. <https://doi.org/10.1007/s10531-017-1329-5>
- Vanhelden, V. (2024, 6 maart). *Grote groep edelherten in Limburg aan grens met Nederland leidt tot bezorgdheid*. Vrt.be. Geraadpleegd op 25 maart 2025, van <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/03/06/groep-edelherten-in-grenspark-kempen-broek/>
- Vaske, J. J., Jacobs, M. H., & Sijtsma, M. T. J. (2011). Wildlife value orientations and demographics in The Netherlands. *European Journal of Wildlife Research*, 57(6), 1179-1187. <https://doi.org/10.1007/s10344-011-0531-0>
- Vermeij, L., & Mollenhorst, G. (2008). Overgebleven dorpsleven: Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland. *SCP-publicatie*, 19.
- Verriet, J. (2023, 20 december). *Mens & Biosfeergebieden: veelgestelde vragen*. Unesco.nl. Geraadpleegd op 12 maart 2025, van <https://www.unesco.nl/nl/mens-biosfeergebieden-veelgestelde-vragen>
- Vesters, F. (2025, januari). *Media-analysis on the societal debate about the wild boar and red deer in the Netherlands*. Radboud University Nijmegen.
- Von Essen, E., Drenthen, M., & Bhardwaj, M. (2023). How fences communicate interspecies codes of conduct in the landscape: Toward bidirectional communication? *Wildlife Biology*, e01146. <https://doi.org/10.1002/wlb3.01146>
- Western, G. (2018). *Conflict or Coexistence: Human-lion relationships in Kenya's southern Maasailand and beyond* [PhD thesis]. University of Oxford: Oxford
- Wieczorek Hudenko, H. (2012). Exploring the Influence of Emotion on Human Decision Making in Human–Wildlife Conflict. *Human Dimensions of Wildlife*, 17(1), 16-28. <https://doi.org/10.1080/10871209.2012.623262>
- WildlifeNL. (z.d.-a). *Home*. Wildlifenl.nl. Geraadpleegd op 27 februari 2025, van <https://wildlifenl.nl/>
- WildlifeNL. (z.d.-b). *Ons consortium*. Wildlifenl.nl. Geraadpleegd op 27 februari 2025, van <https://wildlifenl.nl/over-ons/ons-consortium>
- WildlifeNL. (z.d.-c). *Onze Living Labs*. Wildlifenl.nl. Geraadpleegd op 6 maart 2025, van <https://wildlifenl.nl/onze-living-labs>

WildlifeNL. (z.d.-d). *Probleemstelling*. Wildlif.nl. Geraadpleegd op 13 februari 2025, van <https://wildlif.nl/project/probleemstelling>

Yan, Q., Cai, Y. & Zeng, W. (2025, 3 maart). Driven by feelings or stimulated by context: how childhood nature experience shaped adulthood pro-environmental behavior? *Frontiers in Psychology*, 16. doi: 10.3389/fpsyg.2025.1529388

Bijlagen

Bijlage I: Interview vragen

Bijlage II: Coderingschema

Bijlage III: Informed consent formulier

Bijlage IV: Overzicht alle gedragingen

Bijlage I: Interview vragen

Mijn naam is Marieke Boogaard en ik voer dit afstudeeronderzoek uit voor mij bachelor studie Diermanagement aan Hogeschool Van Hall Larenstein. De opdrachtgever van mijn afstudeeronderzoek is de onderzoeksproject WildlifeNL. Met dit onderzoek wil ik in kaart hoe mensen het ervaren om te wonen en leven in een omgeving waar ook edelherten en wilde zwijnen leven, en dan met name wat men zou doen tijdens interacties met deze soorten. Dit interview gaat dan ook echt over uw persoonlijke ervaringen en wat u zou doen. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Voordat we starten wil ik u nogmaals om mondelinge toestemming vragen. Deelname aan het interview is vrijwillig. Elk gewenst moment kunt u uw deelname intrekken en u kunt vragen overslaan als u deze niet wilt beantwoorden. Van het interview wordt een audio-opname gemaakt. Dit doe ik zodat ik mij tijdens het interview volledig kan focussen op ons gesprek en het achteraf accuraat kan uitwerken in tekst. Deze tekstuele uitwerking, ook wel transcriptie, wordt volledig geanonimiseerd en hierna wordt de audio-opname vernietigd. Het transcript wordt opgeslagen op een server die enkel toegankelijk is voor onderzoekers van het WildlifeNL project. De resultaten uit het onderzoek zullen, volledig anoniem, worden gepresenteerd in een onderzoeksrapport wat gepubliceerd kan worden op de website van WildlifeNL en binnen openbare (hbo) databanken.

Geeft u toestemming dat WildlifeNL u in de toekomst mag benaderen voor eventuele vervolgvragen of vervolgonderzoek?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Geeft u toestemming voor het opnemen van het interview?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

#	Demografische gegevens en introductie	Toelichting vraag / COM-B
1	Wat is uw leeftijd?	Demografische gegevens
2	Wat is uw woonplaats?	Demografische gegevens
	Hoe zou u uw directe woonomgeving beschrijven? Bijvoorbeeld binnen de bebouwde kom of in het buitengebied?	Demografische gegevens
3	Wat is uw gezins- en woonsituatie?	Demografische gegevens
4	Bezoekt u wel eens de natuur in uw omgeving? Hoe vaak? ☐ Elke dag ☐ Ten minste een keer per week ☐ Ten minste een keer per maand ☐ Enkele keren per half jaar ☐ Enkele keren per jaar ☐ Nooit	Inzicht in natuurgebruik
5	Als u de natuur in gaat, wat doet u dan hier? Wat voor activiteiten?	Inzicht in natuurgebruik
	Waarom kiest u ervoor om dit in de natuur te doen?	Inzicht in natuurgebruik
Samenleven met wilde dieren		
<i>Eerst zal ik wat vragen stellen over de omgang met wilde dieren in het algemeen.</i>		
#	Vragen over samenleven met wilde dieren	Toelichting vraag / COM-B

6	Hoe vindt u dat mensen en wilde dieren samen <u>horen</u> te leven?	Reflectieve motivatie
	Hoe zou het landschap of de omgeving er dan uit moeten zien?	Fysieke omgeving
	Hoe zou de mens zich hierin horen te gedragen?	Sociale omgeving
7	Denkt u dat u in een gedeelde omgeving met wilde dieren zou <u>kunnen</u> samenleven?	Capaciteit
	Waar ligt dat aan?	Capaciteit
	Wat denkt u dat nodig is om in een gedeelde omgeving met wilde dieren te leven?	Capaciteit
#	Vragen over samenleven met edelhert en wild zwijn	Toelichting vraag / COM-B
<i>Nu een aantal vragen die gaan over samenleven met het edelhert en wilde zwijn</i>		
8	Ervaart u <u>nadelen</u> doordat u in de buurt woont van het leefgebied van het edelhert en wilde zwijn?	Ervaring met edelhert/wild zwijn
	Gelden deze nadelen voor beide soorten?	Ervaring met edelhert/wild zwijn
	Heeft u het gevoel dat u iets kan doen om deze nadelen te voorkomen?	Capaciteit
	Wat heeft u daarvoor nodig?	Capaciteit
	Ervaart iedereen deze nadelen of zijn dat specifieke mensen? Waarom deze mensen wel en andere mensen niet?	Meerdere COM-B componenten mogelijk
9	Ervaart u <u>voordelen</u> doordat u in de buurt woont van het leefgebied van het edelhert en wilde zwijn?	Ervaring met edelhert/wild zwijn
	Gelden deze voordelen voor beide soorten?	Ervaring met edelhert/wild zwijn
	Doet u iets om deze voordelen (extra) te benutten?	Gedrag, capaciteit
	Ervaart iedereen deze voordelen of zijn dat specifieke mensen? Waarom deze mensen wel en andere mensen niet?	Meerdere COM-B componenten mogelijk
10	Weet u wat u moet doen wanneer u een edelhert of wild zwijn tegenkomt? Wat dan?	Psychologische capaciteit
	Is dit hetzelfde voor beide soorten?	Psychologische capaciteit
	Wie zou u hier advies over vragen?	Sociale omgeving
Huidige ervaring		
<i>Ik zal u nu wat vragen stellen over uw huidige ervaring(en) met het wilde zwijn en edelhert. We zullen dit per diersoort doen en beginnen met het wilde zwijn.</i>		
#	Vragen over het wilde zwijn	Toelichting vraag / COM-B
11	Kunt u mij vertellen wat u van het wilde zwijn vindt?	Reflectieve motivatie
	Wat voor gevoelens roept het dier bij u op?	Automatische motivatie
12	Wat weet u over de (populatie) wilde zwijnen in uw omgeving?	Psychologische capaciteit
	Heeft u kennis van het gedrag van wilde zwijnen?	Psychologische capaciteit
	Denkt u dat het (wel/niet) hebben van deze kennis samenleven met het wilde zwijn bevordert/belemmert?	Psychologische capaciteit
13	Bent u wel eens een in het wild levend wild zwijn tegengekomen? > kies de meest indrukwekkende/met de meeste impact op u	Ervaring met wild zwijn
	JA	
	Kunt u mij vertellen wat er gebeurde?	Ervaring met wild zwijn
	Wat deed u in deze situatie?	Gedrag

		Welke overwegingen maakte u hierin?	COM-B component wordt later toegewezen
		Waren er dingen of factoren in uw omgeving die invloed hadden op uw overwegingen en gedrag?	Fysieke omgeving
		Hoe voelde u zich bij deze situatie?	Automatische motivatie
	NEE	Zou u een wild zwijn willen tegenkomen?	Reflectieve motivatie
#	Vragen over het edelhert		Toelichting vraag / COM-B
14		Kunt u mij vertellen wat u van het edelhert vindt?	Reflectieve motivatie
		Wat voor gevoelens roept het dier bij u op?	Automatische motivatie
15		Wat weet u over de (populatie) edelhert in uw omgeving?	Psychologische capaciteit
		Heeft u kennis van het gedrag van edelhert?	Psychologische capaciteit
		Denkt u dat het (wel/niet) hebben van deze kennis samenleven met het wilde zwijn bevordert/belemmert?	Psychologische capaciteit
16		Bent u wel eens een in het wild levend edelhert tegengekomen? > indien meerdere ervaringen: kies degene die de meeste impact op u had of het meest indrukwekkend was.	Ervaring met edelhert
	JA	Kunt u mij vertellen wat er gebeurde?	Ervaring met edelhert
		Wat deed u in deze situatie?	Gedrag
		Welke overwegingen maakte u hierin?	COM-B component wordt later toegewezen
		Waren er dingen of factoren in uw omgeving die invloed hadden op uw overwegingen en gedrag?	Fysieke omgeving
		Hoe voelde u zich hierbij?	Automatische motivatie
	NEE	Zou u een edelhert willen tegenkomen?	Reflectieve motivatie
Scenario's			
<i>Ik zal vier denkbeeldige scenario's aan u voorleggen met betrekking tot het wilde zwijn en het edelhert en hier vervolgens een aantal vragen over stellen.</i>			
#	Vragen over scenario's		Toelichting vraag / COM-B
	Scenario 1 U wilt gaan recreëren in een van de natuurgebieden rondom Stramproy. Eenmaal aangekomen in het beoogde gebied, ziet u dat dit gebied is afgesloten vanwege de aanwezigheid van wilde zwijnen met jonge biggen.		Persoonlijk belang (recreatieve activiteiten) vs dier belang (rust voor jonge biggen)
17		Wat zou u in deze situatie doen?	Gedrag
18		Welke overwegingen maakt u hierin?	COM-B component wordt later toegewezen
19		Denkt u dat dit automatisch gedrag is of een bewuste keuze? > Waarom	Automatische motivatie
20		Welke gevoelens roept deze situatie op?	Automatische motivatie
		Heeft uw gevoel in de situatie invloed op wat u zou doen?	Automatische motivatie
21		Heeft u iets nodig om u zo te gedragen?	Meerdere COM-B componenten mogelijk
		Zou u bepaalde vaardigheden moeten beheersen voor dit gedrag?	Fysieke capaciteit
		Zou u bepaalde kennis moeten hebben voor dit gedrag?	Psychologische capaciteit
		Kan iedereen zich zo gedragen? Waarom wel/niet? Wat is hiervoor nodig?	Meerdere COM-B componenten mogelijk

22	Denkt u dat de omgeving waarin u zich bevindt, invloed kan hebben op hoe u reageert?	Fysieke omgeving
	Zou uw gedrag anders zijn in een ander soort omgeving? Wat voor omgeving zou dit zijn?	Fysieke omgeving
23	Zijn er mensen die invloed zouden kunnen hebben op hoe u reageert? Welke mensen zijn dit?	Sociale omgeving
	Wordt uw gedrag beïnvloed door andere mensen? Welke mensen zijn dit?	Sociale omgeving
	Zou uw sociale kring (vrienden, familie, collega's) het eens zijn met uw gedrag?	Sociale omgeving
Scenario 2 U ziet een edelhert eten van de planten in uw persoonlijke tuin of op uw terrein.		Interactie in leefgebied mens
24	Wat zou u in deze situatie doen?	Gedrag
25	Welke overwegingen maakt u hierin?	COM-B component wordt later toegewezen
26	Denkt u dat dit automatisch gedrag is of een bewuste keuze? > Waarom	Automatische motivatie
27	Welke gevoelens roept deze situatie op?	Automatische motivatie
	Heeft uw gevoel in de situatie invloed op wat u zou doen?	Automatische motivatie
28	Heeft u iets nodig om u zo te gedragen?	Meerdere COM-B componenten mogelijk
	Zou u bepaalde vaardigheden moeten beheersen voor dit gedrag?	Fysieke capaciteit
	Zou u bepaalde kennis moeten hebben voor dit gedrag?	Psychologische capaciteit
	Kan iedereen zich zo gedragen? Waarom wel/niet? Wat is hiervoor nodig?	Meerdere COM-B componenten mogelijk
29	Zijn er dingen in de omgeving of de omgeving zelf die invloed kunnen hebben op hoe u reageert?	Fysieke omgeving
	Zou uw gedrag anders zijn in een ander soort omgeving? Wat voor omgeving zou dit zijn?	Fysieke omgeving
30	Zijn er mensen die invloed zouden kunnen hebben op hoe u reageert? Welke mensen zijn dit?	Sociale omgeving
	Wordt uw gedrag beïnvloed door andere mensen? Welke mensen zijn dit?	Sociale omgeving
	Zou uw sociale kring (vrienden, familie, collega's) het eens zijn met uw gedrag?	Sociale omgeving
Extra scenario 1 U bent aan het wandelen in een natuurgebied en komt een wild zwijn dicht bij het pad tegen.		Interactie in leefomgeving wild zwijn
Extra scenario 2 Er zijn edelherten aan de rand van uw dorp/woonplaats waargenomen en er wordt gewaarschuwd dat deze de weg oversteken die u regelmatig gebruikt (voor bijvoorbeeld woon-werkverkeer, boodschappen of familiebezoeken).		Persoonlijk belang (verkeersveiligheid) vs dier belang (leefruimte)

Bijlage II: Coderingschema

Onderstaand coderingschema is gebruikt tijdens de codering van de interviews. Beschrijvingen voor de COM-B componenten zijn afkomstig uit Michie et al. (2011) en beschrijvingen van de componenten uit het continuüm gescheiden tot samenleven komen uit Fresco (2024). Ook hoe de reacties op de verschillende scenario's aansluiten bij de verschillende wijzen van samenleven is overgenomen uit de studie van Fresco (2024). Wel is hierbij het scenario van het edelhert aangevuld met meer reactie mogelijkheden.

Model	Component	Sub-component	Beschrijving
COM-B	Capaciteit	Fysieke capaciteit	Het fysieke of lichamelijke kunnen wat iemand in staat stelt om gedrag uit te voeren. Ook fysieke vaardigheden die aangeleerd kunnen worden.
		Psychologische capaciteit	Psychologische processen die men in staat stelt om gedrag uit te voeren of om controle uit te voeren over gedrag. Bijvoorbeeld kennis, geheugen, aandacht en zelfcontrole.
	Omgeving/ Gelegenheid	Fysieke omgeving	Fysieke middelen en factoren in de omgeving die men in staat stellen gedrag uit te voeren of gedrag aanwakkeren
		Sociale omgeving	Invloeden vanuit de sociale omgeving, zoals normen, waarden, sociale druk en bevestiging, ect.
	Motivatie	Automatische motivatie	Automatische gedachtenprocessen, zoals gevoelens, impulsen, gewoonten.
		Reflectieve motivatie	Bewuste gedachten- en besluitvormingsprocessen, waaronder doelen, drijfveren, intenties, overtuigingen over consequenties, ect.
	Gedrag		Acties en reacties die iemand onderneemt.
Continuüm gescheiden tot samen leven	Co-existentie		Duurzaam samenleven tussen mens en dier waarbij beide zich aan elkaar aanpassen en de ruimte geven. Er vinden prettige interacties plaats tussen mens en wilde dieren. Mensen helpen bij en promoten natuurbehoud. Management is hands of en weinig ingrijpen. Mensen waarderen de aanwezigheid van wilde dieren en accepteren eventueel overlast wat de dieren met zich mee kunnen brengen. Afgesloten natuurgebied vanwege wild zwijn: Is niet verstorend. Staat positief tegenover het wild en wil de dieren de ruimte geven en niet verstoren. Edelhert eet van beplanting in tuin: Edelhert in de tuin is welkom en geen probleem.
	Acceptatie		De waarde van de soort en diens rol in het ecosysteem wordt erkend. Er is een bereidheid om in een gedeelde omgeving met het dier te leven. Bij veranderingen of verstoringen in het landschap heeft dit echter eerder impact op de dieren dan op de mens. Dieren mogen in natuurgebieden leven, maar liever niet in persoonlijke tuinen Afgesloten natuurgebied vanwege wild zwijn: Zou misschien wel een beetje verstorend zijn, maar er is begrip voor en het wordt geaccepteerd Edelhert eet van beplanting in tuin: Edelhert in de tuin is welkom en zou een mooie ervaring zijn, maar wanneer het dier te veel last veroorzaakt wordt het verjaagd. Eventueel worden specifieke planten of een stukje tuin afgeschermd.
	Tolerantie		De aanwezigheid van het dier wordt verdragen, maar het dier en eventueel zijn gedrag in menselijke gebieden wordt als overlast ervaren. Het kan gezien worden als een passieve staat waarbij er geen acties worden ondernomen

		Afgesloten natuurgebied vanwege wild zwijn: Zou verstorend zijn en kan gevoelens op wekken dat wild de natuur inneemt Edelhert eet van beplanting in tuin: Er zou even toegekeken worden en dan het dier verjagen. Daarna wordt de hele tuin afgeschermd.
	Geen co-existentie of gescheiden leven	Mens en het dier leven van elkaar gescheiden. De mens gebruikt land om hier persoonlijke, bedrijfsmatige of financiële voordelen uit te halen. Het dier wordt vaak gezien als overlast en het beheer is gefocust op het laaghouden of volledig elimineren. Afgesloten natuurgebied vanwege wild zwijn: Is verstorend. De belangen en behoeften van de mens gaan voor dat van het wild. Edelhert eet van beplanting in tuin: Het dier wordt direct verjaagd en er worden vervolgacties genomen. Bijvoorbeeld het plaatsen van een hek, meldingen maken of een jager inschakelen.

Bijlage III: Informed consent formulier

Informatie over deelname aan huidig onderzoek

Doel en achtergrond onderzoek

Door de groei in het aantal grote zoogdieren in Nederland, vinden er vaker ontmoetingen tussen wilde dieren en mensen die dichtbij natuur wonen, werken of hier recreëren. Deze ontmoetingen kunnen positief zijn, maar ook tot spanning leiden. Door deze veranderende situatie richt het WildlifeNL project zich op het vraagstuk van hoe mensen en wilde dieren beter met elkaar kunnen samenleven. Het project wordt uitgevoerd door meerdere onderzoekers, die verschillende studies doen naar het gedrag van wilde dieren, de percepties van mensen, de interacties die plaatsvinden tussen mensen en dieren, de communicatie tussen mensen over deze dieren en heb beleid dat het samenleven met wilde dieren in goede banen moet leiden.

Dit afstudeeronderzoek maakt deel uit van het WildlifeNL project. Het doel van dit afstudeeronderzoek is om in kaart te brengen hoe bewoners van het Nederlandse deel van GrensPark KempenBroek het ervaren om te wonen en leven in een omgeving waar ook edelherten en wilde zwijnen leven, en dan met name wat men zou doen tijdens interacties met deze soorten. Andere onderzoekers binnen het WildlifeNL project zullen voortbouwen op dit onderzoek, vandaar dat we ook aan u vragen of u mogelijk interesse heeft om ook aan een vervolgstudie mee te doen. Meer informatie over het WildlifeNL project kunt u vinden op: www.wildlifenl.nl. Voor vragen over het specifieke onderzoeksprogramma kunt u contact op nemen met mijn begeleider van WildlifeNL, Irma Arts (irma.arts@ru.nl).

Methode

Tijdens dit onderzoek wordt er gebruik gemaakt van individuele interviews. Deelname aan het onderzoek is vrijwillig en kan op ieder moment worden ingetrokken. U kunt vragen overslaan indien u hier geen antwoord op wilt geven. Deelname aan het onderzoek kost tijd, ongeveer een uur.

Wat doen wij met uw gegevens?

Van het interview wordt een audio-opname gemaakt welke na afloop worden uitgewerkt tot een volledig geanonimiseerd transcript. Na uitwerking van het transcript wordt de audio-opname vernietigd. Gedurende het afstudeeronderzoek hebben enkel de studentonderzoeker (Marieke Boogaard), inhoudelijke begeleider van WildlifeNL (dr. Irma Arts) en afstudeerbegeleider (Marko Ruis) toegang tot de gegevens. Na afloop van het afstudeeronderzoek worden de geanonimiseerde interview transcripten opgeslagen binnen de beveiligde server van WildlifeNL waar deze gebruikt kunnen worden voor eventueel vervolgonderzoek.

Wanneer u aangeeft dat u in de toekomst eventueel nog eens benaderd mag worden door het WildlifeNL project, worden uw contactgegevens opgeslagen binnen de beveiligde server van WildlifeNL. Als u niet nog eens benaderd wilt worden, worden uw contactgegevens vernietigd en blijft enkel uw naam en deze voorkeur opgeslagen.

Uitkomsten

De uitkomsten van het onderzoek worden verwerkt in een onderzoeksrapport, welke gepubliceerd kan worden op de website van WildlifeNL. Ook wordt het onderzoeksrapport opgeslagen in de online database van Hogeschool Van Hall Larenstein, waarna het rapport te vinden kan zijn in openbare databanken zoals Greeni, Groenkennisnet en de HBO Kennisbank.

Toestemmingsformulier deelname afstudeeronderzoek naar het gedrag van mensen in interacties met edelherten en wilde zwijnen

Voor het geven van je toestemming lees eerste de volgende statements:

- Ik stem in met deelname aan dit onderzoek, gericht op hoe de bewoners van het Nederlandse deel van GrensPark KempenBroek het ervaren om samen te leven in een omgeving met edelherten en wilde zwijnen en hoe ze zich zouden gedragen tijdens een interactie met een van deze soorten.
- Ik ben het er mee eens dat mij is uitgelegd wat deelname aan dit onderzoek betekent door de uitvoerende onderzoekers.
- Ik begrijp dat ik niet verplicht ben tot deelname aan het onderzoek, ik elk gewenst moment mijn deelname kan intrekken en dat ik vragen mag overslaan als ik deze niet wil beantwoorden.
- Ik geef toestemming dat de verzamelde data geanonimiseerd gebruikt kan worden voor onderzoeksdoeleinden, inclusief publicatie en presentaties.
- Ik begrijp dat alle data die ik aanlever vertrouwelijk behandeld zal worden en alleen geanonimiseerd gebruikt zal worden in publicaties. Daar waar volledig anonimiseren niet mogelijk zal eerst toestemming gevraagd worden voor publicatie.
- Ik geef toestemming dat persoonlijke informatie zoals naam en email adres mag worden opgeslagen zolang het project loopt en gebruikt kan worden om mij te contacteren voor eventuele vervolg vragen/interview. Deze persoonlijke data, evenals dit consent form, zal apart van de verzamelde data worden opgeslagen in een beveiligde folder.
- Ik geef toestemming dat WildlifeNL mij in de toekomst weer mag benaderen voor eventuele vervolg vragen of ander onderzoek:
 - Ja
 - Nee
- Ik stem in met het opnemen van de interviews:
 - Ja
 - Nee

Ik heb bovenstaande informatie gelezen, en heb de mogelijkheid gehad om vragen te stellen over het onderzoek en deze zijn naar tevredenheid beantwoord.

Datum: _____

Handtekening deelnemer: _____

Handtekening onderzoeker: _____

Bijlage IV: Overzicht geïdentificeerde gedragingen

Onderstaande tabel weergeeft alle gedragingen die naar voren zijn gekomen in de interviews. Sommige gedragingen zijn gegroepeerd omdat deze op elkaar lijken, maar de verschillende respondenten verschillende termen gebruiken, zoals ‘opletten’, ‘alert zijn’ en ‘oppassen’.

Directe interacties met edelhert of wild zwijn

COM-B	TDF domein	Thema's	Voorbeeld quote	Bron
Stilstaan, niks doen, toekijken				2 respondenten
FO	Het dier	Dier gedrag	Ja, mezelf een beetje kennende zou ik stokstijf blijven staan. En vooral niet te veel rare dingen gaan doen. Proberen relaxed, te kijken wat er gebeurt. Ja, dan gaat het (wilde zwijn) waarschijnlijk gewoon verder. – R5	1, 2, 3, 5
		Wild zwijn zien	Nou, met wild zwijnen moet je gewoon effekes. Kijk zodra je er eentje ziet staan, dan moet je er niet op aan gaan lopen. Dan moet je even wachten. Maar als jij je ziet, ja geheid dat hij vertrekt. – R9	9, 13
	Omgevingsfactoren	“iets” zien	En hier in dat gebied, een bosrijk gebied, ik kwam zo aanlopen. Een bocht in de weg. Tussen de struiken en de bomen door. En denk, liep er iemand? Dat is mijn eerste gedachte he. En ik bleef staan en, nou, misschien wel twintig... – R8	8
RM	Consequenties /gevolgen van gedrag	Dier niet verstoren	Ik weet een plek waar de edelherten geregeld staan, daar blijf ik dan rustig praat niet, zodat ik ze niet stoort. – R16	1, 16
		Veiligheid	Vooral niet wegrennen. Want dat wekt dan juist die agressie op bij zo'n dier denk ik. – R1	1, 2
		(gewas) schade	Ik had beter niks kunnen doen, dan hadden ze veel minder een schade gemaakt en waarschijnlijk zouden ze dan wel weggaan. – R14	14
	Doelen en intenties	Wild willen zien	Ik blijf rustig en sta een tijdje stil om ze goed te kunnen bewonderen. – R16	4, 6, 7, 8, 16
		Foto/video willen maken	Maar ik persoonlijk, ik zou met open ogen staan te kijken en alle beeldmateriaal verzamelen wat ik op dat moment kon doen. – R8	8, 12, 15
	Identiteit	Affiniteit met natuur	Rustig laten eten. Ik hoop dat die ze helemaal afeet. Nee, daar heb ik geen moeite mee. – R12	12
AM	Emotie	Genieten van edelhert in tuin	Ik zou zeggen lekker te laten eten en genieten van het moment. – R5	1, 2, 5, 6, 8
Verjagen				10 respondenten
FO	Beplanting	Edelhert eet te veel/planten met waarde	Stel me voor dat er zijn planten waar je misschien bepaalde waarden aan hecht. Ja weet ik veel. Ja als die daar dan. Maar dan denk ik ja, dan is waarschijnlijk naar buiten gaan al voldoende om die beestjes weg te laten stuiven. – R1	1, 2, 3, 13
		Gewas/perceel	Ik heb hiervoor een perceel en volgens mij zitten ze het erin. Dan heb ik een stok bij me en dan loop ik erdoor. Dan maak ik wat herrie. Dat ze eruit zijn. – R9	9, 14
	Het dier	Diergedrag	Op een gegeven moment liepen ze toch iets meer mijn richting uit. Toen dacht ik, ‘nu moet ik toch wel iets gaan ondernemen’. Toen begon ik te schreeuwen en nog harder te slaan. En toen vertrokken ze allemaal. – R8	1, 8, 12
		Wild zwijn zien	Een beetje geluid maken of wat zwaaien of wat... Ja, misschien ook meer... Je wat groot maken, wat zwaaien met je arm, wat geluid maken. – R2	2
		Afstand tot dier	Op een gegeven moment liepen ze toch iets meer mijn richting uit. Toen dacht ik, ‘nu moet ik toch wel iets gaan ondernemen’. Toen begon ik te schreeuwen en nog harder te slaan. En toen vertrokken ze allemaal. – R8	8, 12
	Eigen terrein		Ik denk dat sowieso, ook als die niet aan het vreten is, weg met dat beestje. – R9	9, 14

SO		Partner	Ik zou het niet erg vinden, maar mijn vrouw die zou doodziek zijn. Nee. Ja, maar weet je, ik denk dat zij hetzelfde dan denkt van 'goh potverdikkie dat is toch mooi als je dat ziet staan'. En ik zou ook gewoon wel naar buiten gaan en dan is die weg. Als je even herrie maakt, dan is die weg. – R7	7
RM	Consequenties	Confrontatie vermijden	Kijk, als een wild zwijn van jou schrikt, dan kan die aanvallen. Maar ziet een wild zwijn jou aankomen, dan kan die vluchten. Daarom maak ik ook af en toe geluid. Dan hoort hij. – R4	4
		Veiligheid	En toen hoorde ik hem aankomen. En toen heb ik alleen maar groot gemaakt en geschreeuwd. En hij schoot langs me af en was weg. – R12	8, 12
		Geen gewoonte worden	Ik denk toch proberen haar te laten schrikken en weggagen. Ook omdat het anders misschien een gewoonte wordt. Als zo'n dier een ervaring heeft van oh, hier is het rustig en veilig en hier kan ik rustig iets, dan wordt het ook al heel snel een gewoonte. – R13	13
AM	Fight, Flight, Freeze		Dus ik dacht, oké, dan, ja, dan moet ik die weggagen, hè, want die zitten daar in het perceel, dat wil ik niet. Dat is het eerste wat je doet. Of denkt, van dat moet weg hier. – R14	14
Alert zijn, opletten, oppassen				9 respondenten
PC	Vaardigheid	Dieren zien	Op een gegeven moment leer je het ook een beetje. Je kunt de ogen snel zien. Op een afstand zie je, oh, daar staat een ree. En dan kun je het een beetje rustig aandoen. – R2	2
	Kennis	Verspreiding /aanwezigheid wild zwijn	Je bent alert. Dus je bent wel alert en je luistert en kijkt goed. En als op een gegeven moment... Dat-dat hoort, ja, dan ben je wel oplettend als je weet dat ze daar zitten. Dan, ja, dan, dat probeer je wel in de gaten te houden. – R5	5
FO	Tijdstippen	Avond	Maar als je over de weg rijdt, hier 's avonds, en het is donker, en je hebt zo'n varken dat oversteekt. Ja, die moet je niet voor je auto hebben. – R14	2, 14
		Overdag	Qua veiligheid... Nou ja, je moet daar wel meer op letten. Als jij, vroeger zag je varkens nooit, nu zie je de varkens overdag. – R14	14
	Borden	Verkeersborden	Weet je, je hebt vaak stukken in andere gebieden, dan staat er een bord overstekend wild. Dan hou je daar ook rekening mee met je snelheid. – R15	5, 15
	Natuurgebieden	Bos	Als je in het bos bent, links rechts bos. Dat je dan wel een beetje af en toe ziet of kijkt, of er in je ogenhoek... Gewoon opblijven letten. En weten dat die in deze omgeving leven. – R5	5, 13
		Smalle paden	Je moet goed opletten, want anders heb je niet in de gaten dat het een klein weggetje is. Je weet wel hoe dat vaak in de natuur is, zo klein. – R6	6
		Afgesloten natuurgebied	Nou ja, je moet gewoon waakzaam zijn, dat is een feit. Uh... Maar ja, in principe kun je dan nergens meekomen, want wilde varkens hebben altijd jongen. – R14	14
	Het dier	Dier met jongen	Dan moet je toch even, moet je even oppassen. – R9	9
RM	Doelen en intenties	Wild willen zien	Loop ik alleen met hem, dan ben ik stil. Maar je hebt er misschien zelf wel al in de gaten dat ik overal. Ik blijf kijken. Overal. – R4	4
	Consequenties	Veiligheid	Dan moet je toch even, moet je even oppassen joh. Je moet niet denken, oeh wat leuk een varken, ik ga daar even een filmpje van maken en ik loop er gewoon zo naar toe. Dat moet je toch niet doen. – R9	9, 13, 14
AM	Regels	Verkeersborden	Als jij de aanbevolen snelheid aanhoudt, dan neem ik aan dat er ook rekening wordt gehouden met dieren in de omgeving. Je mag er 60 rijden en op de weg letten. – R15	15
Afstand houden				7 respondenten
FO	Het dier	Dier zien	Ik zou ook eerder inderdaad zeggen van... Tegen de kinderen ook, kijk dat je daar op een afstandje naar kijkt. – R1	1
		Wild zwijn met jongen	Als je wilde zwijnen ziet met jongen. Dan niet benaderen. – R6	6, 14
		Diergedrag	Ja, ligt er weer aan welke jaren en tijden dus. Het is vooral de bronsttijd dat een beetje gevaarlijker is. (...) Nee, ik denk wel dat ik dan iets verder uit de buurt zou blijven. – R10	10
	Tijdstippen	Bronsttijd	Ja, ligt er weer aan welke jaren en tijden dus. Het is vooral de bronsttijd dat een beetje gevaarlijker is. (...) Nee, ik denk wel dat ik dan iets verder uit de buurt zou blijven. – R10	10
SO	Opvoeding	Kinderen	Ik zou ook eerder inderdaad zeggen van... Tegen de kinderen ook, kijk dat je daar op een afstandje naar kijkt. – R1	1

RM	Consequenties	Veiligheid	Als je het in acht houdt. En je blijft op afstand. Als je het ziet. Dan denk ik dat het wel meevalt met het gevaar. – R6	6, 7, 9, 10
	Identiteit	Respect voor natuur	Blijf gewoon uit de buurt en respecteer ze. – R15	15
AM	Regels		Hou je- hou rekening met die 25 meter of 50 meter afstand. Ga niet langslopen – R7	7, 15
Foto/video maken				7 respondenten
PC	Kennis	Diergedrag	Ik heb ze zelfs met opzet wel eens het pad versperd waarvan ik wist dat ze daardoor moesten. En dan ging ik gewoon doodstil staan met mijn camera. – R12	12
FO	Het dier	Dier zien	Ja, zeker. Ja, ik heb er toen ook filmpjes van gemaakt. Nee, die stonden ze echt achter. Een vrij groot stuk land. En dan stonden ze achter op het land, zo'n drie bij elkaar. – R5 Ik heb ook nog een keer tussen de koeien liepen... een groep wilde zwijnen. En uh... Ja, dan wil je foto's maken. – R12	5, 6, 8, 12
		Dier gedrag	Hier op de Havensdijk heb ik ook een paar keer filmpjes gemaakt. Maar als ik een filmpje gemaakt heb en ik zie dat ze mij zien en ze gaan dus eigenlijk reageren, dan ben ik weg. – R6	6, 8, 12
	Honden	Zonder honden	Maar dan zou ik wel zonder de honden wel die kant op lopen om eens een foto te maken. – R3	3
	Camera materiaal	Telelens	Ik heb ook nog een keer tussen de koeien liepen... een groep wilde zwijnen. En uh... Ja, dan wil je foto's maken. – R12	12
	Afstand		Maar met een telefoon kan je geen foto's maken van veraf en ik heb dan een telelens en dan kan je best afstand houden van dieren of kwetsbare gebieden en dan toch met de foto thuiskomen. – R12	12
SO	Gedeelde interesse	Collega's	Nou, ik denk wel dat ik dat wel zou delen. Ook met mijn toezichthouder, uh-uh, collega's zal ik maar zeggen. – R8	8
	Bevestiging	Gezin	Heb de foto's gemaakt om mijn gezin te laten zien. Soort van bewijs. – R16	16
RM	Identiteit	Affiniteit met natuur	Maar ik persoonlijk, ik zou met open ogen staan te kijken en alle beeldmateriaal verzamelen wat ik op dat moment kon doen. – R8	8
	Doelen en intenties	Foto willen maken	Ik heb ook nog een keer tussen de koeien liepen... een groep wilde zwijnen. En uh... Ja, dan wil je foto's maken. – R12	3, 5, 6, 8, 12, 15, 16
		Dier niet willen verstoren	Ik maak, uh, ook elke dag een overweging van wat ga ik fotograferen. En dan denk ik, nou moet je eens goed luisteren, als daar, ik noem eens wat, vogels zitten te broedden, ga ik daar niet naartoe. Maar dan kan ik wel hier langs de beek lopen. Dan kan ik kijken of ik de bevers kan fotograferen. – R12	12
AM	Emoties	Verbazing/verrassing	Maar ik persoonlijk, ik zou met open ogen staan te kijken en alle beeldmateriaal verzamelen wat ik op dat moment kon doen. – R8	8, 12, 15
Afstand nemen. Om-/terug keren				7 respondenten
FO	Het dier	Afstand tot dier	Ik ben dat keer niet gaan rennen. Maar ik ben wel als een speer achteruit dat ik hem wel zag dezelfde weg teruggaan. – R3	3
		Diergedrag	Maar het feit dat hij naar me gromde, zorgde er wel voor dat ik niet besloot om verder te lopen. Ik wilde wel weer terug. – R3	3
		Dier aantallen	Maar ze zijn groot dan. Ik liep dus en ik loop het hoekje om. En ineens staat er één echt naar me te kijken. En dan grommen ze echt naar je. En ja, hij stond voorop. Maar nog een stuk of acht stonden achter hem. (...) maar ik ben wel als een speer achteruit dat ik hem wel zag dezelfde weg teruggaan. – R3	3
		Wild zwijn met jongen	En toen zag ik de biggetjes, ik denk, nu moet ik wegwezen. – R4	4, 6, 14
		Dier zien	Toen dacht ik van... Ik zie een hond. Of... Weet ik veel. Het gras was ook niet zo heel erg lang. En daar ging ik naartoe. En toen was het ook een zwijn. En toen dacht ik... Toch maar even terug. – R7	7
	Natuurgebied	Ander gebied in omgeving	Ik ben teruggekeerd en een andere weg gegaan. En toen gewoon een ander rondje gelopen dus het maakt ook allemaal niet uit. – R15	15

		Dier territorium	Dus ik wandel daar. Ik heb die route gekozen. Het is hun woongebied. Ik ga terug. Dat is wat ik doe. – R15	15
RM	Consequenties	Dier niet verstoren	En dan loop ik er ook weer van weg. Dus niet dat ik ze opjaag. Want dat is toch niet de bedoeling. – R6	6, 12
		Veiligheid	En ik denk dat ze me al geroken hebben. Want die oude die begonnen te knorren en de jongen. En toen zag ik het gras bewegen naar links toe. En die oude wat naar rechts. Maar toen ben ik ook meteen omgedraaid en weg van te lopen. Dus je moet het gevaar niet opzoeken. – R6	6
AM	Fight, Flight, Freeze	Flight	En ik keek en dacht, wow! Dus uit reactie keerde ik mij eigenlijk gelijk om en liep ik terug. – R15	3, 15
	Emotie	Angst	Ja, dan schijt ik echt wel in mijn broek, kan ik je zeggen. Ik ben dat keer niet gaan rennen. Maar ik ben wel als een speer achteruit dat ik hem wel zag dezelfde weg teruggaan. – R3	3
Dieren zoeken/spotten				5 respondenten
PC	Kennis	Verspreiding /aanwezigheid wild zwijn	Ik heb wel eens geprobeerd om ze dagelijks op te zoeken. Maar daar is geen beginnen aan. Juist als jij aan de ene kant van KempenBroek bent, dan hoor je dat ze aan de andere kant geweest zijn. En dan denk je, dan ga ik daar naartoe en dan zijn ze weer weg. – R12	6, 12
	Gedragsregulatie	Geduld	Ja, dan zien ze ook wel, maar je moet een beetje geduld hebben. – R10	10
FO	Tijdstippen	Avond	Ik ga 's avonds ook wel eens rondfietsen. Speciaal kijken waar de reeën staan. – R2	2
		Zonsopkomst	De dageraad, die wil ik elk jaar toch wel een enkele keren meemaken. Dus dat het licht wordt en zo. Een uur of vier, weet niet, half vijf, dan... Ja, dat is dan toch wel prachtig als je dan die zon op ziet komen. Maar ook, weet je niet, al die dieren weet je, die je overdag eigenlijk helemaal niet ziet, he. – R10	10
	Het dier	Diergedrag	Maar dan moet ik zeggen dat als ik ze zie, dan vind ik het fijn voor, als ze mij niet meteen in de gaten hebben. Bijvoorbeeld om eigenlijk tien minuutjes te kijken, hoe ze zich gedragen, dat, ja, dat vind ik wel mooi. – R6	6
		Diersporen	Ik had sporen gezien en, uh, ik denk, daar zijn een paar grote grasvelden. En 's morgens vroeg om vijf uur, half zes was ik daar. En ik denk, die staan wel op dat gras staan die wel te grazen. – R12	12
	Beplanting		En dan klein tussen die struiken door en dan loop je tegen de struiken aan. En dan, even zo bij je. En dan zie je ze achter elkaar gaan. En dan, ja, dat is wel mooi, hè. – R6	6
	Hond	Zonder hond	Misschien zou ik dan nog een keer terug gaan kijken. – R15	15
RM	Doelen en intenties	Dieren willen zien	Ik ga 's avonds ook wel eens rondfietsen. Speciaal kijken waar de reeën staan. – R2	2
Doorlopen				5 respondenten
PC	Gedragsregulatie	Rustig	Maar je moet het altijd heel rustig benaderen. Geen gekke bewegingen maken. Heel rustig doorlopen, of langzaam fietsen. – R8	8
FO	Middelen	Fiets	Op de fiets zou ik het nog wel aandurven. Want ik heb een elektrische fiets, dus dan kan ik aardig gas geven. – R3	3
	Het dier	Diergedrag	Daar ook weer. Een groep. Maar toen ze mij zagen [maakt knor geluid]. Weg. Die zoeken toch uiteindelijk de veiligheid op. Toen heb ik even gewacht. Ik denk misschien komen ze terug. Maar toen ben ik gewoon doorgelopen. En heb ik verder niet meer gezien. – R6	6, 10
		Dier aantallen/ groep	Ja, ligt er weer aan welke jaren en tijden dus. Het is vooral de bronsttijd dat een beetje gevaarlijker is. Blijf een beetje uit de roedel om, zo maar zeggen. Dus laat ze bij elkaar. Ga er niet dwars doorheen lopen of zo. Dan denk ik dat ik er toch wel vrij rustig om heen durf te lopen. – R10	10
		Dierafstand	Bij de zwijn loop ik snel door, staan gelukkig vaak verder van mij af. – R16	16
	Tijdstippen	Bronsttijd	Ja, ligt er weer aan welke jaren en tijden dus. Het is vooral de bronsttijd dat een beetje gevaarlijker is. Blijf een beetje uit de roedel om, zo maar zeggen. Dus laat ze bij elkaar. Ga er niet dwars doorheen lopen of zo. Dan denk ik dat ik er toch wel vrij rustig om heen durf te lopen. – R10	10
RM	Consequenties	Dier niet verstoren	De laatste keer, zijn we langzaam stilletjes door gelopen, wel kijken. Maar we wilden ze niet storen. – R16	16
	Doelen en intenties	Dieren willen zien	De laatste keer, zijn we langzaam stilletjes door gelopen, wel kijken. Maar we wilden ze niet storen. – R16	16

Verstoppen				5 respondenten
PC	Kennis	Dierkennis	Ze zien het schijnbaar slecht. Dan spring je opzij en het liefst achter een boom. Zo stel ik me dat een beetje voor. – R10	10
FO	Beplanting	Boom	Ja, en mijn eigen instinct zegt altijd van. Nou ja, heel snel een boom opzoeken. En hopen dat. Ja, dat die groot genoeg is dat je er rondjes omheen kan lopen. Of erin zou kunnen klimmen. – R3	1, 2, 3, 10
		Struiken	Ja, dat ze mij niet zien, hè. Ja, dus dat, dat ik ze niet verjaag, hè. En dan klein tussen die struiken door en dan loop je tegen de struiken aan. En dan, even zo bij je. En dan zie je ze achter elkaar gaan. En dan, ja, dat is wel mooi, hè. – R6	6
	Het dier	Wild zwijn tegenkomen	Want dan komen ze wel op je af, weet je. Dan probeer je, weet je niet. Ze komen recht op je af. Ze zien het schijnbaar slecht. Dan spring je opzij en het liefst achter een boom. Zo stel ik me dat een beetje voor. – R10	1, 2, 3, 10
RM	Consequenties	Veiligheid	Nee, dan zou je misschien wel als je hem tegenkomt denken, oeps, gevaar. Dan zou ik helemaal niet gaan wegrennen. Misschien eerder ook achter een boom gaan staan, dat weet ik niet. – R1	1
	Doelen en intenties	Dieren willen zien	Ja, dat ze mij niet zien, hè. Ja, dus dat, dat ik ze niet verjaag, hè. En dan klein tussen die struiken door en dan loop je tegen de struiken aan. En dan, even zo bij je. En dan zie je ze achter elkaar gaan. En dan, ja, dat is wel mooi, hè. – R6	6
Benaderen, dichterbij komen				5 respondenten
PC	Gedragsregulatie	Rustig	Maar je moet het altijd heel rustig benaderen. Geen gekke bewegingen maken. Heel rustig doorlopen, of langzaam fietsen. – R8	8
FO	Het dier	Dier zien	En als ik ze dan ergens in de verte, denk ik, oké, daar. Als ik dan op de voet ben, dat is geen probleem. Maar als ik bij de fiets ben, dan zet ik mijn fiets er neer en dan loop ik zo kort mogelijk langs de struiken naartoe. – R6	6
		Sporen zien	Nou, ik had sporen gezien en, uh, ik denk, daar zijn een paar grote grasvelden. En 's morgens vroeg om vijf uur, half zes was ik daar. En ik denk, die staan wel op dat gras staan die wel te grazen. – R12	12
	“iets” zien		Ja, en drie jaar geleden zat er daar eentje. [Wijst naar bosrand.] Toen dacht ik van... Ik zie een hond. Of... Weet ik veel. Het gras was ook niet zo heel erg lang. En daar ging ik naartoe. En toen was het ook een zwijn. – R7	7
	Beplanting	Struiken	Ik ben wel geprobeerd wat dichterbij te komen. Toen ben ik achter de struiken gaan staan. Toen ben ik even kijken of ik er wat dichterbij kon. – R12	12
	Hond	Hond gedrag volgen	En die loopt altijd naast me. En hij begon ineens te trekken en liep ineens terug. En ik ging er achteraan dat bosje in, het pad af. En toen schoot er één wild zwijn weg. – R7	7, 15
RM	Doelen en intenties	Dieren willen zien	Maar toen zag ik de vrouwtjes met de oortjes. En dan heb ik een beetje verder mijn fiets neergezet. En dan heb ik mijn telefoon gepakt. En een stukje ingelopen. Ik dacht, kijk of ik ze zie. – R6	6, 12
		Foto willen maken	Maar toen zag ik de vrouwtjes met de oortjes. En dan heb ik een beetje verder mijn fiets neergezet. En dan heb ik mijn telefoon gepakt. En een stukje ingelopen. Ik dacht, kijk of ik ze zie. – R6	6, 12
Wegrennen				3 respondenten
FO	Het dier	Afstand tot dier	Ik heb nu vier keer echt oog en oog gestaan met een wild zwijn, waarvan die één keer echt uit de bosjes renden naar me toe. En ik loop natuurlijk met honden. Honden gauw losgelaten, die redden zichzelf wel. Het gebeurde hierachter, dus ik rende hier de wei in. – R3	3
		Diergedrag	Maar als ik er eentje op me zou af zien komen, dan weet ik niet wat ik zou moeten doen anders dan proberen weg te rennen. – R13	3, 5, 13
	Eigen terrein	Dichtbij	Het gebeurde hierachter, dus ik rende hier de wei in. – R3	3
AM	Fight, Flight, Freeze	Vluchten	Rennen. (...) dat was een automatische reactie. – R3	3
RM	Consequenties	Veiligheid	Misschien niet de verstandigste, maar dat was zo'n instinctieve reactie. Dat ik mezelf daar ook niet echt iets in kwalijk neem. Ik denk dat ik hetzelfde zou doen. Zo'n dier staat ineens zo dichtbij, dan wil je gewoon weg. Je gaat niet blijven staan en afwachten tot hij je misschien toch bijt. – R3	3
Vrienden/ familie roepen				3 respondenten
FO	Het dier	Edelhert in tuin	Ik zou eerst mijn kinderen roepen en zeggen, kijk. Ja. Want, eh, want op zich vind ik dat een mooi gezicht. – R14	1, 2, 14
SO	Opvoeding		Tegen de kinderen ook, kijk dat je daar op een afstandje naar kijkt. Omdat het gewoon een mooi wezen is. – R1	1
AM	Emotie	Genieten	Ik zou mijn vrouw roepen. Kom eens kijken, wat mooi. In eerste instantie van genieten. – R2	1, 2, 14
Wild voeren				2 respondenten

FO	Het dier	Edelhert in tuin	Dat ik, uh, wel voermogelijkheden zou zorgen. Een ruifje met wat hooi in of-of iets anders. Om in ieder geval ervoor te zorgen dat hij dan van de planten af zou blijven. Maar ik zou hem wel graag bij huis willen hebben. – R8	6, 8
	Beplanting		Om in ieder geval ervoor te zorgen dat hij dan van de planten af zou blijven. Maar ik zou hem wel graag bij huis willen hebben. – R8	8
	Tijdstippen	Winter	Ook, eh, het zal ook, ik denk, als het in de winter zou het zijn. Zoveel sneeuw, denk ik, dat werkt niet. Dan zou ik ze toch sowieso bijvoeren. Dat, eh, maar ik zou het, eh, zou het prachtig vinden. – R6	6
RM	Identiteit	Affectie voor natuur	Ja, dat zou ik wel doen. Ik vind een edelhert gewoon een mooi beest. Een prachtig beestje. – R8	6, 8
	Doelen en intenties	Dieren willen zien	Ik zou hem wel graag bij huis willen hebben. – R8	6, 8
Wild dier helpen				2 respondenten
FO	Autoweg		Ik vind dat een bepaalde verantwoordelijkheid. Als hij hier zou zitten, dan zou ik zeggen, dan hoop ik wel. Dan zou ik wel proberen te sturen dat hij dan richting het bos gaat. In hoeverre ik dat dan kan sturen. – R5	5
	Eigen terrein		Hier bij die eerste paal. Op die hoek. En hij lag daar net achter. Bij dat hoge stukje gras. Daar lag hij. Vlakbij. Dus wij hebben hem gevangen. – R7	7
	Het dier	Diergedrag	Kijk, dat beest was hij ziek, dat kon je eens merken. Als hij wegspringt, dan denk je van, nou, geef hem dan een kans. Maar dit bleef gewoon liggen. Hij was broodje mager. – R7	7
RM	Identiteit	Verantwoordelijkheid	Ik vind dat een bepaalde verantwoordelijkheid. Als hij hier zou zitten, dan zou ik zeggen, dan hoop ik wel. Dan zou ik wel proberen te sturen dat hij dan richting het bos gaat. In hoeverre ik dat dan kan sturen. – R5	5, 7
Aandacht trekken				1 respondent
RM	Doelen en intenties	Foto willen maken	Ik klapte een keer en toen bleven ze staan. En ik maakte gelijk wat foto's. – R8	8
Honden loslaten				1 respondent
RM	Consequenties	Veiligheid	En ik laat wel mijn hond gelijk los. Die hou ik niet vast. Die laat ik echt direct los. Want dan denk ik, nou is hij in ieder geval weg van mij. En mijn hond maakt dan wel een kans. – R3	3

Indirecte interacties rondom edelhert of wild zwijn

COM-B	TDF domein	Thema's	Onderbouwende quote	Bron
Afgesloten natuur <u>niet</u> in gaan				13 respondenten
FO	Natuurgebieden	Andere gebieden in omgeving	Het zal wel een ander gebied zijn waar je kunt gaan wandelen of fietsen, wat je wilt. – R2 Kijk, als het nou mijn enige route was die afgesloten zou worden, zou ik er misschien meer moeite mee hebben. Maar dat is niet zo. Ik kan alle kanten op. Dus dan pak ik een andere route ook goed. – R15	2, 4, 5, 8, 15, 16
SO	Opvoeding		En ik zou dat de kinderen ook uitleggen. – R1	1
	Normen	Regels respecteren	Ja, dat moet ik dan respecteren. Kijk, je kunt hier dan wel alle kanten op. Ik vind het, ik persoonlijk vind het overdreven. Want ik weet hoe er mee om te gaan. Maar dat moet ik dan respecteren. – R4	4, 5, 6, 12
RM	Consequenties	Veiligheid	Ja, ik zou er niet doorheen lopen. Als dat, uh... Je hebt het onderhand wel gezien op televisie, hoe het kan aflopen met mensen en ook nog met een hond erbij. Ja, die op een gegeven moment wilden toch beesten beschermen, die gaan aanvallen. – R9	2, 8, 9, 16
		Dier verstoren	Maar zou ik meer, weet je, niet zou willen dat ik dat niet verstoort en dat we ze meer rust laten. Uit dat oogpunt gewoon, weet je, laten ze meer rust en er zijn padjes genoeg, - R10	10
	Doelen en intenties	Dier niet willen verstoren	Maar zou ik meer, weet je, niet zou willen dat ik dat niet verstoort en dat we ze meer rust laten. Uit dat oogpunt gewoon, weet je, laten ze meer rust en er zijn padjes genoeg, - R10	10

	Identiteit	Affiniteit met/ respect voor natuur	Je kan wel zeggen, ja, maar de natuur is van mij en ik heb daar net zoveel recht op. Nee, met een beetje respect. Een beetje respect moet je op kunnen brengen. – R12	12
AM	Regels		Ik zou daar niet in gaan. Het is niet voor niets afgezet. – R1	1, 5, 6, 7, 12, 13, 15
In gesprek gaan				10 respondenten
PC	Kennis	Leren	Toen wist ik zelf niet van-, toen dacht ik in eerste instantie van, dat is wel leuk. Maar een buurman zei, ja, dat is echt gewoon gevaarlijk. Zeker omdat er die jonkies bij zich, dan kunnen ze in één keer... Ja, dat wist ik niet. – R13	13
FO	Het dier	Dier gezien	Want ik vertelde het tegen iemand, ja. Ah, die had ze ergens ook wel een keer gezien en gehoord. Ik zeg, 'ja, daar, daar', en liet het filmpje zien. – R6	6, 8, 12, 13
SO	Opvoeding		Ik zou daar niet in gaan. Het is niet voor niets afgezet. Of dat stukje dat is afgezet, dan zou ik daar gewoon omheen lopen. En ik zou dat de kinderen ook uitleggen. – R1	1
	Normen	Regels respecteren	Ik kan niet aan heel de wereld redden. Ik kan, het enige wat ik kan doen, is mensen... Als ik mensen tegenkom en ze hebben de honden los... Dan spreek ik ze aan en dan doe ik mijn verhaaltje. Dan zeg ik, wees nou blij dat je hier nog mag lopen. – R7	7
	Ervaring delen		Ik zou mijn vrouw roepen. Kom eens kijken, wat mooi. – R2	2, 8, 14
RM	Doelen en intenties	Schade melden	En dan hebben we hier de Jager. Ja, daar is er eentje bij die dat papierwerk doet. Die is ook jurist. Van Naam bedrijf. Dus die is daarom goed in die papieren. Maar heb ik gevraagd van, "ja. Kan jij dat... Naam jager, kan jij dat even nakijken? Want hoe zit dat? Ik kom er niet uit." En die komt er dan voor langs. Want die heb ik toevallig vorige week gebeld, voor het. Maar ja, die was er nog niet helemaal uit. Zo ingewikkeld was het. – R9	9
	Identiteit	Verantwoordelijk- heidsgevoel	Ik heb dat nog even gecommuniceerd met de mensen die daar wonen. Ik vond dat ik het moest melden, maar het was al bekend. – R15	15
Hekwerk plaatsen				10 respondenten
FO	Het dier	Aanwezigheid dier	Wij hebben hier rondom hekwerk gezet. De overbuurman die had schade, die heeft dat alles af moeten rasteren en stroomdraad en dergelijke. Allemaal omdat dat wilde zwijn hier rondloopt. – R11	2, 10, 11, 13
		Edelhert komt (vaker) in tuin	Zou het geregeld voorkomen, dat zou ik maatregelen treffen net zoals de boeren bij hun gewas. Misschien ook een omheining. – R16	2, 9, 16, 15
	Beplanting	Gewas	Die mais zit nu weer in de grond. Of ze weer komen, dan moet ik er een stroomdraadje om zetten. – R2	2
	Eigen terrein	Weiland of plantenperk	Kijk, als ze in mijn wijk komen staan, ja boeien, dat is alleen maar leuk. Maar als ze echt in je plantenperk staan, ja, dan zou ik dat wel beter beschermen.	3
		Moestuin	Dan zou je denken, potverdorie. Dan zet ik daar wat draad overheen. Dat die niet, niet aan de sla komt. – R6	6
SO	Voorbeeld	Andere boeren	Ik ben het nu aan het afkijken. Die mais zit nu weer in de grond. Of ze weer komen, dan moet ik er een stroomdraadje om zetten. Je ziet wel veel boeren hier, die hun percelen ook permanent aan het afrasteren. – R2	2
RM	Consequenties	Veiligheid	We hebben een dubbelhek gezet. Want de paarden kunnen dus wel de wei in- en uitlopen, dus er kan ook een zwijn in- en uitlopen. Maar de honden kunnen er dus niet meer bij. – R3	3
	Doelen en intenties	Schade voorkomen	Dan denk ik dan toch dat ik overal omheining neer ga zetten, denk ik. Want dat is net als met die wilde zwijnen zo. Eerst probeer je dat zo een beetje en dan op een gegeven moment... Stroomdraad is niet heilig, maar het scheelt wel. – R9	2, 9, 10, 11, 14
Meldingen maken instanties				6 respondenten
PC	Kennis	Schade melden	Dat is lastig. Bij B12 moeten we dat melden. Maar het is een behoorlijke ingewikkelde aangelegenheid voordat, uh, voor iets te krijgen. – R9	9
FO	Tijd	Afgesloten natuur voor langere periode	Ik denk dat als er vergunning zou worden aangevraagd, of er zoiets van zou zijn, dan zou ik me dan mijn stem laten horen. Dat ik daartegen zou zijn. – R13	4, 10, 13
	Het dier	Gewond of ziek dier	En toen zei ik van, 'ja, we hebben een bokje en we hebben hem afgemaakt en in het bos gelegd'. Want hij was helemaal opgevreten. Hij bleef gewoon liggen. – R7	7

RM	Doelen intenties	Dier niet verstoren of schaden	Dus ik heb ook geen melding gemaakt van dat ik achterna ben gezegd. Want dan denk ik altijd, ik wil niet dat door mijn melding een dier wordt afgeschoten. – R3	3
	Doelen intenties	Schade voorkomen	Evengoed, al is de schade niet groot, proberen we even te melden. Dat de provincie weet van... Daar zit wat. Kijk, want anders krijg je die jagers dadelijk ook van... “Jullie jagen in Stramproy, daar zit toch geen varken.” Dan krijg je niks binnen. Dus we proberen wel even te melden hoe lastig dat ook af en toe is. Ja, dat ze weten dat er iets zit. – R9	9
Aan de regels houden				5 respondenten
FO	Borden		Het staat ook overhanggegeven op bordjes. We mogen al wandelen in het gebied. Dan doe ik ook wat er gevraagd wordt, denk ik. – R15	2, 7, 15
SO	Norm	Regels respecteren	Ja, dat moet ik dan respecteren. Kijk, je kunt hier dan wel alle kanten op. Ik vind het, ik persoonlijk vind het overdreven. Want ik weet hoe er mee om te gaan. Maar dat moet ik dan respecteren. – R4	4
RM	Consequenties	Veiligheid	Ik zou het vermijden, denk ik. Het bordje staat er niet voor niks. Er is misschien al een incident geweest... - R2	2
AM	Regels		Gewoon aan de regels houden. Dus het zal wel, draai om en volgens de regels. – R6	2, 4, 6, 7, 15
Afgesloten natuur wel in gaan				3 respondenten
PC	Kennis	Diergedrag	Nou ja, je moet gewoon waakzaam zijn, dat is een feit. Uh... Maar ja, in principe kun je dan nergens meer komen, want wilde varkens hebben altijd jongen. – R14	14
FO	Locatie	Eigen terrein	Ja, dat is een beetje lastig. Kijk, als dat hierachter dan... Ja, de bos is voor mij [lacht]. Ja, hierachter is een bos afgesloten, ja, dan ga ik toch erin. Daar ben ik gewoon heel eerlijk in. – R9	3, 9
	Honden	Zonder honden	Dus kijk, ik zou dan niet meer met de honden die kant op lopen. Maar dan zou ik wel zonder de honden wel die kant op lopen om eens een foto te maken. – R3	3
RM	Doelen en intenties	Foto willen maken	Dus kijk, ik zou dan niet meer met de honden die kant op lopen. Maar dan zou ik wel zonder de honden wel die kant op lopen om eens een foto te maken. – R3	3
Informatie opzoeken				4 respondenten
PC	Gedragregulatie	Aanpassen	Ja, omdat ik dat indrukwekkend dieren vind, zou ik daar wel informatie over opzoeken hoe ik me dan moet gedragen. Want ik kan schakelen en een dier niet. – R15	15
FO	Het dier	Wild zwijn tegenkomen	Maar goed, als ik hier regelmatig ren in de bossen en als ik ze dan tegen ze zou komen, dan zou dat... Ja, kijk. Dan is het zo. Dan zal ik de eerste keer overvallen voelen, en daarna zou ik me dan inderdaad wat meer gaan verdiepen. – R5	5
SO	Opvoeding	Kinderen	Ja misschien dat je op dat moment iets gaan uitzoeken over dat onderwerp omdat er dan vragen tijdens dat gesprek komen. Zo gaat dat toch vaak met kinderen he. – R1	1
AM	Emotie	Angst	Gek genoeg heb ik dat eigenlijk nog nooit echt opgezocht. Dus zo bang ben ik er dan ook weer niet voor. – R3	3
Natuur niet in willen/durven				3 respondenten
PC	Kennis	Dier kennis	Het feit dat ze met schemering wat meer uit die bosjes komen. Dat helpt me wel in mijn kennis dat ik nu wel op mezelf beter let. Van nou, ik ga niet meer met schemering wandelen – R3	3
FO	Tijdstippen	Schemering	Ik ben ook niet bang voor dieren. Alleen, ik zoek het ook niet op. Dus ik ga niet meer met schemering in mijn eentje in het bos lopen met de honden. – R3	3
	Weersomstandigheden		Zijn sommige paden waar ik met mistig miezerig weer niet graag wandel, omdat de zwijnen actief zijn. – R16	16
	Natuurgebieden	Natuurweides	Maar voor de rest loop ik eigenlijk never ever nooit niet de weides in. Dus ik zoek het niet op. – R3	3
		Bos	Kijk, ik zou liever hebben dat ze er niet waren, dan kon ik veel rustiger het bos in. Dan kon ik weer alleen wandelen, maar uh, dat deed ik eerst ook wel. Maar sinds die zwijnen er zijn, uh, zeker niet. – R11	11
AM	Emotie	Angst	ik ga niet meer met schemering wandelen. Wat ik anders juist graag deed, om te fotograferen. Maar ik durf het gewoon niet meer. – R3	3, 11, 16
Jager inschakelen				2 respondenten

FO	Gewas	Wild zwijn in gewassen	We hebben erbij gestaan met jagers. Nou ja, dat rent dan naar links. En die wachten tot het moment dat ze kunnen schieten. – R14	14
RM	Doelen en intenties	Schade voorkomen	Evengoed, al is de schade niet groot, proberen we even te melden. Dat de provincie weet van... Daar zit wat. Kijk, want anders krijg je die jagers dadelijk ook van... “Jullie jagen in Stramproy, daar zit toch geen varken.” Dan krijg je niks binnen. – R9	9, 14
	Consequenties	Schade voorkomen	We hebben erbij gestaan met jagers. Nou ja, dat rent dan naar links. En die wachten tot het moment dat ze kunnen schieten. – R14	9, 14
Wild dier (laten) verplaatsen				1 respondent
FO	Eigen terrein		Die liep hier tussen de, uh, tussen de beesten van mij. (...) Daar ben ik heel eerlijk in; ik wou die weghebben. – R9	9
RM	Doelen en intenties	Dier niet op eigen terrein willen	Daar ben ik heel eerlijk in; ik wou die weghebben. (...) Bij het Stoort, dat zitten we ook bij Kempenbroek allemaal. Daar hadden we een man eh, uit eh, Aalg zit die. Die had meer herten. Daar hebben we hem losgelaten. – R9	9

